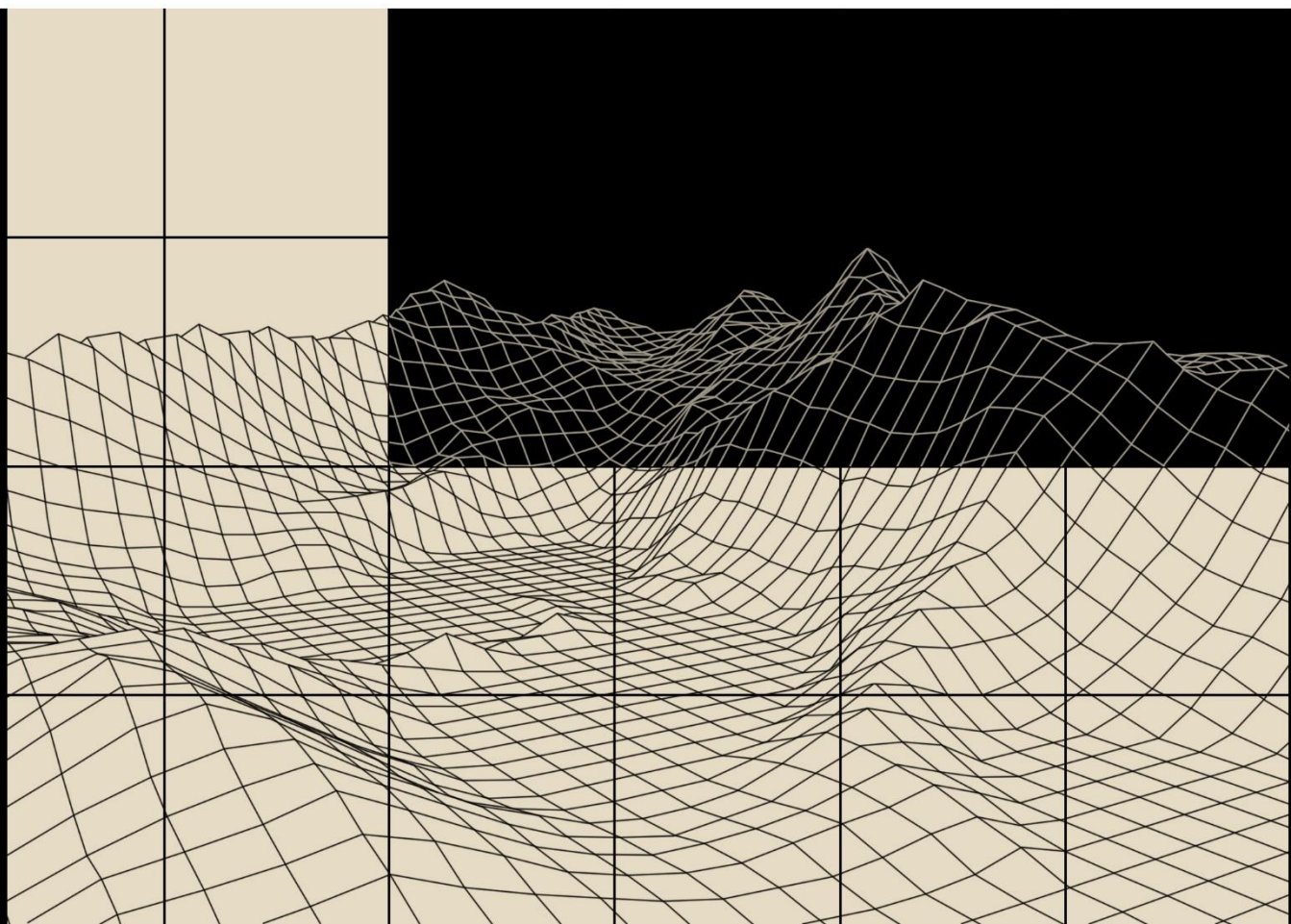

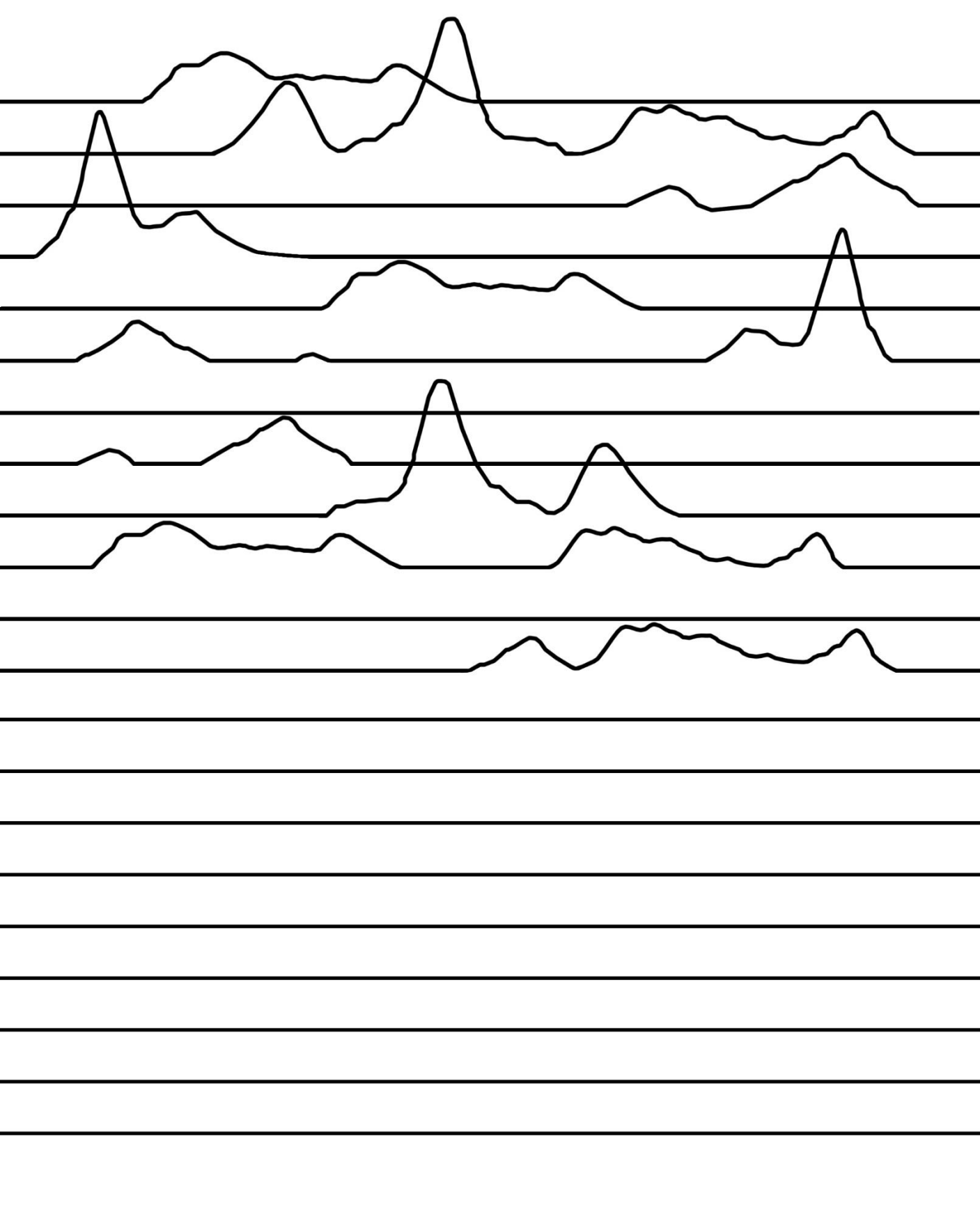
Ανένεργα Λατομεία

Η ελληνική και διεθνής εμπειρία πρακτικών για τη συρραφή του δικτύου
κενών του αστικού και περιαστικού ιστού

κατερίνα παπουτσά

σοφία καλλιμασιώτη

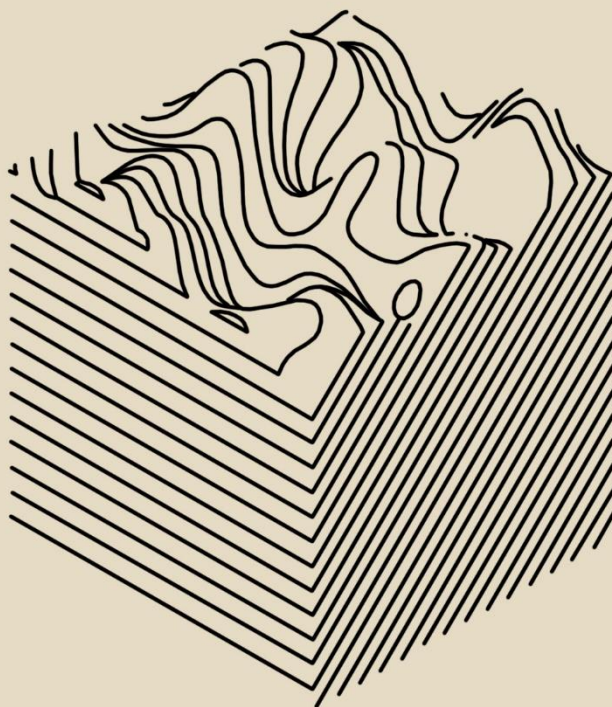

ανενεργά λατομεία

Η ελληνική και διεθνής εμπειρία πρακτικών για τη συρραφή του δικτύου
κενών του αστικού και περιαστικού ιστού

κατερίνα παπουτσά
σοφία καλλιμασιώτη

επιβλέπουσα διδάσκουσα:
δέσποινα διμέλλη

Ευχαριστούμε θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Δέσποινα Διμέλλη για την καθοδήγηση, υποστήριξη και υπομονή της καθ'όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

ΑΠΟ ΚΑΤΑ

ΣΤΑΣΗ

ΑΝΕΝΕΡ

ΓΩΝ

ΛΑΤΟΝ

ΛΕΙΩΝ

Περιεχόμενα

01

εισαγωγή	08
----------	----

02

από την βιομηχανική επανάσταση στην βιομηχανική «εγκατάλειψη»	
--	--

2.1 Από το καθεστώς του Φορντισμού στο Μεταφορντισμό και την Αποβιομηχάνιση	12
---	----

03

αστικά & περιαστικά κενά	
3.1 προσέγγιση της έννοιας των αστικών και περιαστικών κενών	22
3.2 κατηγοριοποίηση αστικών «κενών»	25

04

τα λατομεία ως αστικά κενά

4.1	ιστορική αναδρομή ελληνικών λατομικών χώρων	28
4.2	η σημασία της βιομηχανικής μνήμης	32
4.3	ανάγκη αποκατάστασης, επανασχεδιασμού και ανάπλασης των εγκαταλελειμμένων ανενεργών λατομείων	34
4.4	προσεγγίσεις τοπιακής, πολιτισμικής και αστικής αξίας	36

06

συμπεράσματα

6.1	Παράμετροι αξιολόγησης	157
6.2	σύγκριση πρακτικών αποκατάστασης με βάση τις σχεδιαστικές προσεγγίσεις	158
6.3	σύγκριση πρακτικών αποκατάστασης μεταξύ του ελληνικού χώρου και της διεθνούς εμπειρίας	161

05

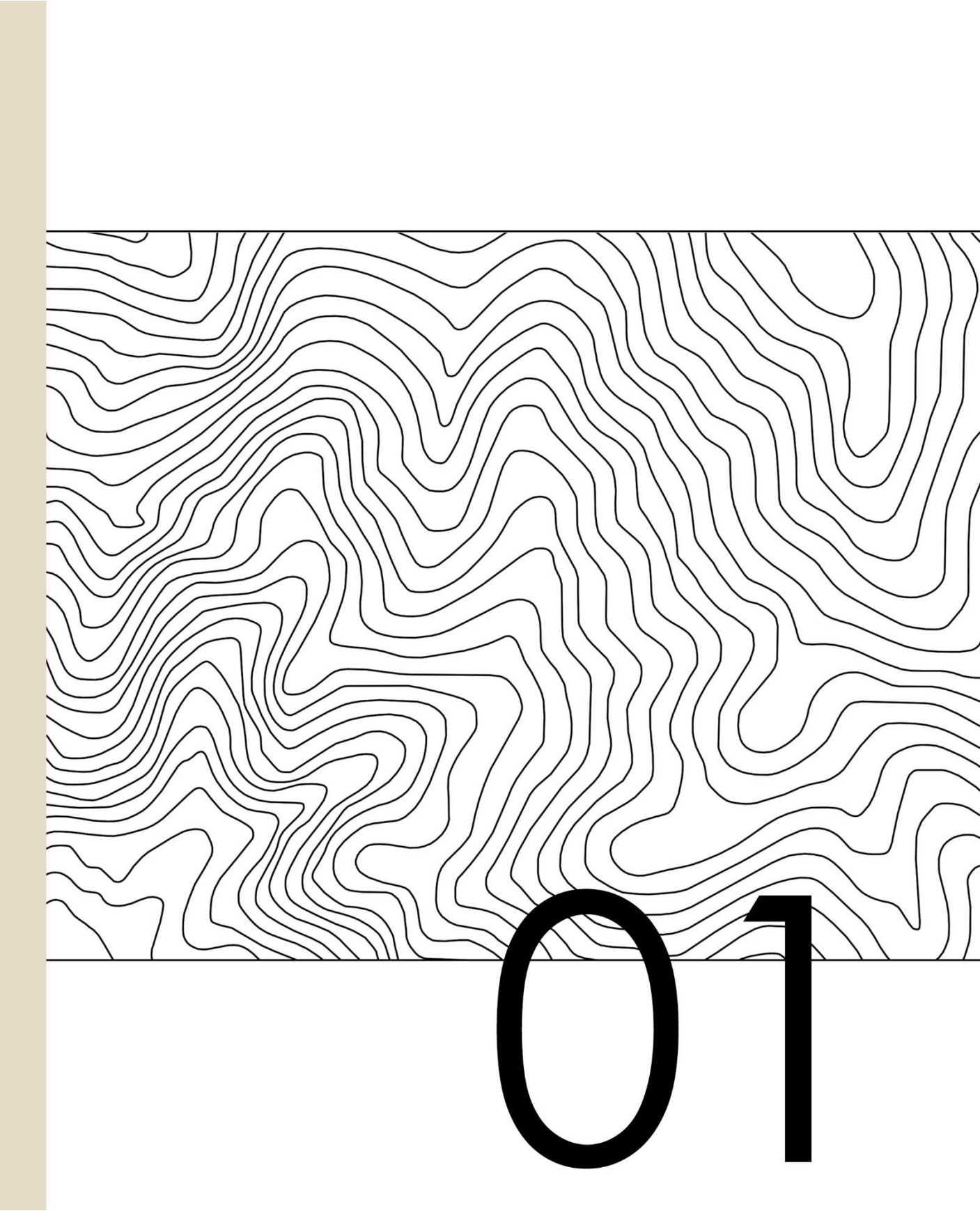
μελέτες περίπτωσης

πάρκο Ανδρέας Παπανδρέου, κερατσίνι	44
Άλσος Βείκου, γαλάτσι	56
quarry garden, σανγκάι	70
eden project, αγγλία	82
γλυπτό θέατρο αιξωνής, γλυφάδα	96
θέατρο λυκαβηττού, αθήνα	108
roman quarry, αυστρία	124
quarry falls, καλιφόρνια	138

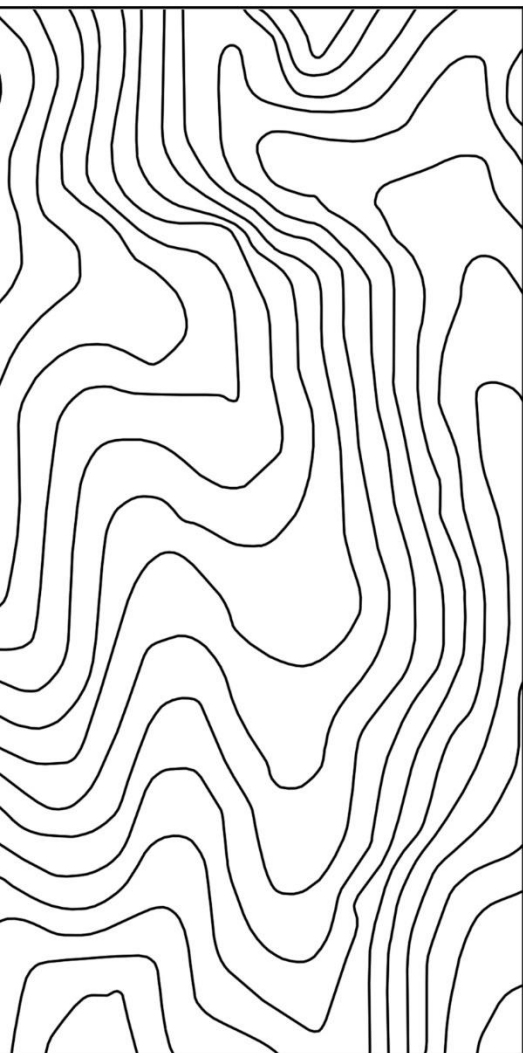
07

βιβλιογραφία & πηγές εικόνων

164

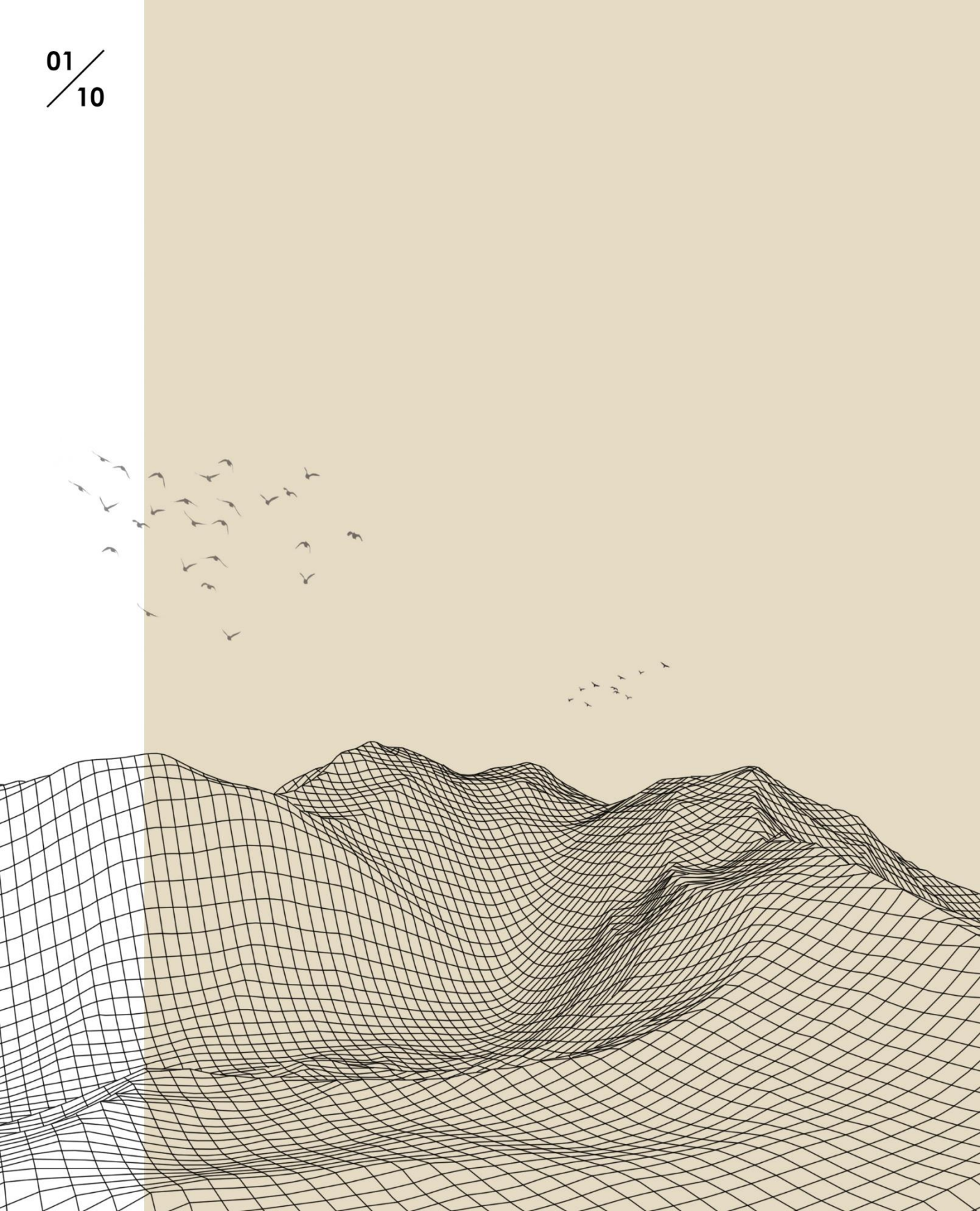

01

εισαγωγή

_σκοπός εργασίας

Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση της σημασίας των αστικών και περιαστικών κενών ως ανενεργές βιομηχανικές μονάδες, μέσα από την ανασκόπηση των ιστορικών φάσεων, σε παγκόσμια κλίμακα, και των πρακτικών επανάχρησης εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών χώρων και συγκεκριμένα λατομείων.

_αντικείμενο έρευνας

Αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής εργασίας, αποτελούν οι πρακτικές αποκατάστασης και ενσωμάτωσης των ανενεργών λατομικών χώρων στον πολεοδομικό ιστό, μέσω της ανασκόπησης των μετασχηματισμών της πόλης, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κενών στον αστικό και περιαστικό τόπο.

Η εργασία στρέφεται κυρίως γύρω από τις εξής θεματικές:

- τις διαφορετικές προσεγγίσεις σύμφωνα με τα τοπικά, πολιτιστικά και αστικά χαρακτηριστικά των ανενεργών λατομικών χώρων
- τον ρόλο των ανενεργών λατομείων ως νέων δημόσιων χώρων
- την αξιολόγηση των πρακτικών αποκατάστασης ανενεργών λατομείων και την επανένταξή τους στον πολεοδομικό ιστό

_μέθοδος συλλογής ερευνητικού υλικού

Η συλλογή του ερευνητικού υλικού στηρίζεται σε βιβλιογραφική και αρχειακή αναζήτηση, καθώς και σε έρευνα στο διαδίκτυο. Η προσέγγιση του θέματος έγινε μέσα από δευτερογενή έρευνα η οποία αφορά βιβλιογραφία και διαδικτυακές πηγές σχετικά με θέματα επανάχρησης αστικών και περιαστικών κενών, ως απόρροια των εγκαταλελειμμένων εγκαταστάσεων και σε περαιτέρω εξειδίκευση σχετικά με παραδείγματα επανάχρησης ανενεργών λατομείων.

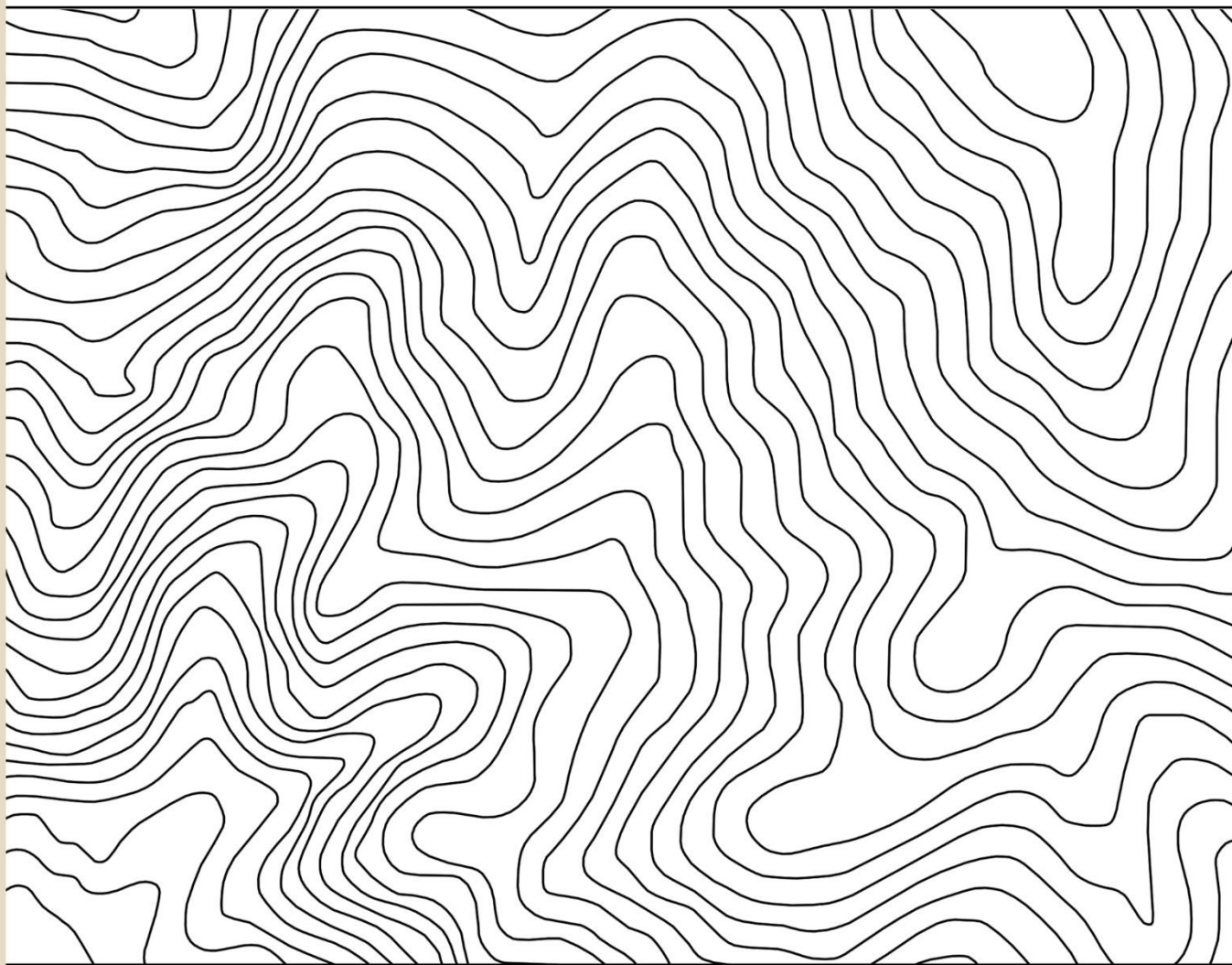
Πιο συγκεκριμένα η εργασία θα επιχειρήσει να απαντήσει στα παρακάτω ερωτήματα:

Ποιες συνθήκες οδήγησαν στην εγκατάλειψη των βιομηχανικών χώρων και στη δημιουργία αστικών και περιαστικών κενών;

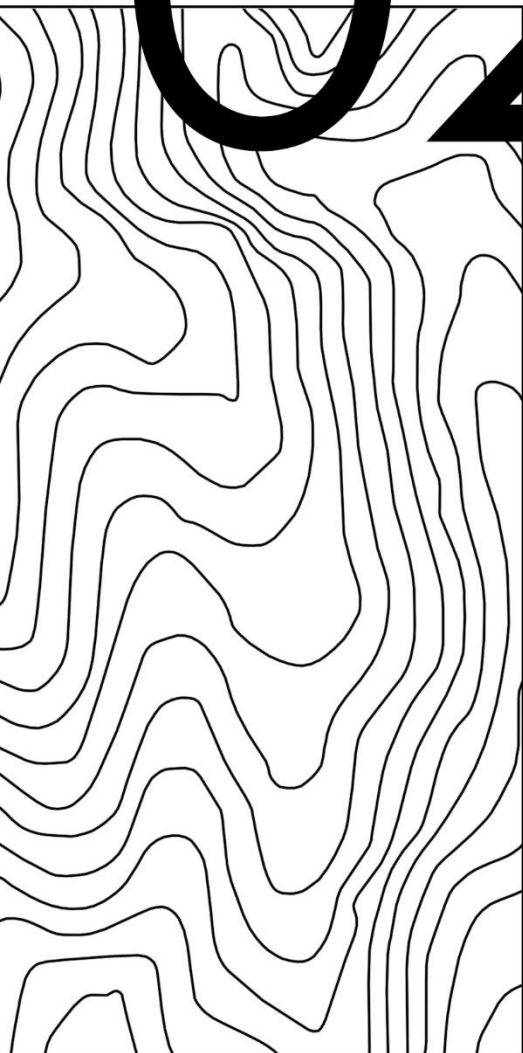
Ποια στοιχεία αναδεικνύουν τους αρχαίους λατομικούς χώρους ως τοπία ιστορικής μνήμης;

Ποια είναι τα κριτήρια στα οποία βασίζεται η αποκατάσταση των ανενεργών λατομικών χώρων;

Ποιες θεωρούνται οι καταλληλότερες πρακτικές αποκατάστασης ενός πρώην λατομείου, στο πλαίσιο του ελλαδικού και διεθνούς χώρου;

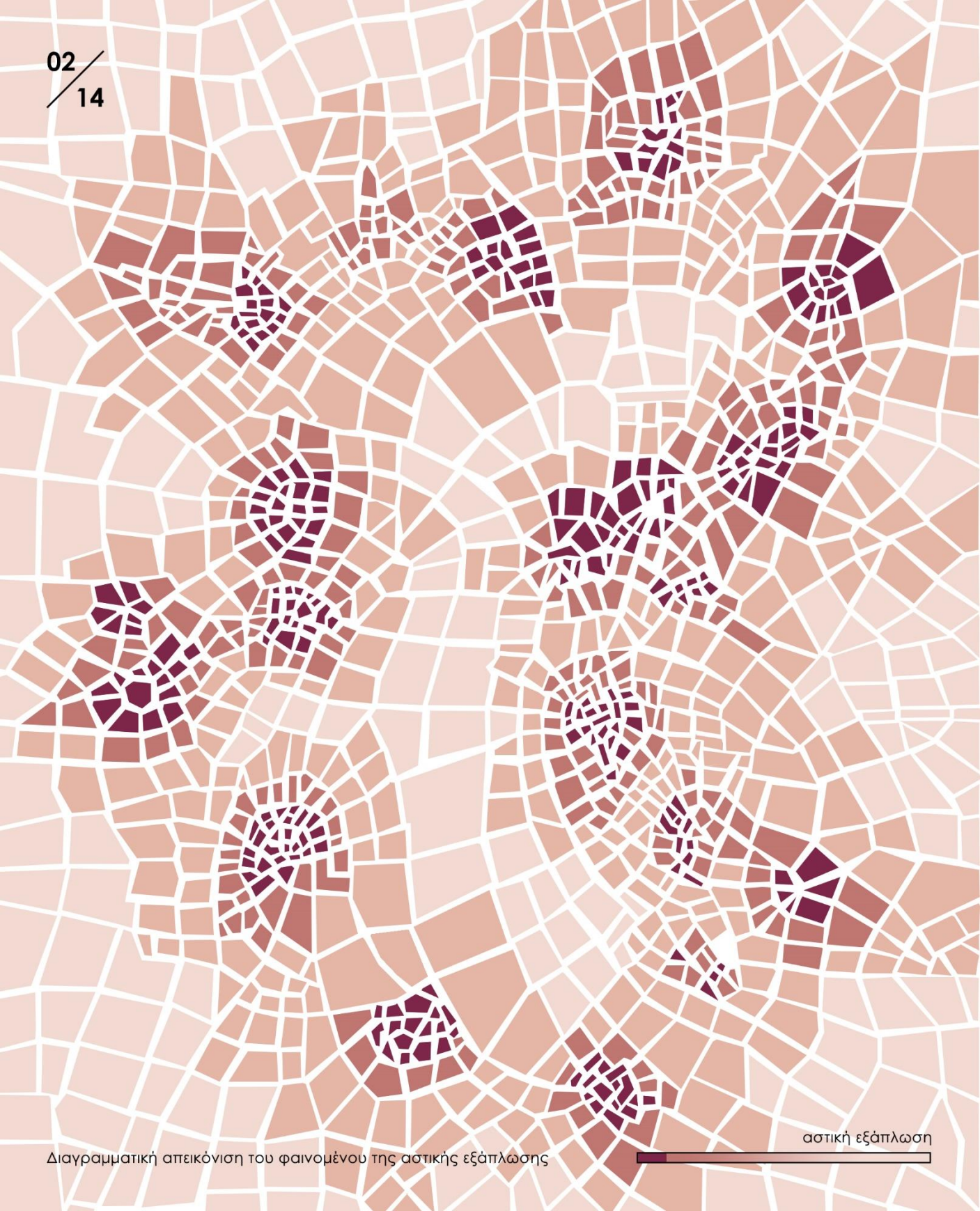

02

από την βιομηχανική
επανάσταση στην
βιομηχανική
«εγκατάλειψη»

Στις αρχές της δευτέρας δεκαετίας του 21ου αιώνα οι πόλεις αποτελούν σε παγκόσμια κλίμακα τον πιο διαδεδομένο τρόπο συλλογικής διαβίωσης. Η σημερινή έκταση του αστικού φαινομένου είναι απόρροια μιας μακράς και αργής ιστορικής διαδικασίας που επιταχύνθηκε έντονα τους τελευταίους αιώνες. Η διάκριση μεταξύ πόλης και υπαίθρου, και πιο συγκεκριμένα, αστικού και περιαστικού τρόπου ζωής, εξακολούθησε να υπάρχει, σχεδόν μέχρι τις αρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης. Η Βιομηχανική Επανάσταση συντέλεσε στην μεταβολή του τρόπου ζωής ενός μεγάλου ποσοστού του πληθυσμού που άρχισε να συγκεντρώνεται μαζικά στις πόλεις εγκαταλείποντας τις μικρές αγροτικές κοινότητες. Σήμερα, η σύγχρονη οικονομική ανάπτυξη και η εξέλιξη της τεχνολογίας οδηγούν στη συνεχή, με ταχείς ρυθμούς, αστική εξάπλωση. Οι πόλεις καθώς απλώνονται, μεταθέτουν τα όρια τους και ενσωματώνουν νέα τμήματα στις εκτάσεις τους. Ταυτόχρονα, λόγω των αλλαγών των χρήσεων γης, κυρίως οχλουσών χρήσεων μεγάλης έκτασης, στα όρια των πόλεων, εμφανίζονται όλο και περισσότεροι εγκαταλελειμμένοι και αναξιοποίητοι χώροι. Το φαινόμενο αυτό, έχει μεταβάλλει την όψη της σύγχρονης πόλης, στην οποία εναλλάσσονται διαφορετικές πυκνότητες με αστικά και εδαφικά κενά.²

Παράλληλα, την περίοδο της έντονης οικοδομικής δραστηριότητας, η οικονομική πίεση που ασκήθηκε στις κοινωνίες, περιορίσε το ενδιαφέρον για την ποιότητα του τόπου που διέμεναν.³ Υποβαθμίστηκε ο φυσικός και ο πολιτιστικός τόπος και δεν δόθηκε η απαραίτητη σημασία στην παρουσία του κενού χώρου και στην

ομαλή ένταξή του στην πόλη.

Οι παραπάνω συνθήκες του αστικού φαινομένου έχουν μεταβάλλει, την χρήση του όρου «τοπίο». Μέχρι τον 18ο αιώνα, ο όρος «τοπίο» αναφερόταν αποκλειστικά στο φυσικό περιβάλλον. Ωστόσο, η συνεχής επέκταση των αστικών δομών⁴, καταργεί την έννοια της ανεξάρτητης και αποκομμένης φύσης από τον αστικό χώρο και παραβιάζει όλο και εκτενέστερα το φυσικό τόπο εκτός των πόλεων. Η σύγχρονη ερμηνεία του «τοπίου», επιχειρεί να ενώσει το φυσικό με τον αστικό χώρο, σε μια προσπάθεια επεξήγησης του αστικού μοντέλου. Σήμερα, δύσκολα εντοπίζεται μια αστική πραγματικότητα χωρίς την παρουσία μιας συμπληρωματικής φυσικής και το αντίστροφο.

Για την σωστή κατανόηση της έννοιας του τοπίου, του φαινομένου της εξέλιξης της πόλης και κατ' επέκταση της δημιουργίας των αστικών και εδαφικών κενών, καθώς και την αντιμετώπισή τους, απαραίτητη καθίσταται η αναφορά και η διερεύνηση των ιστορικών συνθηκών των βιομηχανικών διαδικασιών και δραστηριοτήτων. Η αναφορά στην βιομηχανία γίνεται για την εξαγωγή συμπερασμάτων για τον πρωτογενή τομέα της, δηλαδή την εξόρυξη πρώτων υλών. Μέσα από το πέρασμα των ιστορικών φάσεων, ξεκινώντας από τη Βιομηχανική Επανάσταση, περνώντας στο σταδιακό μετασχηματισμό των πόλεων σε συνδυασμό με τις επικρατούσες συνθήκες της κάθε περιόδου παγκοσμίως, καταλήγοντας στο σήμερα, στόχος αποτελεί η αναζήτηση των καταλληλότερων πρακτικών διαχείρισης ανενεργών λατομικών χώρων.

1. Ελένη Ανδρικοπούλου, Αθηνά Γιαννάκου, Γρηγόρης Καυκαλάς, Μάγδα Πιτσιάβα-Λατινοπούλου, Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη(Αθήνα: Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ,2014), σελ 46.

2. Χαρίκλεια Χάρη, "Αστικά κενά και γυμνή ζωή", *αρχιτέκτονες*, Φεβρουάριος, 2016,74-76.

3. Το τοπίο, πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου: Σημειώσεις για τη νεότερη τοπιακή επεξεργασία του τοπίου, Κώστας Μωραΐτης, Οκτώβριος 2016, σελ 147

4. ο.π, σελ 37

Η Βιομηχανική Επανάσταση διήρκησε από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα μέχρι τον 19ο αιώνα, όπου και κορυφώθηκε, αρχικά στη Μεγάλη Βρετανία και μετέπειτα στη Δυτική Ευρώπη και στις ΗΠΑ. Το φαινόμενο αυτό οδήγησε σε σημαντικές αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία αλλά και στο κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό σκηνικό προκαλώντας έντονες αλλαγές στο τοπίο των πόλεων. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η επιλογή του χώρου και της περιοχής εγκατάστασης μιας βιομηχανικής μονάδας, εξαρτιόταν κυρίως από την εύκολη δυνατότητα προμήθειας πρώτων υλών, από το χώρο εξόρυξης.

— 2.1.1 το καθεστώς του Φορντισμού

Η αναδιάρθρωση του κεφαλαίου από τη παγκόσμια μέχρι τη τοπική κλίμακα, δημιουργεί μια αλληλουχία καθεστώτων συσσώρευσης.⁵ Συγκεκριμένα, από το Μεσοπόλεμο μέχρι τη δεκαετία του 1960, το καθεστώς που επικρατεί στις καπιταλιστικές οικονομίες είναι ο λεγόμενος Φορντισμός. Αποτελεί ένα καθεστώς συσσώρευσης που χαρακτηρίζεται από την καθετοποιημένη μαζική παραγωγή, τη σταθερότητα στα κέρδη της επιχείρησης και την συνεχή λειτουργία των εργοστασίων με πλήρη παραγωγή και πλήρη απασχόληση. Κατά τη διάρκεια εφαρμογής αυτού του καθεστώτος, αναγκαστική ήταν η συγκέντρωση όλων των παραγωγικών διαδικασιών σε συνδυασμό με τις ε-

πιμέρους λειτουργίες μιας επιχείρησης, σε μία γεωγραφική περιφέρεια ή πόλη, που συγκεντρώνει δηλαδή τόσο το ανθρώπινο δυναμικό που απασχολεί όσο και τις διαχειριστικές και παραγωγικές δραστηριότητές της.⁶

Αποτέλεσμα αυτού του φαινομένου είναι η κυριαρχία των βιομηχανικών περιοχών εντός των ορίων της πόλης, μειώνοντας τον αγροτικό πληθυσμό, ενώ σημειώθηκε παράλληλα και βιομηχανοποίηση της αγροτικής παραγωγής. Αυτό σήμαινε την τυποποίηση της δόμησης των οικιστικών περιοχών με ανάλογες κοινωνικές συνέπειες, τη δημιουργία προαστίων και τη μείωση του αριθμού των μεσαίων επιχειρήσεων. Από τη δεκαετία του 1960 και μετά, ο λεγόμενος φορντισμός περνάει ένα στάδιο παρατεταμένης

5. Μάρθα Οικονομοπούλου, “Αποβιομηχάνιση και Πολιτιστική Πολιτική Η περίπτωση της πόλης του Πειραιά” (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2011), 13.

6. “Φορντισμός”, Wikipedia, τελευταία τροποποίηση Μάιος 6, 2017,

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A6%CE%BF%CF%81%CE%BD%CF%84%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

«κρίσης», αναδιάρθρωσης και γεωγραφικής αναδιάταξης. Μετά τη δεκαετία του 1970 ο φορντισμός αντικαταστάθηκε από την ευέλικτη συσσώρευση ή αλλιώς τον μεταφορντισμό.

— 2.1.2 το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης

Η αποβιομηχάνιση, η οποία αποτελεί φαινόμενο που χαρακτηρίζεται από τις παραγωγικές εξελίξεις έντονου ρυθμού, στις ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες, αποτελεί αυταπόδεικτο αποτέλεσμα της κρίσης του φορντισμού.⁷ Το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης συντελείται στον αστικό χώρο, καθώς περνώντας από το φορντικό στο μεταφορντικό μοντέλο, οι βιομηχανικές δραστηριότητες, στις οποίες υπάγονται και οι εξορυκτικές διαδικασίες, τείνουν να διαχωρίζονται και κατ' επέκταση να απομακρύνονται από το κέντρο της πόλης και να μετακινούνται εκτός των ορίων της. Οι περιοχές δηλαδή που στο παρελθόν υποστήριζαν έντονες βιομηχανικές δραστηριότητες, περνούν στο στάδιο της παρακμής και εγκατάλειψης, με αποτέλεσμα την πρόκληση της υποβάθμισης του αστικού περιβάλλοντος και του κοινωνικού ιστού. Οδηγούνται δηλαδή σε ερήμωση, γιατί αντιμετωπίζουν δύο αλληλένδετα φαινόμενα,

αυτό της απο - αστικοποίησης και αυτό της αποβιομηχάνισης, δηλαδή αποκέντρωση πληθυσμού και βιομηχανικών διαδικασιών από μητροπολιτικές σε επαρχιακές περιοχές.⁸

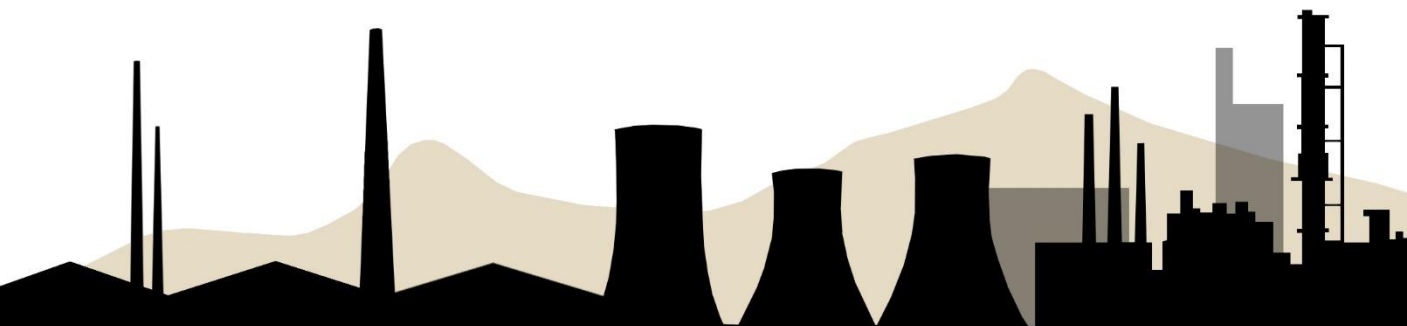
02
17

Όσον αφορά τον ελληνικό χώρο, ακολουθεί και αυτός το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης, όπως και η υπόλοιπη Ευρώπη. Ξεκίνησε τη δεκαετία του 1960, ενώ κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1980 και συνεχίζεται με διαφορετικούς ρυθμούς μέχρι και σήμερα. Η Ελλάδα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των διαφοροποιήσεων, που συμβαίνουν στις τοπικές κοινωνίες, σε συνάρτηση με τις παγκόσμιες ανακατατάξεις. Καθώς στη περίπτωση της δεν αναπτύχθηκε βαριά ή μεγάλη βιομηχανία, με την έννοια των βιομηχανικών μονάδων με συμπαγή απασχόληση, αλλά η ανάπτυξη των παραγωγικών δραστηριοτήτων βασίστηκε σε μικρότερους πυρήνες τόσο βιομηχανίας εξαγωγής πρώτων υλών, όσο και άλλων τομέων της βιομηχανικής διαδικασίας.⁹ Έτσι, η Ελλάδα αντιμετώπισε με διαφορετικό και πιο ήπιο τρόπο τις επιπτώσεις της κρίσης. Ωστόσο, σε πολλές περιοχές της χώρας αναπτύχθηκαν σημαντικές βιομηχανίες καλύπτοντας ένα ευρύ φάσμα βιομηχανικών κλάδων, όπου από τις δεκαετίες 1970 και 1980 και μετά άρχισαν να φθι-

7. Μάρθα Οικονομοπούλου, "Αποβιομηχάνιση και Πολιτιστική Πολιτική Η περίπτωση της πόλης του Πειραιά" (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2011), 13.

8. Λεοντίδου Λ., "Το μεταμοντέρνο κίνημα στη γεωγραφία. Ο χώρος ως καλειδοσκόπιο μεταφορντιστικών τοπίων, κοινωνικών δικτύων και διυποκειμενικών κόσμων", Αθήνα 1995.

9. Μάρθα Οικονομοπούλου, "Αποβιομηχάνιση και Πολιτιστική Πολιτική Η περίπτωση της πόλης του Πειραιά" (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2011), 18.

02
18

0KM

5KM

10KM

ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙ

πρώην
βιομηχανικές περιοχές

παραμένουσες
βιομηχανικές περιοχές

ΜΠΡΑΣΟΒ

Διάγραμμα βιομηχανικών περιοχών σε δύο πόλεις της Ρουμανίας

νουν με αποτέλεσμα την παύση λειτουργίας των βιομηχανικών μονάδων και την εγκατάλειψη των εγκαταστάσεων, με ποικίλες χωρικές και πολεοδομικές επιπτώσεις. Προς τα τέλη της δεκαετίας του '90 εμφανίζονται στοιχεία διεθνούς ανάκαμψης στον τομέα της βιομηχανίας και κατ' επέκταση στον εξορυκτικό κλάδο, με αρκετά παράγωγα των εξορυκτικών δραστηριοτήτων να κερδίζουν και πάλι έδαφος στην παγκόσμια αγορά. Σήμερα, ο ελλαδικός χώρος εμφανίζει επάρκεια κυρίως σε αδρανή δομικά υλικά και αποτελεί σημαντικό παραγωγό βασικών βιομηχανικών ορυκτών, με αποτέλεσμα τα εξαγώγιμα πρωτογενή και επεξεργασμένα υλικά εξόρυξης να αποτελούν το 65% των πωλήσεών της. Επομένως, το φαινόμενο της αποβιομηχάνισης ήταν αποτέλεσμα, σε παγκόσμιο επίπεδο, των έντονων ανακατατάξεων της βιομηχανικής διαδικασίας αλλά

και άλλων κοινωνικών, οικονομικών και τεχνολογικών παραγόντων. Η βιομηχανία (Εικόνες 1,4) «ασφυκτιούσε» μέσα στα γεωγραφικά όρια της πόλης, καθώς οι οικιστικές χρήσεις επιβαρύνονταν σε μεγάλο βαθμό από τη ρύπανση και το θόρυβο των βιομηχανικών δραστηριοτήτων. Στην ανάγκη μετεγκατάστασής τους έξω από τα όρια του αστικού ιστού, συνέβαλε ριζικά και η επιβάρυνση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Εικόνα 3).

Η διακοπή της λειτουργίας πολλών βιομηχανικών μονάδων (Εικόνα 2) οδήγησε στη δημιουργία πολλών εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών συγκροτημάτων, προκαλώντας σημαντικές χωρικές επιπτώσεις στον πολεοδομικό ιστό. Αυτοί οι χώροι εγκαταλείπονται και παραμένουν κενοί-άδειοι δημιουργώντας τα λεγόμενα αστικά κενά, η έννοια των οποίων θα αναλυθεί παρακάτω.

Εικόνα 1: Battersea Power Station, Λονδίνο 1930

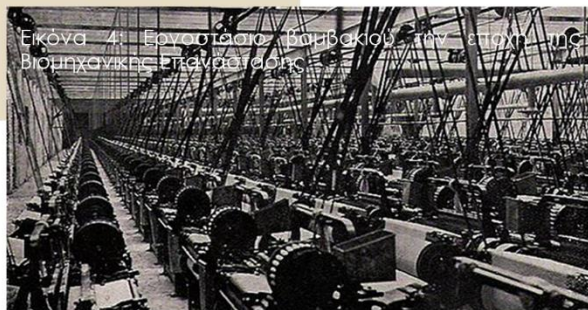
+ + +

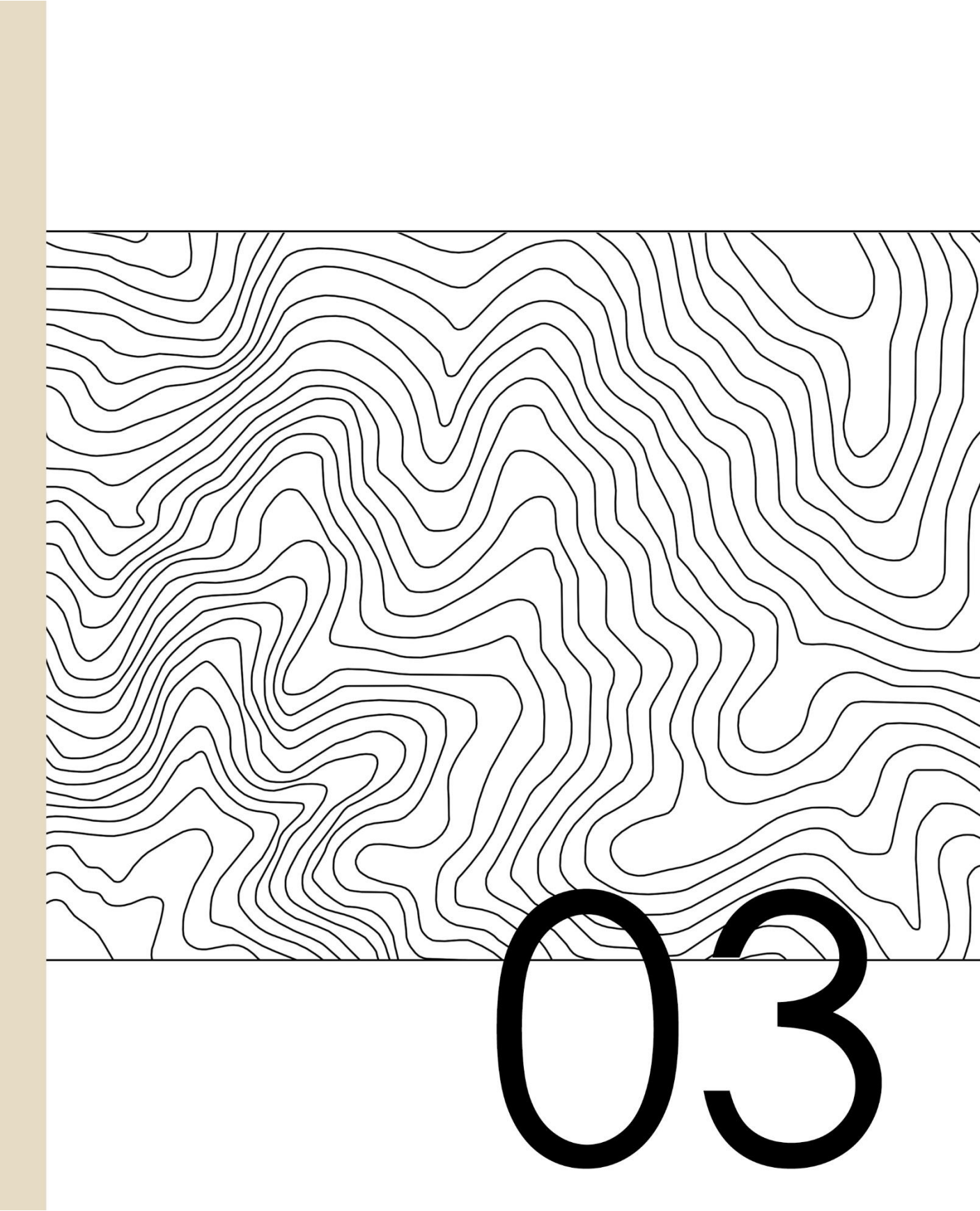
Εικόνα 2: Εργοστάσιο ασαλιού στο Πίτσμουργκ 1950, σταμάτησε η λειτουργία του το 1980

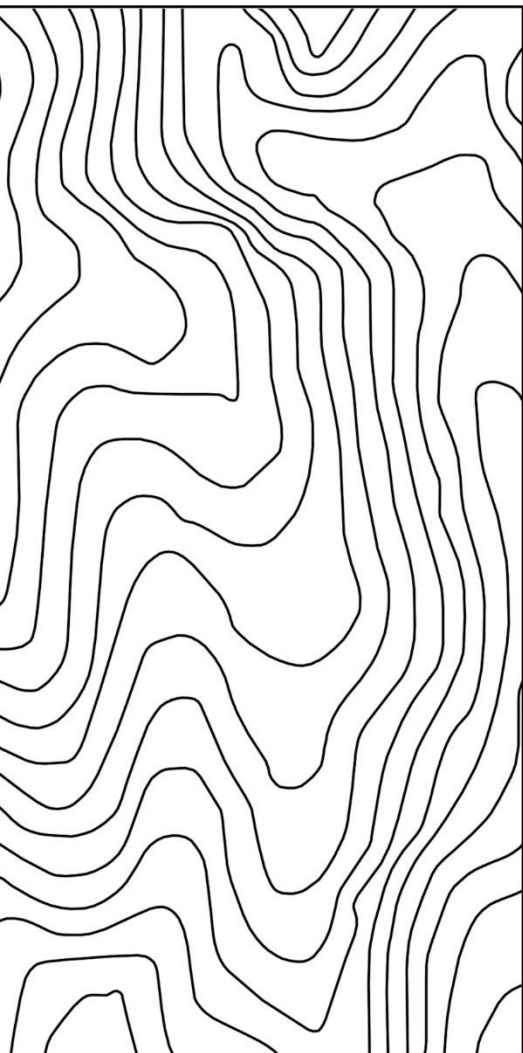
Εικόνα 3: Περιβαλλοντικές επιπτώσεις στην πόλη Sheffield τη δεκαετία του 1960

Εικόνα 4: Εργοστάσιο βαμβακιού των ετών 1950-1960, βιομηχανική εγκατάσταση

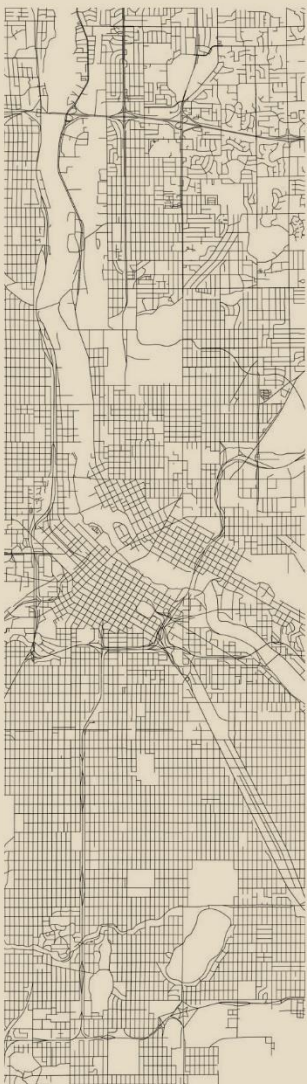
03

αστικά &
περιαστικά
κενά

_MINNEAPOLIS, USA

_ATHENS, GREECE

_BEIJING, CHINA

_PARIS, FRANCE

Σχέση μεταξύ αδόμητου και δομημένου χώρου
σε 4 πόλεις του κόσμου

Η παρουσία κενών, δηλαδή μη παραγωγικών χώρων, χωρίς σαφή όρια, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό των σύγχρονων πόλεων. Οι χώροι αυτοί, μεγάλοι ή μικροί, κεντρικοί ή περιφερειακοί, αδόμητοι ή δομημένοι, εντοπίζονται τόσο στο εσωτερικό όσο και στα όρια της πόλης, παράλληλα με τη διαρκή ανάπτυξή της.¹⁰

Ο όρος αστικό κενό είναι δύσκολο να προσδιοριστεί. Η έννοια του κενού, δηλώνει μια απουσία περιεχομένου. Παρόλα αυτά, η απουσία αυτή, δεν χαρακτηρίζει απαραίτητα την απουσία δόμησης. Αντιθέτως κτίρια, ακόμα και κτιριακά συγκροτήματα αποτελούν αστικά κενά, γεγονός που παρατηρείται όλο και πιο συχνά στις σύγχρονες πόλεις. Η παρουσία των κενών στην πόλη, προκαλεί αμηχανία και αναφορά σε αυτά γίνεται μόνο μέσω της περιγραφής της προηγούμενης τους ιδιότητας.

Τα αστικά αυτά κενά ή αλλιώς γκριζες ζώνες, όπως αναφέρονται, μπορούν να περιγραφούν και με τον όρο brownfield. Η έννοια αυτή, εμφανίστηκε τη δεκαετία του '90 και χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει τη γη, της οποίας η πρότερη χρήση είχε εγκαταλειφθεί λόγω συγκεκριμένων κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών διεργασιών και έχει επιπτώσεις στη δημόσια υγεία και στον περιβάλλοντα χώρο.¹¹ Η ερμηνεία αυτή παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ανάλογα με το χώρο στον οποίο αναφέρεται και την ισχύουσα νομοθεσία. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος των Η.Π.Α. στο παρε-

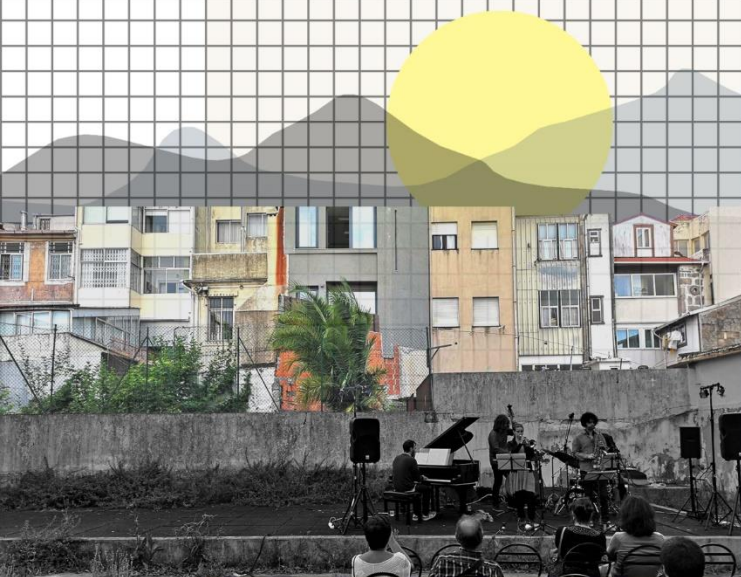
λθόν είχε αναπτυχθεί βιομηχανική και εμπορική δραστηριότητα και η επέκταση, ανάπτυξη ή επαναχρησιμοποίηση τους μπορεί να περιπλέκεται από την πιθανή παρουσία επικίνδυνων ουσιών και ρυπαντών. Κατά το γερμανικό, αγγλικό και εν γένει ευρωπαϊκό δίκαιο, αναφέρεται σε οποιοδήποτε κομμάτι γης, ή πρότερη χρήση της οποίας έχει εγκαταλειφθεί. Σε αυτές τις χρήσεις εντάσσονται τα λατομεία, χώροι απόθεσης και ταφής απορριμμάτων, βιομηχανικοί χώροι όπου δεν υπήρχε πρόβλεψη για ανάπτυξη και επαναχρησιμοποίηση, παροπλισμένοι σιδηροδρομικοί σταθμοί και πρώην στρατιωτικές και νοσοκομειακές μονάδες.¹²

Το αστικό κενό ορίζεται ως ένας μεταβατικός χώρος, ένας τόπος συνδιαλλαγής της πόλης με τους κατοίκους, καθώς αποκτά διάφορους ρόλους, μέχρι να του αποδοθεί μια συγκεκριμένη χρήση. Αποτελεί ένα χώρο αλληλεπίδρασης ετερόκλητων πολλών φορές στοιχείων, όπως αυτών της πόλης και κάποιων εξωγενών παραγόντων (κοινωνικών ομάδων). Η σύσταση ενός δικτύου κενών, αποτελεί στο σύνολο της, αστικό τόπο. Η απουσία μιας «οργανωμένης» λειτουργίας δεν είναι ικανή και αναγκαία συνθήκη για τη μη παραγωγικότητα αυτών των χώρων. Μεταξύ πόλης και κατοίκων υπάρχει μια σχέση αλληλεπίδρασης, παρόλα αυτά, καμία δομή δεν μπορεί να επιβληθεί στην καθημερινότητα που παράγουν οι κάτοικοί της. Οι κάτοικοι οικειοποιούνται το χώρο και του προσδίδουν χαρακτήρα βασισμένο στα δικά τους χαρακτηριστικά.

10. Λιονάκη Μαριλένα, "Η περίπτωση αναδιοργάνωσης των εγκαταλελειμμένων αεροδρομίων στην Ελλάδα" (Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2016) , 17.

11. Στέλιος Μιχ. Μανωλιούδης, Από τα αρχαία λατομεία στα μνημεία του πολιτισμού μυθικοί ήρωες και αινίγματα τεχνολογίας (Ηράκλειο Κρήτης: Στέλιος Μιχ. Μανωλιούδης), 18-19.

12. ο.π

Διαγραμματική απεικόνιση της εκμετάλλευσης αστικού κενού από τους κατοίκους

Επιπρόσθετα, τα κενά προσφέρουν μια ευκαιρία στην πόλη να οδηγηθεί σε μια αλλαγή. Ένα διαφοροποιημένο και παραγωγικό δίκτυο κενών έχει τη δύναμη, αναλόγως την έκτασή του, να αλλάξει ακόμα και τον χαρακτήρα μιας πόλης. Η «τυχαιότητα» της κατανομής των διασκορπισμένων κενών διαφοροποιεί και ορίζει αυτόν τον χαρακτήρα.

Κενά οικόπεδα και εγκαταλελειμμένες υποδομές αν δεν αντιμετωπιστούν αποσπασματικά και μεμονωμένα, δηλαδή με επεμβάσεις βελονισμού, μπορούν να ενταχθούν σε ένα ενοποιημένο, μεταβαλλόμενο, αστικό οικοσύστημα. Τα κενά αποτελούν ευκαιρίες αναζήτησης, της σχέσης μεταξύ αστικού – φυσικού τοπίου και ταυτόχρονα συσχέτισης με τις πολιτισμικές, κοινωνικές και οικονομικές δομές της σύγχρονης πόλης.

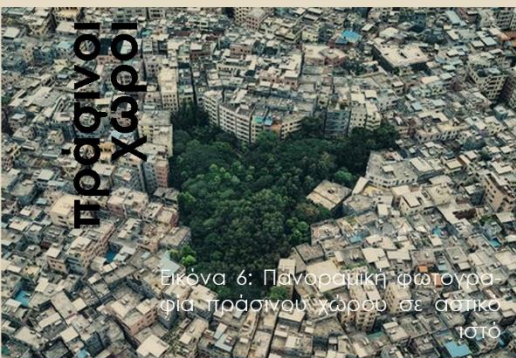
Ωστόσο, τα κενά, κυρίως του αστικού ιστού, πολλές φορές «κινδυνεύουν» να προσελκύσουν ιδιωτικό ενδιαφέρον, με στόχο την αναδιαμόρφωση με προοπτικές κέρδους, χωρίς τοπιακή ευαισθησία και την επιθυμία δημιουργίας συνθηκών θετικότερων για την αστική διαβίωση. Αντικείμενο τέτοιου ενδιαφέροντος συνήθως αποτελούν τα μεγάλης έκτασης κενά, που λόγω του μεγέθους τους προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες οικοδόμησης μεγάλης κλίμακας εγκαταστάσεων.

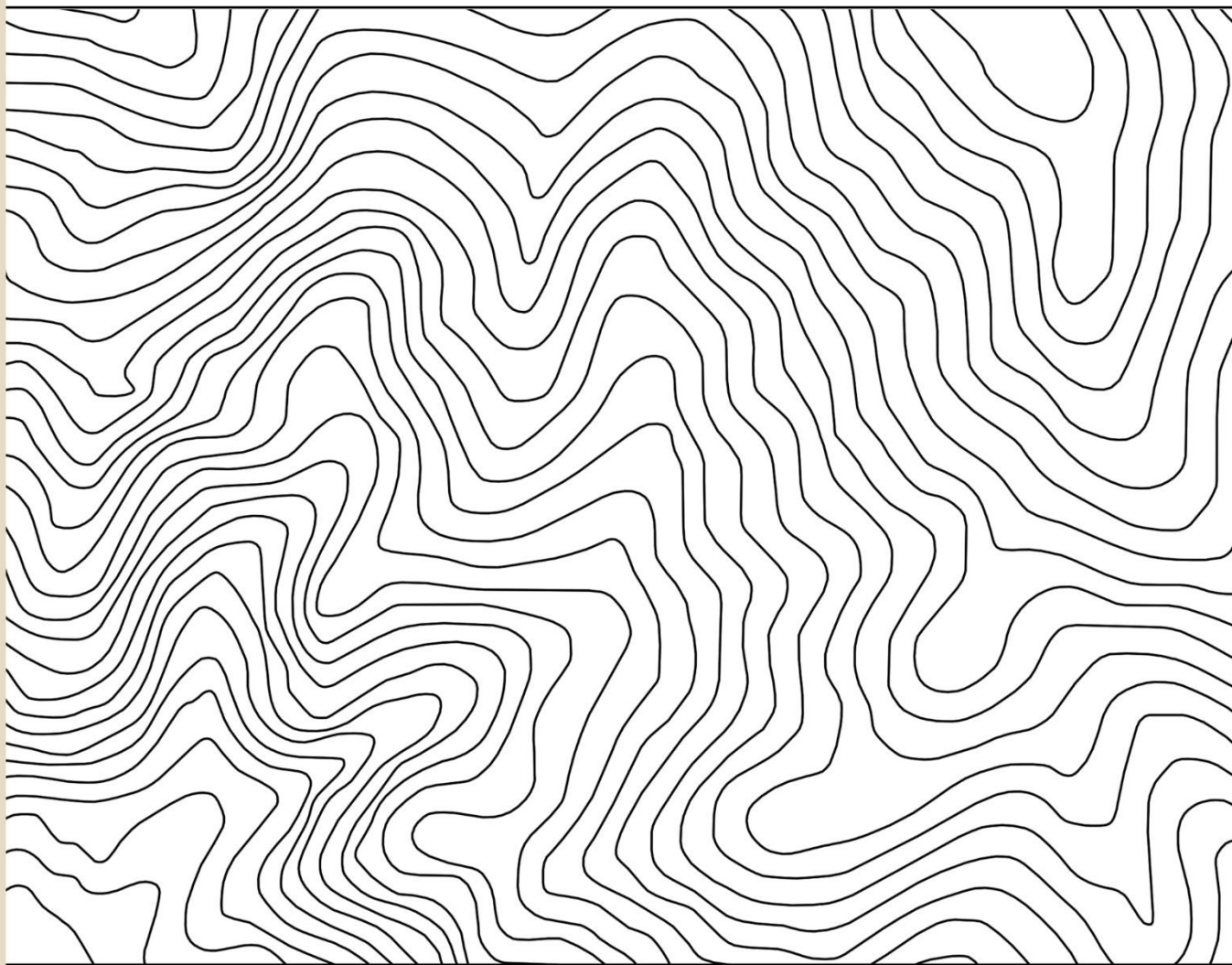
3.2_κατηγοριοποίηση αστικών “κενών”

03
25

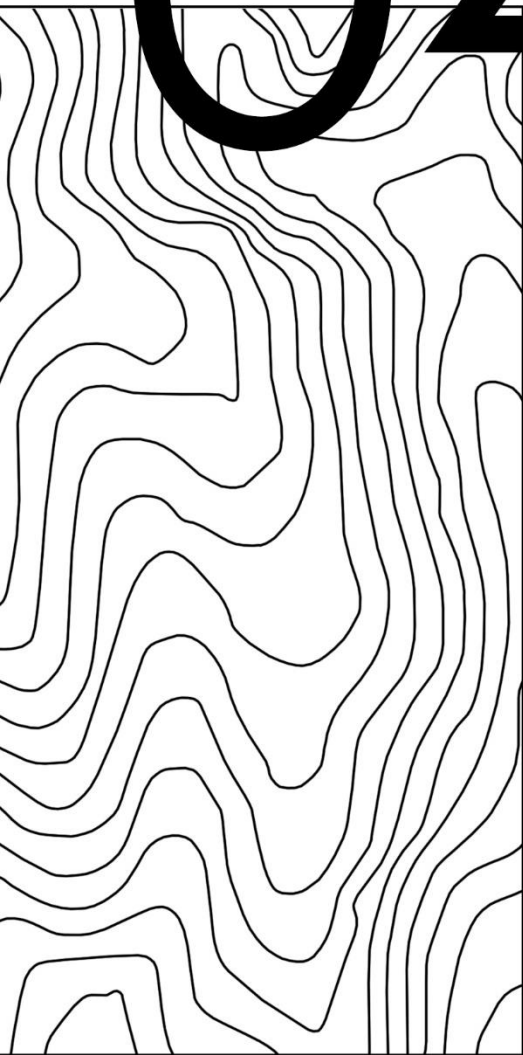
Στις σύγχρονες πόλεις διαπιστώνεται έντονη πυκνότητα στις κεντρικές περιοχές, παρόλα αυτά εντοπίζονται ασυνέχειες, λόγω τόσο μικρής, όσο και μεγάλης έκτασης κενών. Τα μικρής έκτασης κενά που εξακολουθούν να υπάρχουν διάσπαρτα στον αστικό ιστό αντιμετωπίζονται με την λογική του «γεμίσματος» (Εικόνα 5). Την εποχή της κορεσμένης γης, οι «εν δυνάμει χώροι» (Εικόνα 7), αποτελούν συνήθως ιδιωτικούς χώρους στάθμευσης, σκουπιδότοπους και αποθήκες. Σε μερικές περιπτώσεις, αποτελούν πράσινους χώρους (Εικόνα 6) με αυτοφυή φύτευση.

Τα σημαντικότερα μεγάλα κενά είναι συνήθως οι βιομηχανικές περιοχές. Μετά το κλείσιμο των βιομηχανικών εγκαταστάσεων και την μετεγκατάστασή τους ερημώθηκαν. Αυτές οι περιοχές δεν μπορούν εύκολα να χρησιμοποιηθούν εκ νέου, καθώς χρειάζονται εξυγίανση και μελέτες αναδιαμόρφωσης. Αναλυτικότερα, παραδείγματα άλλων μεγάλων αστικών κενών, αποτελούν τα στρατόπεδα, τα αεροδρόμια (Εικόνα 9) και οι αμήχανες εκτάσεις συνήθως, στις παρυφές της επεκτεινόμενης πόλης, όπως τα λατομεία (Εικόνα 8). Τα κενά που αποτελούν μεγάλες εκτάσεις, προσφέρουν ποικίλες δυνατότητες εκμετάλλευσης για την βιωσιμότητα των σύγχρονων πόλεων.

04

τα λατομεία ως
αστικά κενά

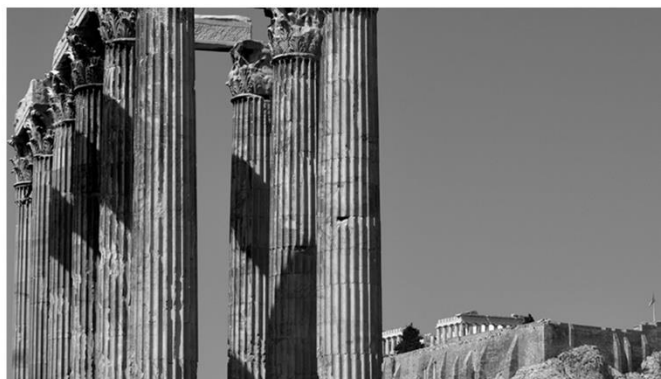
Εικόνα 10: Άποψη εγκαταλελειμένου λατομείου στο Λόφου

Τα αρχαία λατομεία, μνημεία της φύσης και του ανθρώπου, από τα οποία προήλθαν τα υλικά δομής των μνημείων και άλλων αριστουργημάτων τέχνης, είναι αναμφισβήτητα ένα μεγάλο εθνικό κεφάλαιο σημαντικής γεωλογικής, αρχαιολογικής και ιστορικής σπουδαιότητας. Η μελέτη τους και συγκεκριμένα των δομικών λίθων συμβάλλει στην προσπάθεια εξέλιξης της γνώσης της ανθρώπινης ιστορίας σε ότι αφορά την εύρεση των σχέσεων των πληθυσμών, το εμπόριο και την οικονομία της αρχαίας πολιτείας καθώς και τη γνώση της αρχαίας τεχνολογίας των εξορυκτικών δραστηριοτήτων, της μεταφοράς των δομικών υλικών και της κατεργασίας τους. Τα αρχαία αυτά λατομεία διακρίνονταν σε επιφανειακά και υπόγεια, καθώς και σε λατομεία που άνοιγαν για την εξυπηρέτηση και δημιουργία ενός και μόνο έργου. Επιπρόσθετα, παράλληλα με την εξόρυξη ακολούθησε και η πρώτη λάξευση ή αλλιώς «πελέκηση», δηλαδή η απώλεια του περιπτού βάρους με στόχο την καλύτερη μεταφορά του δομικού υλικού.¹³ Αυτή η πεπτοίθηση ενισχύεται με την εύρεση στο χώρο τον εξορυκτικών δραστηριοτήτων κιονόκρανων, κολονών και διάφορων μισοτελειωμένων αγαλμάτων.

Στην αρχαία Ελλάδα η χρήση του μαρμάρου ήταν ευρέως διαδεδομένη καθώς τόσο το μάρμαρο όσο και η πέτρα ήταν τα υλικά τα οποία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της ανθρώπινης καθημερινότητας, δίνοντας έμφαση στις έννοιες της αισθητικής και της συμμετρίας. Σπουδαίοι Έλληνες γλύπτες και αρχιτέκτονες αξιοποίησαν την πέτρα και το μάρμαρο ως δομικά υλικά με τα οποία

μετέτρεψαν «άψυχες» κατασκευές σε σημαντικά έργα τέχνης. Επέλεξαν δηλαδή το μάρμαρο και την πέτρα, για να εκφράσουν πάνω τους την αίγλη του πολιτισμού της αρχαίας Ελλάδας.¹⁴

Η διαδικασία των εξορυκτικών δραστηριοτήτων ήταν ευρέως διαδεδομένη σε όλο τον ελλαδικό χώρο, με αρχαία λατομεία να εντοπίζονται σε πολλά σημεία της. Η Θάσος, για παράδειγμα, είναι ένα από τα γνωστότερα και σημαντικότερα κέντρα εξόρυξης μαρμάρου της αρχαιότητας, και κάποιος μπορεί να εντοπίσει λατομεία από διάφορες περιόδους της ελληνικής ιστορίας, ξεκινώντας από τον 7ο αιώνα π.χ.. Βέβαια, η αρχαιότερη χρήση του Πεντελικού μαρμάρου χρονολογείται νωρίτερα, από τον 5ο αιώνα π.χ. στον τομέα της γλυπτικής. Με πρώτη ύλη το Πεντελικό μάρμαρο κατασκευάστηκαν ο Παρθενώνας, τα προπύλαια της Ακρόπολης, ο ναός του Ολυμπίου Διός και πολλά άλλα σπουδαία έργα. Επίσης, μάρμαρο εξορυσσόταν και στη περιοχή του νομού Λακωνίας, το οποίο οι Ρωμαίοι ονόμαζαν *Marmor-taenarium*, γιατί εξορυσσόταν κοντά στο Ακρωτήριο Ταίναρο της νότιας Πελοποννήσου.¹⁵

Εικόνα 11: Στύλες του Ολυμπίου Διός

13. Στέλιου Μιχ. Μανωλιούδη, Από τα αρχαία λατομεία στα μνημεία του πολιτισμού μυθικοί ήρωες και αινίγματα τεχνολογίας (Ηράκλειο Κρήτης: Στέλιος Μιχ. Μανωλιούδης), 33.

14. ο.π

15. ο.π, 34.

Λατομεία υπήρχαν κατά την αρχαιότητα και στα νησιά της Ελλάδας, όπως η Ανάφη, η Τήνος, οι Φούρνοι, η Πάρος αλλά και στη Νάξο, όπου διατηρούνται ακόμη πολλά ίχνη αρχαίων εργασιών (Εικόνες 12, 14). Στο αρχαίο λατομείο του λυχνίτη της Πάρου, το οποίο βρίσκεται σε απόσταση 5,5 χλμ. από την Παροικιά, η εξόρυξή του γινόταν υπόγεια, με τη χρήση λύχνων στις υπόγειες στοές. Είναι ένα σημαντικό μνημείο διαχρονικής αποτύπωσης των ιχνών των εργαλείων για κάθε

χρονική φάση της εξορυκτικής διαδικασίας. Αυτό επιτυγχάνεται λόγω του ότι είχαν βρεθεί ίχνη εργαλείων στην αρχή της νότιας στοάς του λατομείου, τα οποία τοποθετούνται χρονολογικά πριν από τον 5ο αιώνα π.χ. και συνεχίζεται με ίχνη από τη Ρωμαϊκή, τη Βυζαντινή έως και τη σύγχρονη εποχή. Συνάμα, το λατομείο της Πάρου προμήθευε πρώτη ύλη (Εικόνα 13) με την οποία δημιουργήθηκαν εξαιρετικής σημασίας έργα όπως η Αφροδίτη της Μήλου, ο Ερμής του Πραξιτέλους και η Νίκη της Σαμοθράκης.¹⁶

Εικόνα 12: Ημιτέλές άγαλμα του Διονύσου στο χώρο των αρχαίων λατομείων στον Απόλλωνα, Βόρεια Νάξος (540 π. Χ.)

Εικόνα 13: Επιτάφιο άγαλμα του Αριστοδίκου από παριανό μάρμαρο. Βρέθηκε στην Αττική και χρονολογείται περί το 510-500 π.Χ. (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Εικόνα 14: Όψεις του λατομείου ασβεστόλιθου στη Μορία της Λέσβου

16. Στέλιου Μιχ. Μανωλιούδη, Από τα αρχαία λατομεία στα μνημεία του πολιτισμού μυθικοί ήρωες και αινίγματα τεχνολογίας(Ηράκλειο Κρήτης: Στέλιος Μιχ. Μανωλιούδης), 35.

στα μνημεία του πολιτισμού μυθικοί ήρωες και αινίγματα

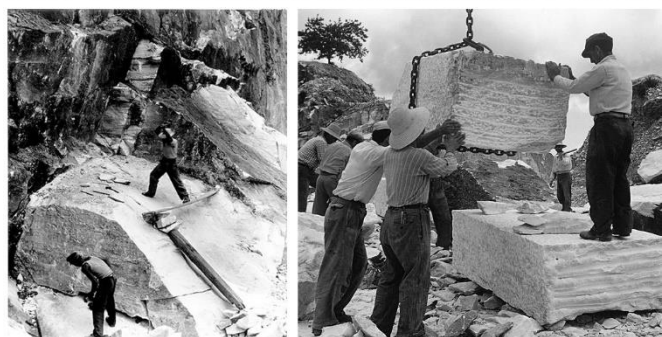
Επιπρόσθετα, από την αρχαιότητα μέχρι τη σύγχρονη εποχή, λειτούργησαν πολυάριθμα λατομεία αδρανών υλικών στην Αττική, όπου η κύρια εκμετάλλευση ήταν διαχρονικά το μάρμαρο. Λατομεία λειτούργησαν στους πρόποδες των ορέων Υμηττού, Πεντέλης (Εικόνες 15-17), Πάρνηθας και Αιγάλεω αλλά και στους εσωτερικούς λόφους του Λυκαβηττού και των Τουρκοβουνίων.¹⁷ Οι συνθήκες που προέκυψαν μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησαν στη βιομηχανική ανάκαμψη της Αθήνας. Η ακμή των εξορυκτικών δραστηριοτήτων και η έντονη κατασκευαστική δραστηριότητα, οδήγησαν στη δημιουργία μεγάλης κλίμακας υποδομών. Τα λατομεία που προαναφέρθηκαν, λόγω της μικρής απόστασης τους από το κέντρο των Αθηνών, εξασφάλιζαν τη μεταφορά των υλικών σε χαμηλότερο κόστος. Παρόλα αυτά, με την εξάπλωση της πόλης τα λατομεία που χωροθετούνταν εσωτερικά των λόφων «παγιδεύτηκαν» στις κατοικημένες περιοχές. Το γεγονός αυτό, επέφερε τόσο σημαντικές περιβαλλοντικές συνέπειες, όσο και οχλήσεις στους κατοίκους των γύρω περιοχών. Έτσι, βάση νόμου από το 1976 έως το 1978 διακόπηκε η λειτουργία των λατομείων εσωτερικά των λόφων και εγκαταλείφθηκαν. Κάποια από αυτά, αποκαταστάθηκαν με πρωτοβουλία των Δήμων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα ανενεργά λατομεία των Τουρκοβουνίων και του Λυκαβηττού.¹⁸ Σήμερα, σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία, οι ενεργές λατομικές περιοχές οφείλουν να τηρούν τις επιτρεπόμενες αποστάσεις χωροθέτησης τους από πόλεις και οικισμούς, για την αποφυγή των επιπτώσεων που αναφερθήκαν.¹⁹

Συνοψίζοντας, από την απαρχή των πόλεων, το

φαινόμενο της ανάπτυξης της πόλης έχει συντελέσει στην αύξηση της οικοδομικής δραστηριότητας και κατ' επέκταση στην αναζήτηση τρόπων κατασκευής. Η παρουσία των λατομείων στην πόλη εξασφάλιζε και εξυπηρετούσε για πολλά χρόνια τις κατασκευαστικές ανάγκες που προέκυπταν. Παρόλα αυτά, σταδιακά παρατηρήθηκε μια εκτεταμένη διατάραξη και υποβάθμιση της αισθητικής του τοπίου με αποκλειστικό σκοπό το οικονομικό κέρδος. Τόσο οι περιβαλλοντικές συνέπειες, όσο και η όχληση που προέκυπτε από την λειτουργία τους αποτέλεσαν παράγοντες για την παύση λειτουργίας. Επομένως, πολλοί χώροι που λειτουργούσαν ως λατομεία, πλέον αποτελούν αστικά κενά και διατηρούν μια εικόνα εγκατάλειψης.

Εικόνα 15: Απόψη του λατομείου της Πεντέλης

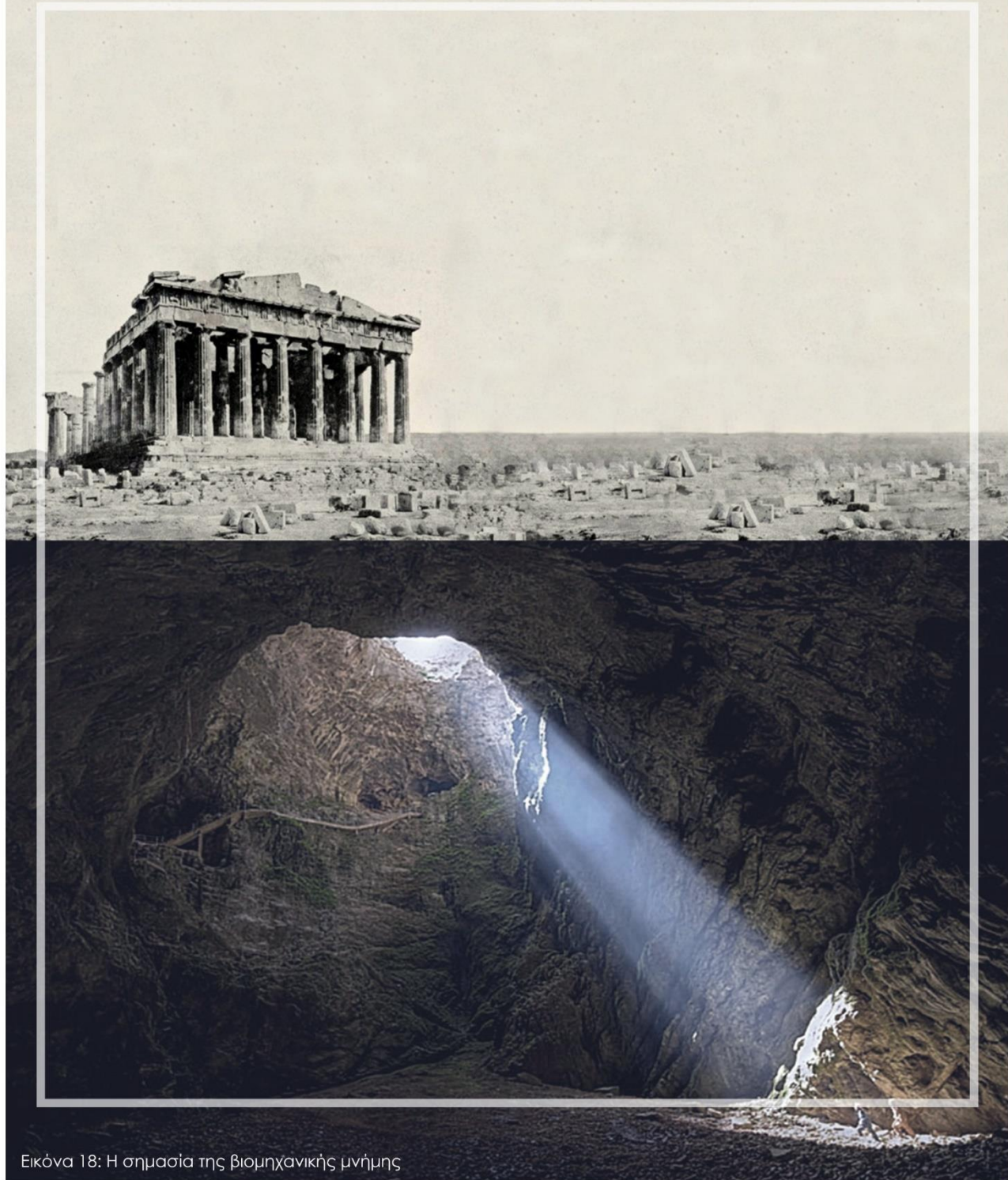
Εικόνες 16,17: Λατομικές εργασίες στην περιοχή της Πεντέλης

17. Βασιλική Καραγιαννάκη, "Αειφόρος αξιοποίηση ανενεργών λατομείων του λεκανοπεδίου Αθηνών και ορθολογική ένταξη τους στο αστικό περιβάλλον" (Διπλωματική εργασία, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2014), 3.

18. ο.π

19. "Άρθρο 13 – Προστασία και Αποκατάσταση περιβάλλοντος λατομείων," Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, πρόσβαση

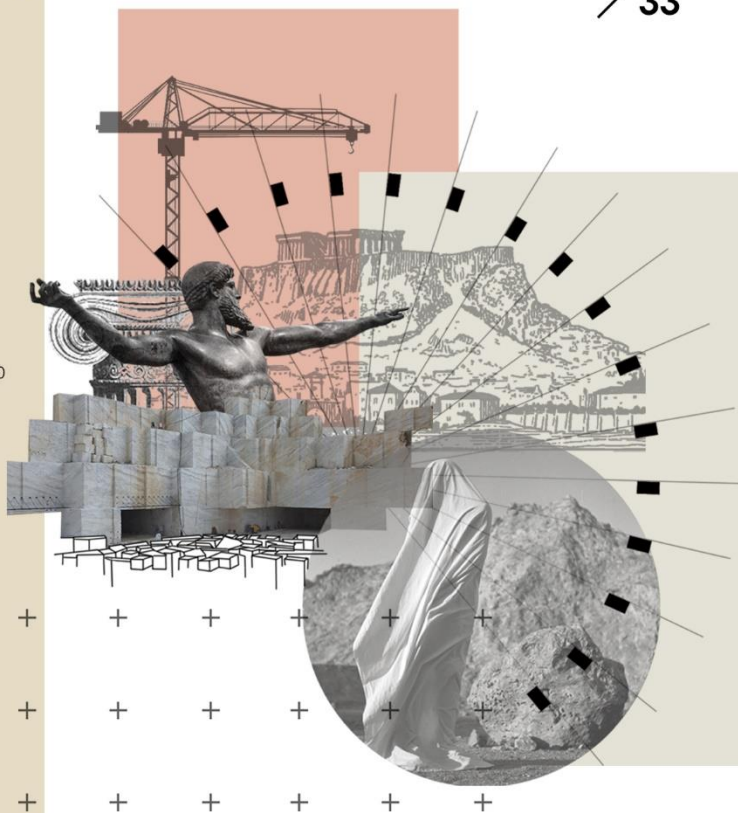
<http://www.opengov.gr/minenv/?p=8691>

Εικόνα 18: Η σημασία της βιομηχανικής μνήμης

Η προϋπάρχουσα εξορυκτική χρήση, καθιστά τα ανενεργά λατομεία, βιομηχανικά τοπία. Η έννοια του βιομηχανικού τοπίου, σηματοδοτεί τον τόπο όπου κυριαρχούσε τόσο η βιομηχανία όσο και οι χρήσεις που προκύπτουν από αυτή, και αποτελεί προϊόν συγκεκριμένων πολιτισμικών και κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, συσχετισμένο με τις βιομηχανικές διαδικασίες του παρελθόντος και επιφορτισμένο με βιομηχανικές μνήμες.²⁰ Επιπρόσθετα, στην έννοια αυτή εμπεριέχεται και η σημασία της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία σχετίζεται με την πολιτιστική αξία του τόπου και το καθιστά με αυτόν τον τρόπο αντικείμενο ιστορικής μνήμης. Έτσι λοιπόν, τα βιομηχανικά τοπία αποτελούν σημαντικούς χώρους όπου συνδέονται με την μνήμη και την ανθρώπινη δραστηριότητα καθώς και με την εξέλιξη τόσο των κοινωνικοοικονομικών δομών όσο και με τις βιομηχανικές διαδικασίες.

Τα βιομηχανικά κατάλοιπα μιας χρονικής περιόδου, αποτελούν σημαντικά στοιχεία του πολιτισμού, συχνά όμως αντιμετωπίζονται ως απομεινάρια από το διαχρονικό παλίμψηστο της πόλης, ως υπολείμματα δηλαδή του χτισμένου περιβάλλοντος μιας άλλης εποχής, τα οποία δεν έχουν κάποια χρήση, ενώ αρκετά συχνά αποτελούν εμπόδιο για την ανάπτυξή της. Σήμερα, σε αρκετές περιοχές υπάρχουν ανενεργά λατομεία, στα οποία διατηρούνται ακόμη στοιχεία των εγκαταστάσεων, όπως για παράδειγμα ερείπια, τα οποία

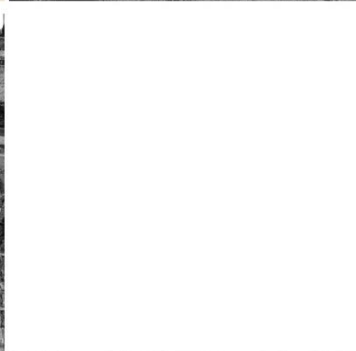
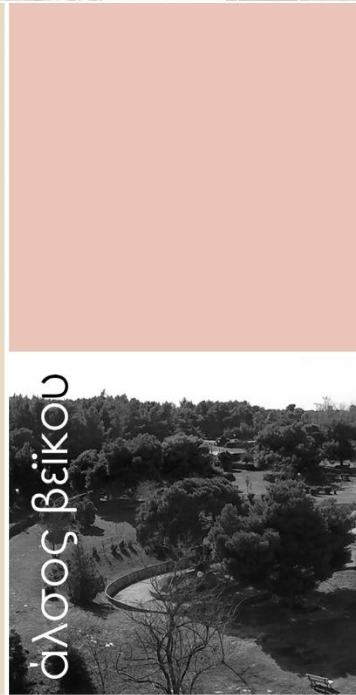

Η αλληλεπίδραση μεταξύ της βιομηχανικής μνήμης και των λατομικών παραγώγων

λειτουργούν ως τοπόσημα και χαρακτηρίζουν το συγκεκριμένο χώρο. Επίσης, διάφορα στοιχεία του βιομηχανικού εξοπλισμού όπως είναι τα μηχανήματα, τα εργαλεία, τα φουγάρα, οι δεξαμενές αποτελούν αναπόσπαστα στοιχεία του βιομηχανικού τοπίου. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν σταθερά και αναγνωρίσιμα στοιχεία του χώρου, ενώ παράλληλα συνιστούν ένα σύστημα αναφοράς και προσανατολισμού στον αστικό χώρο, που χαρακτηρίζει την ταυτότητά του.²¹

20. Μάρθα Οικονομοπούλου, "Αποβιομηχάνιση και πολιτιστική πολιτική Η περίπτωση της πόλης του Πειραιά» (μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2011), 29.

21. ο.π., 29-30.

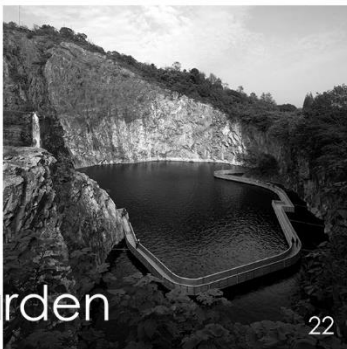

quarry falls

roman quarry

άλσος βείκου

quarry garden

22

24

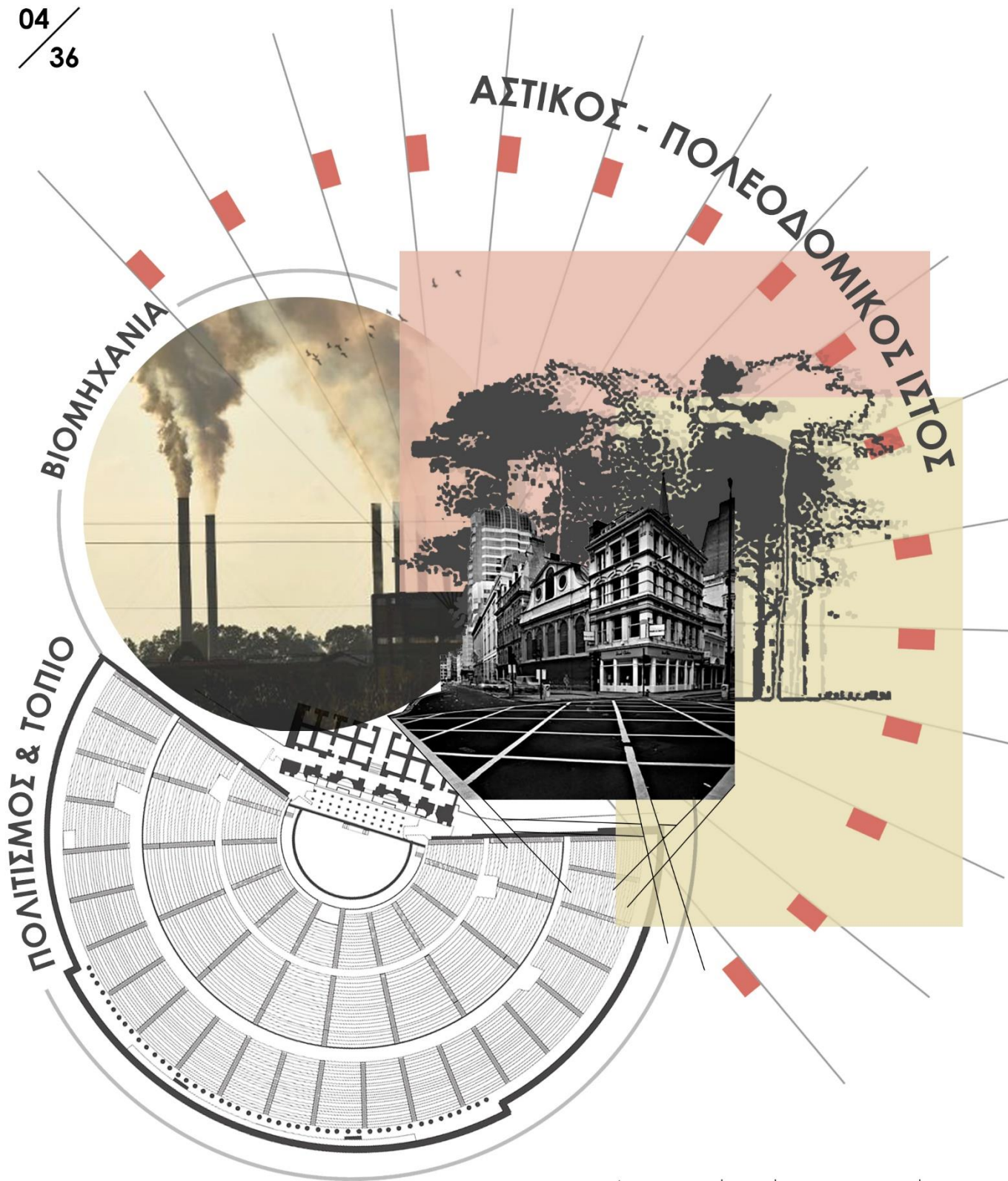
θέατρο αιχωνής

26

Η επανάχρηση, η ανάπλαση και γενικότερα η επανένταξη των εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών τοπίων αποτελεί επιτακτική ανάγκη με τη δυνατότητα να επιφέρει σημαντικά οφέλη σε αρκετά επίπεδα. Παθολογίες της σύγχρονης πόλης όπως η πυκνή δόμηση, η έλλειψη ελεύθερων χώρων και χώρων πρασίνου, η ατμοσφαιρική ρύπανση, η κυκλοφοριακή συμφόρηση και η έλλειψη κοινωνικών υποδομών μπορούν να βελτιωθούν μέσω της ανάπλασης των ανενεργών βιομηχανικών χώρων, κυρίως λόγω του μεγέθους και των διαστάσεων τους που τους καθιστά κατάλληλους για την υποδοχή μιας ευρείας γκάμας νέων χρήσεων. Κατά την επιλογή του είδους της χρήσης αυτής σημαντική είναι η βιωσιμότητα του έργου, ο σεβασμός προς τη πολιτιστική του αξία αλλά και η όσο το δυνατόν ηπιότερη εκμετάλλευση του βιομηχανικού τοπίου, καθώς οι παρεμβάσεις θα πρέπει να είναι αναστρέψιμες με ελάχιστες κοινωνικοοικονομικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Πιο συγκεκριμένα, σημαντικό είναι η ανάπλαση να είναι συμβατή με τον εκάστοτε χώρο, με το ύψος και την αρχιτεκτονική των βιομηχανικών χώρων, να ενδυναμώνουν την ιστορική μνήμη, να σέβονται την πολιτιστική του αξία και το χαρακτήρα του περιβάλλοντος στο οποίο εντάσσεται. Αναλόγως την περίπτωση, τέτοιες χρήσεις μπορεί να είναι ποικίλες πολιτιστικές και εκπαιδευτικές λειτουργίες, χώροι πολλαπλών χρήσεων, εγκαταστάσεις ψυχαγωγίας και αθλητισμού ή και συνδυασμό αυτών, καθώς και πάρκα και χώροι πρασίνου.

Όσον αφορά την ύπαρξη των κενών, οι τόποι αυτοί φαίνεται πως θα εξακολουθήσουν να απασχολούν σε αντιληπτικό και χωρικό επίπεδο, εφόσον προκύπτουν από τους συνεχείς χωρικούς μετασχηματισμούς της πόλης. Ταυτόχρονα, κινούν το ενδιαφέρον της κοινωνίας, καθώς παρουσιάζουν αυξημένες προοπτικές για διαμόρφωση. Η αξιοποίησή τους, έχει ως στόχο την δημιουργία ενός ενοποιημένου και εξελισσόμενου οικοσυστήματος, μέσω προσεγγίσεων που αποδίδουν στους εν λόγω χώρους, τοπιακή, πολιτισμική και αστική αξία.

— 4.4.1 τοπιακή προσέγγιση

Τα περισσότερα αστικά κέντρα χαρακτηρίζονται από πυκνή και άναρχη δόμηση, φαινόμενο που οδηγεί στην μικρή παρουσία ελεύθερων χώρων και χώρων πρασίνου και κατ' επέκταση στην υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Παρόλα αυτά, διαπιστώνεται μια αλλαγή στον τρόπο σκέψης όσον αφορά την σχέση πόλης και τοπίου.²² Το τοπίο δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως κάτι απομακρυσμένο και ανεξάρτητο από την πόλη. Αντιθέτως, μπορεί να αποτελέσει τμήμα του μηχανισμού και του συστήματος λειτουργίας της. Παράλληλα, προσφέρεται ως μέσο, μέσα από το οποίο εκλαμβάνεται το σύγχρονο αστικό περιβάλλον.²³ Λόγω του αυξανόμενου ρυθμού προαστιοποίησης, ο διαχωρισμός του αστικού και μη αστικού τοπίου, αποτελεί παρελθόν. Πλέον, μια διαδεδομένη πρακτική συνιστά η οργάνωση των χώρων που ξεκινά από το αδόμητο περιβάλλον και

από τις λειτουργίες που μπορεί αυτό να υποστηρίξει. Ο σχεδιασμός αποτελεί μια διαδικασία συνδιαλλαγής του δομημένου – αδόμητου, του αστικού – μη αστικού τοπίου, ενώ οι ανάγκες των πόλεων επιβάλλουν την λειτουργία των κενών. Οι χειρισμοί του τοπίου, εφαρμόζονται σε φάσεις και γίνονται με τρόπο που έχουν την δύναμη να επαναπροσδιορίσουν τη σχέση αστικού και φυσικού τοπίου. Επομένως, η τοπιακή προσέγγιση εκμεταλλεύομενη χώρους που αποτελούν κενά στο πυκνό «πλήρες» των πόλεων, μπορεί να προσφέρει μια ολοκληρωμένη εικόνα της πόλης.

— 4.4.2 πολιτιστική προσέγγιση

Το πνεύμα της εποχής υποδεικνύει μια στενή σχέση μεταξύ τοπίου και πολιτισμού, ως έννοιες αλληλένδετες, που γίνονται προσπάθειες να ενταχθούν στην καθημερινή ζωή της πόλης. Η πρακτική της ενσωμάτωσης πολιτισμικών χρήσεων σε χώρους που έχουν απωλέσει τον σχηματισμό και τη λειτουργία τους, είναι συνήθης. Το γεγονός αυτό οφείλεται αρχικά στο ότι οι χώροι αυτοί διέθεταν και ίσως συνεχίζουν να διαθέτουν, έναν έντονο χαρακτήρα και αποτελούν σημαντικό «κατάλοιπο» μιας άλλης εποχής. Επομένως σε μια προσπάθεια να αναδειχθεί η παρουσία τους στη σύγχρονη πόλη, πολιτισμικές χρήσεις προστίθενται εντός της έκτασης των κενών ανενεργών χώρων. Δευτερευόντως, η κατανομή πολιτισμικών χρήσεων εντός της πόλης, μέσω της εκμετάλλευσης, τόσο μικρής έκτασης κενών, όσο και μεγαλύτερης, προσφέρονται για την δημιουργία ενός δικτύου πο-

22. Γεωργία Ποζουκίδου, Εύα Σοπέογλου, Βασίλης Τσίουμας, "Αστικά κενά: παραδείγματα και εμπειρίες από τις αμερικάνικες πόλεις," *αρχιτέκτονες*, Ιανουάριος, 2006, 64-67.

23. ο.π

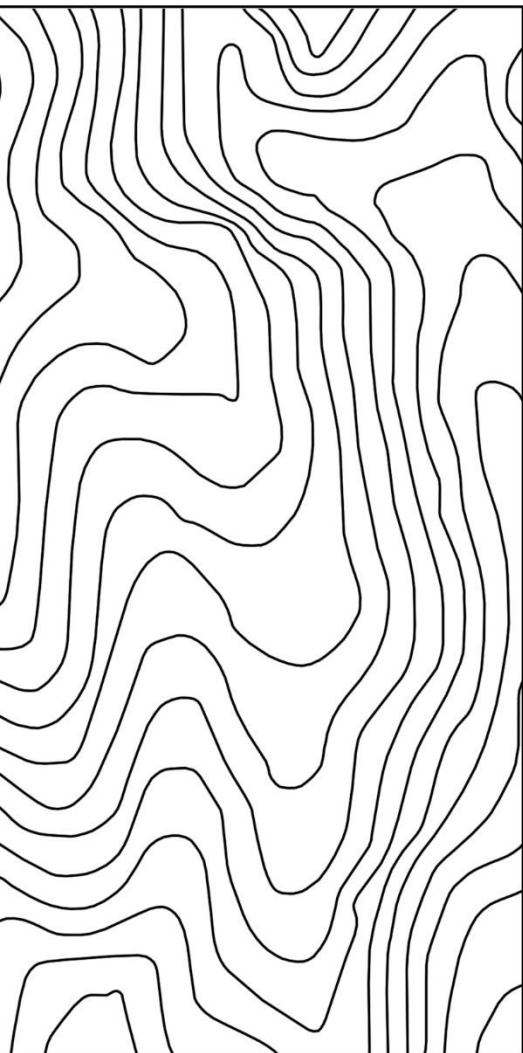
λιτισμού που απουσιάζει πολλές φορές από την πόλη. Η επανάχρηση των κενών – τρυπών, σύμφωνα με την πολιτιστική προσέγγιση, αποτελεί την αντιμετώπιση του τοπίου ως ένα στοιχείο της πολιτιστικής ταυτότητας μιας πόλης και έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του δημόσιου χαρακτήρα της.

4.4.3 αστική προσέγγιση

Τα αστικά κέντρα της σύγχρονης εποχής, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους χαρακτηρίζονται από πυκνή δόμηση. Παρόλο που το φαινόμενο του κορεσμού της πόλης είναι αρκετά επίκαιρο, η λογική του «γεμίσματος», αποτελεί ακόμα πρακτική διαχείρισης των κενών. Αρχικά, αυτή η αντιμετώπιση βασίζεται στην ανάγκη στέγασης, που εντοπίζεται σε κάποιες περιοχές, εντός της πόλης καθώς και στα όρια της. Παράλληλα, η εκμετάλλευση των κενών κατά αυτό τον τρόπο, αποκαθιστά με ευκολία την συνέχεια της πόλης και επιτυγχάνει την σύνδεση των διαφορετικών τμημάτων της. Τα κενά που αποτελούν εγκαταλελειμμένους χώρους συρράπτονται και αποτελούν ένα ενιαίο σύστημα. Επομένως, μέσω της αστικής προσέγγισης, τα αδόμητα τμήματα του ιστού μετουσιώνονται σε αστικό περιβάλλον και κατ' επέκταση ενσωματώνονται και γίνονται κομμάτι της πόλης.

05

μελέτες
περίπτωσης

οι χάρτες και τα διαγράμματα που παρουσιάζονται στην εργασία έχουν κοινό υπόμνημα:

_χάρτες και διάγραμμα εισαγωγής

_αρχικός χάρτης

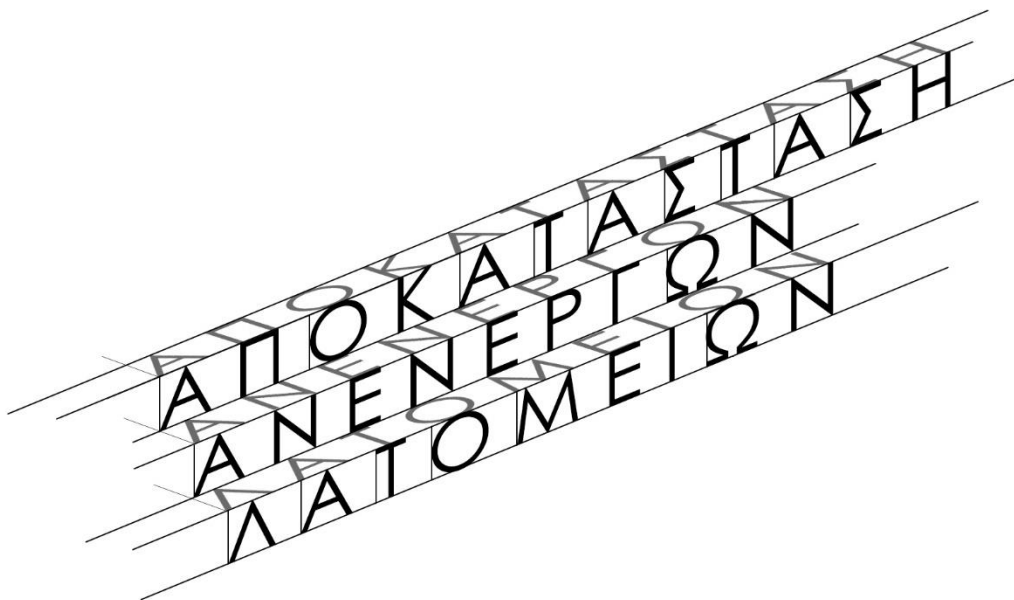
	οικιστικός χώρος
	πράσινο
	υψηλή φύτευση
	καλλιεργήσιμες εκτάσεις
	στοιχείο νερού
	όριο περιοχής
	ισουψείς

_αναπτύγματα δικτύων

	αναψυχή		υψηλή φύτευση
	πράσινο		μεσαία φύτευση
	αθλητισμός		χαμηλή φύτευση
	πολιτισμός		μονοπάτια

_διάγραμμα οδικού δικτύου

	θέση λατομείου
	κύριοι οδικοί άξονες
	δευτερεύοντες οδικοί άξονες
	στοιχείο νερού

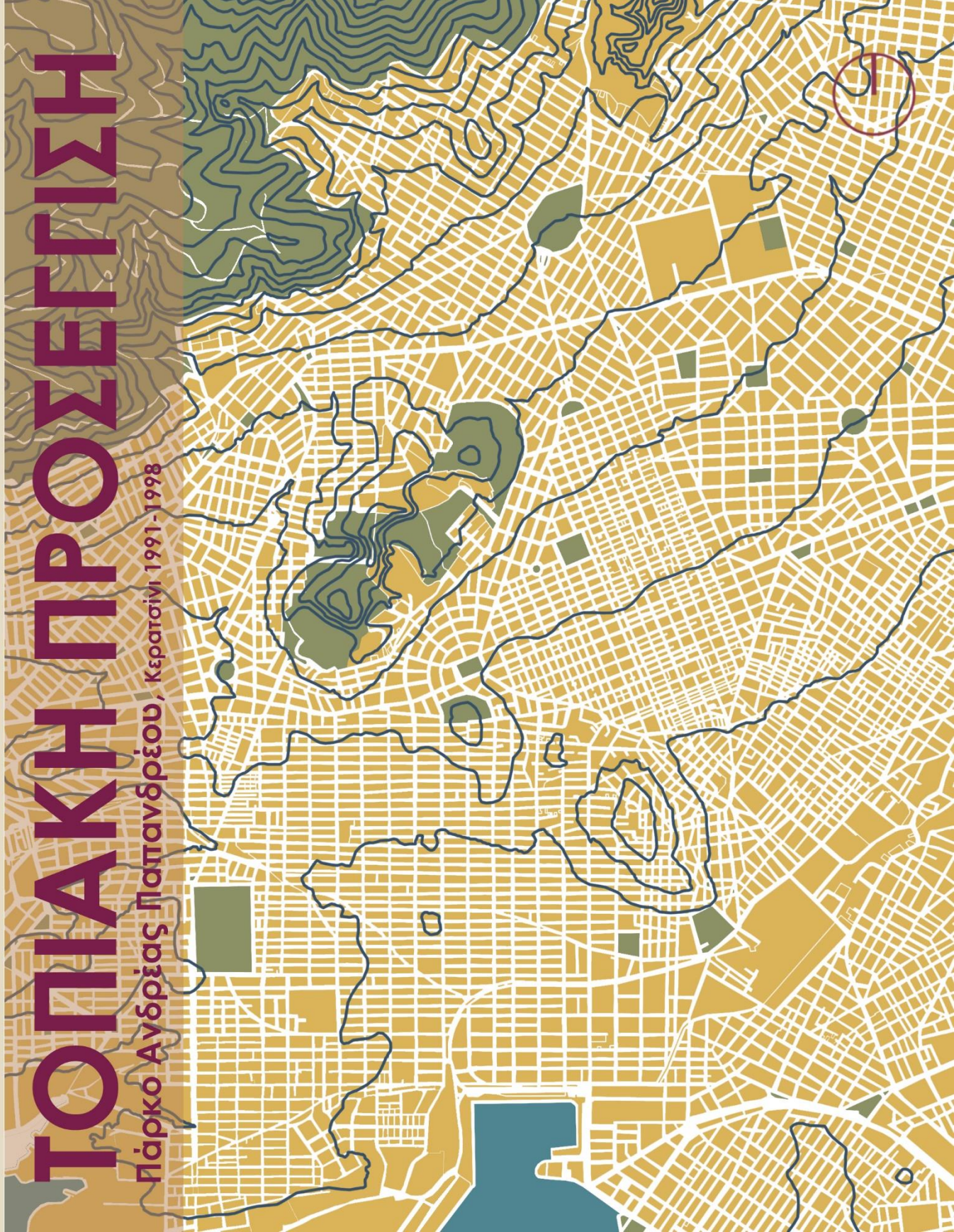
Στο πλαίσιο της αναζήτησης πρακτικών αποκατάστασης λατομικών χώρων και την μετατροπή και διαχείριση τους, βρέθηκε πληθώρα παραδειγμάτων, με έντονη την δυσκολία συγκέντρωσης ερευνητικού υλικού.

Επομένως, για την βέλτιστη ερευνητική διαδικασία μελετήθηκαν παραδείγματα, τόσο του ελληνικού χώρου και συγκεκριμένα της Αττικής, όσο και του διεθνούς.

Η κατηγοριοποίηση των συγκεκριμένων χώρων, για την καλύτερη κατανόηση τους, πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με την τοπική, αστική και πολιτισμική προσέγγιση που αναφέρονται παραπάνω, ενώ για την παρουσίαση τους επιλέχθηκαν κάποιοι βασικοί τομείς αναλύσεως της εκάστοτε επέμβασης. Μέσω της ανάλυσης των παραδειγμάτων, επιχειρείται να δοθεί μια εικόνα, όσον αφορά τις τεχνικές και τους τρόπους ανάδειξης των χώρων που έχουν υποστεί λατόμευση.

ΤΟΠΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Πάρκο Ανδρέας Παπανδρέου, Κερατσίνι 1991-1998

Η περιοχή όπου βρίσκεται σήμερα το πάρκο «Ανδρέας Παπανδρέου» ήταν ένα σημαντικό συγκρότημα λατομικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, αποτελούσε το λατομείο αδρανών υλικών Σελεπίτσαρι στο νότιο τμήμα του όρους Αιγάλεω. Για πολλά χρόνια η περιοχή είχε εγκαταλειφθεί και αποτελούσε εστία μόλυνσης.

Το όνομα «Σελεπίτσαρη», φημολογείται ότι προέρχεται από κάποιον Τούρκο τσιφλικά που διέθετε τον ευρύτερο χώρο του λατομείου. Σε μια προσπάθεια να ξεχαστεί το τούρκικο όνομα, το Πάρκο μετονομάστηκε σε «Ανδρέα Παπανδρέου».²⁵

Η θέση του στο νοτιοδυτικό άκρο της πρωτεύουσας επιτρέπει την προσέλκυση μεγάλου αριθμού επισκεπτών από το ανατολικό και το νότιο τμήμα της, μέσω των κύριων αξόνων σύνδεσης, δηλαδή της Πέτρου Ράλλη και της Γρηγορίου Λαμπράκη (χάρτης 2). Το Πάρκο διαθέτει μια κύρια είσοδο επί της οδού Μυστρά και μια δευτερεύουσα στον ίδιο δρόμο. Λόγω της καλής του προσβασιμότητας προσελκύει, κυρίως το Σαββατοκύριακο, κατοίκους γειτονικών δήμων. Βασικός στόχος του έργου εξαρχής, αποτέλεσε η ένταξη του σε ένα σύνολο παρεμβάσεων με σκοπό την δημιουργία ενός υπερτοπικού πόλου.²⁶

Εικόνα 28: Πανοραμική εικόνα του πάρκου

Χάρτης 2: Οδικό δίκτυο

25. "Πάρκο Ανδρέα Παπανδρέου", Περιβαλλοντικός Σύνδεσμος Δήμου Αθήνας – Πειραιά, πρόσβαση Νοέμβριος 20, 2018, <https://www.pesydap.gr>

26. Στοιχεία από την Τεχνική Έκθεση της Τεχνικής Υπηρεσίας του Δήμου Κερατσινίου και της Νομαρχίας Πειραιά.

Στην περιοχή του Κερατσινίου, μετά την επανάσταση του 1821 και στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Ελληνικού κράτους, μεγάλος αριθμός προσφύγων έφτανε στον Πειραιά και στην Αθήνα με σκοπό την μόνιμη εγκατάστασή τους. Αργότερα τα κτήματα που ανήκαν σε Τούρκους εντάχθηκαν στις εθνικές γαίες. Το μεγαλύτερο τμήμα του Κερατσινίου παρόλα αυτά, παρέμεινε σε χέρια λίγων μεγαλοκτηματιών, οι οποίοι το χρησιμοποιούσαν ως βοσκότοπο.

Από έγγραφα της εποχής γίνεται φανερό ότι η περιοχή μετά την καταστροφή της το 1827 από τους Τούρκους, παρέμεινε ακατοίκητη για κάποια χρόνια. Σε έγγραφο με στατιστικά στοιχεία, του 1840, δεν υπάρχει καμία αναφορά στο Κερατσίνι. Η ύπαρξη της σιδηροδρομικής γραμμής, που εγκαινιάστηκε το 1869, σηματοδότησε μια νέα εποχή για την ευρύτερη περιοχή. Σημαντική ώθηση σε αυτή έδωσε η λειτουργία των λατομείων του Πειραιά το 1881. Η λειτουργία των λατομείων στην περιοχή είχε σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων, άμεσα επηρεαζόμενων από αυτά. Την πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα εμφανίστηκε η πρώτη τσιμεντοβιομηχανία της περιοχής.

Το 1907 ιδρύθηκε η τσιμεντοβιομηχανία «ΑΓΕΤ ΗΡΑΚΛΗΣ»²⁷ ενώ το 1909 ιδρύθηκε στη Δραπετσώνα η τσιμεντοβιομηχανία των Ν. Κανελλόπουλου και Α. Χατζηκυριάκου. Η ίδρυση των εργοστασίων στηρίχτηκε στη λογική ότι οι βιομηχανίες πρέπει να είναι κοντά σε λιμάνι και να διαθέτουν δική τους αποβάθρα, ώστε να μειώνεται το κόστος μεταφοράς των πρώτων υλών.²⁸ Στην περίπτωση του συγκεκριμένου λατομείου, οι όγκοι πέτρας μεταφερόντουσαν στα καράβια μέσω των ραγών του τρένου.²⁹ Κατά τη διάρκεια του 1930, στη βιομηχανική ζώνη, που ουσιαστικά εκτεινόταν από τον Πειραιά μέχρι το Πέραμα, βρισκόταν συγκεντρωμένη η βαριά βιομηχανία ολόκληρης της χώρας. Σήμερα, το πάρκο αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους χώρους πρασίνου του Δήμου Κερατσινίου, με έκταση 43 στρεμμάτων.

Εικόνες 29: Γενική άποψη του πάρκου

27. Ρούσσου Φλώρα, Χρυσού Σωτηρία, "Υπαιθριοι δημόσιοι χώροι στην πόλη η περίπτωση του Κερατσινίου" (Πτυχιακή εργασία, Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πειραιά Τμήμα Πολιτικών Δομικών Έργων, 2006), 6.

28. ο.π

29. "Πάρκο Ανδρέα Παπανδρέου", Περιβαλλοντικός Σύνδεσμος Δήμου Αθήνας – Πειραιά, πρόσβαση Νοέμβριος 20, 2018, <https://www.pesydap.gr>

Το έργο διαμορφώθηκε σε τρεις φάσεις κατασκευής, το 1991, όπου ξεκίνησαν οι επεμβάσεις στο ανάγλυφο, το 1995 που πραγματοποιήθηκαν κυρίως οι κτιριακές εγκαταστάσεις και ολοκληρώθηκε το 1998. Η πρόταση αφορούσε την αποκατάσταση του εγκαταλελειμμένου λατομείου και την δημιουργία ενός χώρου εκτόνωσης, αναψυχής και αθλητισμού. Το πάρκο «Ανδρέας Παπανδρέου» ξεκίνησε να λειτουργεί το 2000 και αποτέλεσε ένα μεγάλο πνεύμονα αλλά και χώρο αναψυχής για τους κατοίκους του Κερατσινίου.

Το πάρκο οριοθετείται, περιμετρικά από τα λατομικά μέτωπα, που στο βορινό του τμήμα, φτάνουν μέχρι το ύψος των 140 μέτρων, από τη θάλασσα. Στο δυτικό τμήμα του, βρίσκονται οι σχολικές εγκαταστάσεις του «1ου Γυμνασίου και του 3ου Λυκείου Κερατσινίου» που διαθέτουν διαφορετική είσοδο από αυτή του πάρκου. Στα βόρεια όριά του, βρίσκεται ένα γήπεδο ποδοσφαίρου, ενώ στο ανατολικό του τμήμα βρίσκεται ο θερινός κινηματογράφος «Αλέκος Χρυσοστομίδης» χωρητικότητας 400 θέσεων.

Το πάρκο, ενώ διαθέτει φυσικά όρια, λόγω των λατομικών μετώπων και παράλληλα η γεωμετρία του ακολουθεί αυτή του ανάγλυφου, δεν έχει συνεχιστεί η ίδια λογική και στο εσωτερικό του. Η γεωμετρία του εσωτερικού, έρχεται σε αντίθεση με το φυσικό τοπίο του λατομείου. Ο χώρος έχει σχεδιαστεί σε κάρναβο και έχει κατακερματιστεί σε ορθογώνια τμήματα. Κάθε ορθογώνιο τμήμα συμβολίζει διαφορετική χρήση: ανοιχτός χώρος, πράσινος χώρος και υπηρεσίες – κτιριακές εγκαταστάσεις. Κάθε τέτοιος χώρος διαθέτει περιμετρικά πεζόδρομους. Στο νότιο τμήμα της περιοχής, τα ορθογώνια τμήματα του πάρκου διακόπτονται από μια οργανική πορεία, ενώ μια δεύτερη ξεδιπλώνεται περιμετρικά στα όρια του πάρκου. Στη συμβολή των δύο κύριων πεζόδρομων του Σελεπίτσαρι (εγκάρσιος και διαμήκης) προτείνεται μία πλατεία που αποτελεί κομβικό σημείο του χώρου και διαθέτει πρόσβαση σε ΑΜΕΑ και εγκατάσταση συστήματος κοινόχρηστων ποδηλάτων. Σχεδιαστικός σκοπός της πλατείας είναι να συγκεντρώνει όλες τις ηλικιακές ομάδες και να περιβάλλεται από διαφορετικές δραστηριότητες ώστε να έχει συνεχή κίνηση και ανθρώπινη παρουσία.

Άλλες χρήσεις του πάρκου που απευθύνονται κυρίως σε παιδιά διαφόρων ηλικιακών ομάδων, είναι ο χώρος του ηλιακού ρολογιού (Εικόνα 31), το υπαίθριο σκάκι, ο λαβύρινθος με φύτευση, η παιδική χαρά (Εικόνα 32) και μια τεχνητή λίμνη (Εικόνα 33) που σκοπό έχει να συμβάλλει στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που ο επισκέπτης θα έχει άμεση επαφή με τη φύση. Η διαμόρφωση των χώρων παιχνιδιού και η μορφολογία τους, επιτρέπουν την οπτική επαφή των γονέων με τις δραστηριότητες των παιδιών. Παράλληλα, ανοιχτοί και πράσινοι χώροι παρεμβάλλονται και αλληλεπιδρούν με το δίκτυο των πορειών, ενώ ο χώρος του πάρκου διαθέτει αναψυκτήριο.

Ταυτόχρονα, εντός του πάρκου λειτουργούν υπηρεσίες που συγκεντρώνουν υπερτοπικό ενδιαφέρον. Συγκεκριμένα, το Κέντρο Άρσης Βαρών και το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης του Δήμου Κερατσινίου (Κ.Ε.Κ.) στο οποίο, κυρίως την καλοκαιρινή περίοδο, λαμβάνουν χώρα πληθώρα πολιτιστικών εκδηλώσεων και φεστιβάλ όπως: θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες αλλά και εκθέσεις.³⁰

Εικόνα 31: Ηλιακό ρολόι

Εικόνα 32: Παιδική χαρά

Εικόνα 33: Τεχνητή λίμνη

30. "Πάρκο Ανδρέα Παπανδρέου", Περιβαλλοντικός Σύνδεσμος Δήμου Αθήνας – Πειραιά, πρόσβαση Νοέμβριος 20, 2018, <https://www.pesydap.gr>

■ 1ο γυμνάσιο

■ γήπεδο ποδοσφαίρου

■ 3ο λύκειο

■ Κέντρο Επαγγελματικής
Κατάρτισης

■ Κέντρο Άρσης Βαρών

■ αναψυκτήριο - χώρος εστίασης

■ τέντα - εφελκυσμένη μεμβράνη

■ χώρος
ηλιακού ρολογιού

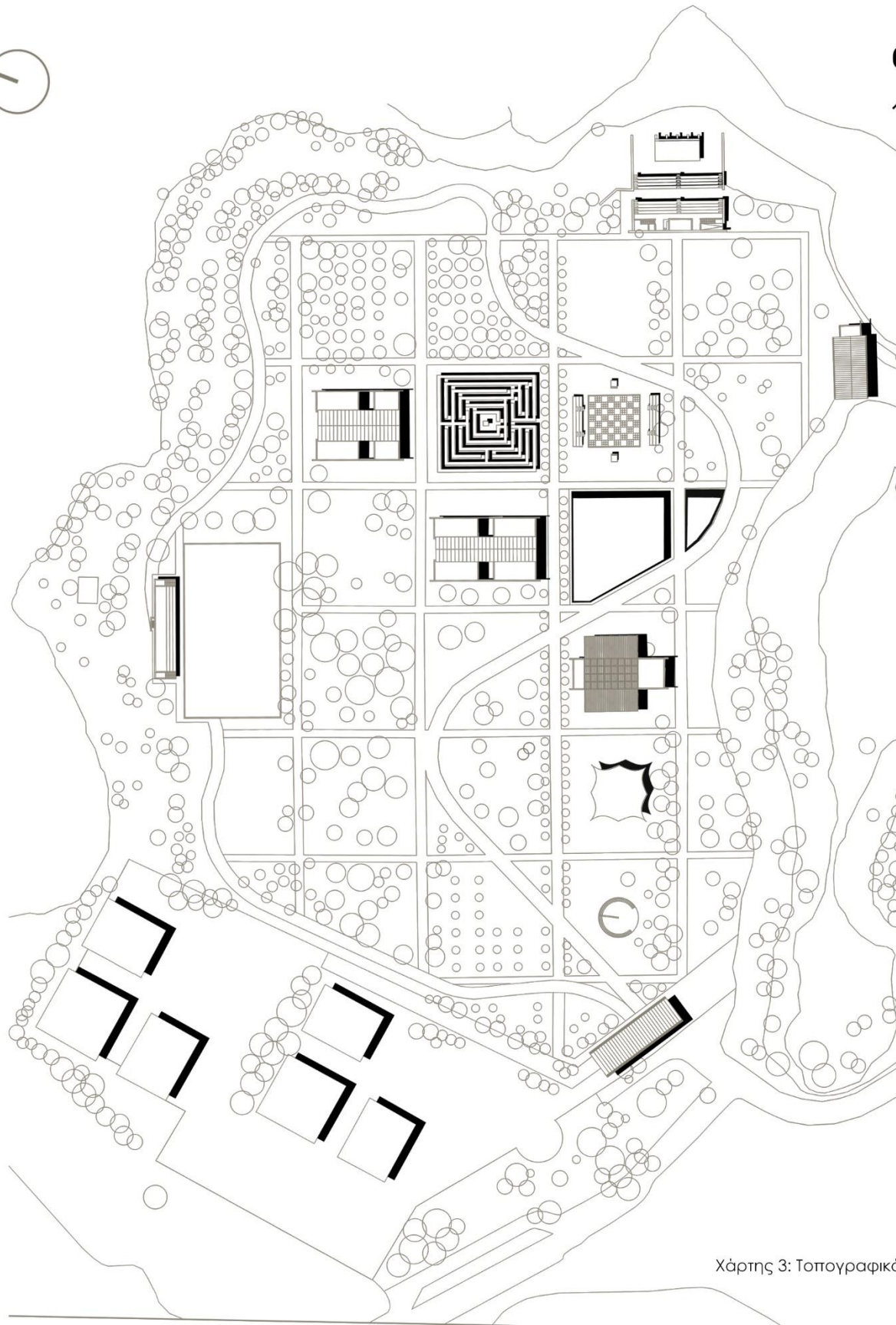
■ παιδική χαρά

■ λαβύρινθος με
φυτεύσεις

■ υπαίθριο σκάκι

■ τεχνητή
λίμνη

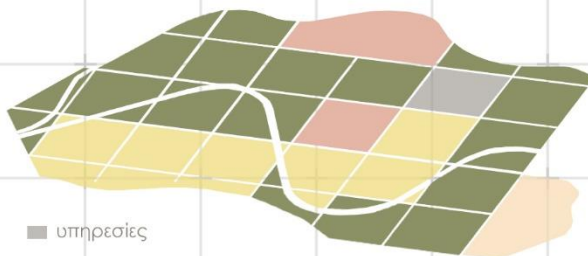
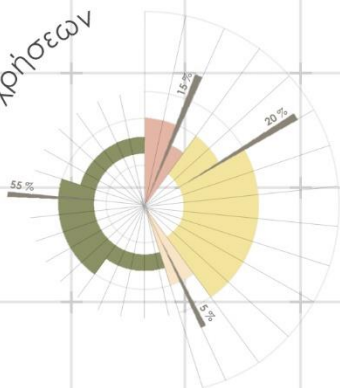
■ θερινός
κινηματογράφος

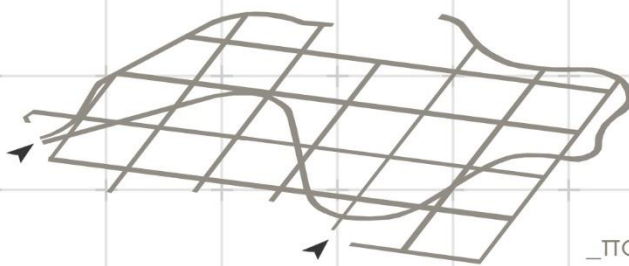
Χάρτης 3: Τοπογραφικό σχέδιο

αναπτύγματα δικτύων

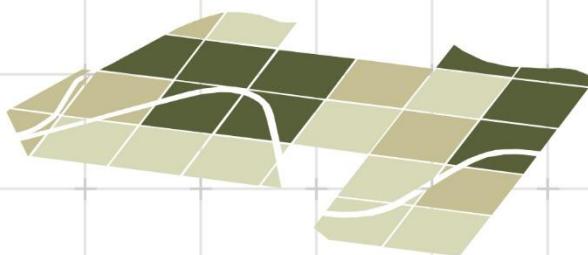
ποσοστά χρήσεων

_χρήσεις

_πορείες & προσβάσεις

_κατηγοριοποίηση
φύτευσης

_κάναβος & γεωμετρία

Η ιδιομορφία του περιβάλλοντος αυτού, ως πρώην λατομείου, σε συνδυασμό με την ήδη υπάρχουσα θέση του στον αστικό ιστό, καθιστά ακόμη πιο δύσκολη την αντιμετώπισή του τοπίου, ως πάρκου αναψυχής. Πιο συγκεκριμένα, η μορφή του λατομείου έχει μυτερές απολήξεις στα μέτωπά του (Εικόνα 34), γεγονός που τα καθιστά ορατά από το τοπικό οδικό δίκτυο. Ταυτόχρονα, η γεωμετρία των εξορυγμένων μετώπων (Εικόνα 35), κυριαρχεί οπτικά σε σχέση με την γύρω περιοχή, που είναι πυκνοκατοικημένη και φυτεμένη με χαμηλή άγρια βλάστηση. Η αποκατάσταση του τοπίου επιτυγχάνεται με την ενσωμάτωση του γυμνού βράχου, στο πυκνοφυτεμένο άλσος που διαμορφώνεται στα πεδινά τμήματα του πρώην λατομείου, προσέγγιση που ακολουθείται σε πολλά πάρκα αναψυχής στον ευρωπαϊκό χώρο. Αντιθέτως, με τη συνήθη και συμβατική μέθοδο, που αποτελεί η αποκατάσταση των βαθμίδων συγκράτησης χώματος και η φύτευσή τους.

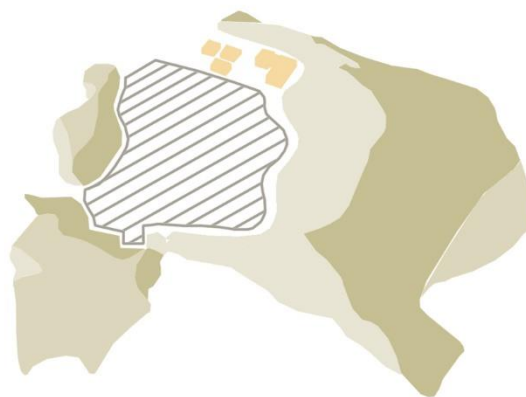
Όσον αφορά την επέμβαση στο χώρο του πρώην λατομείου, δεν θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ιδιαίτερα ήπια. Συγκεκριμένα, η γεωμετρία των χώρων στους οποίους κατακερματίζεται το πάρκο, μοιάζει «ξένη» σε σχέση με το περιβάλλον και έρχεται σε αντίθεση με τη μορφολογία των βράχων και της ανόργανης πορείας στη νότια πλευρά του. Τα λατομικά μέτωπα είναι ορατά στα όρια του πάρκου, ενώ ο επισκέπτης αντιλαμβάνεται ότι βρίσκεται στον «κρατήρα» (διάγραμμα) ενός εγκαταλελειμμένου λατομείου. Λόγω της έλλειψης σημείων θέασης, δίνεται στον επισκέπτη η αίσθηση, ότι βρίσκεται σε μια πεδιάδα και όχι σε ένα χώρο που γίνονταν παλαιότερα λατομικές δραστηριότητες.

Εικόνα 34: Μυτερές απολήξεις

Εικόνα 35: Εξορυγμένα μέτωπα

- ανάγλυφο (κρατήρας)
- ▨ εγκαταστάσεις εκπαίδευσης
- πάρκο "Ανδρέας Παπανδρέου"

Διάγραμμα αναγλύφου - κρατήρα

Οι δραστηριότητες που πραγματοποιούνται εντός του πάρκου, εντάσσονται με επιτυχία στη λογική των κατακερματισμένων χώρων και οριοθετούνται εντός των ορθογώνιων τμημάτων. Αντιθέτως δεν ενσωματώνονται στο ανάγλυφο και στο φυσικό τοπίο. Ειδικότερα, το ανοιχτό θέατρο (Εικόνα 36), τοποθετείται στα όρια του πάρκου και εισχωρεί στο έδαφος. Επιπλέον, ο λαβύρινθος που είναι διαμορφωμένος με φυτεύσεις (Εικόνα 37), διαθέτει ένα «αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο» που έρχεται σε αντίθεση με το φυσικό έδαφος και τον λόφο. Τέλος, η γεωμετρία της τεχνητής λίμνης (Εικόνα 38) έχει σχεδιαστεί σύμφωνα με την ανόργανη πορεία στο νότιο τμήμα της περιοχής.

Το πάρκο αποτελεί έναν φιλόξενο και ανοιχτό χώρο, διαμορφωμένο με φυτεύσεις που αντανakλούν το μεσογειακό τοπίο. Τα ορθογώνια τμήματα, που είναι κατακερματισμένο, αποτελούν πράσινα τμήματα που είτε αποτελούν ανοικτούς χώρους, είτε φιλοξενούν δραστηριότητες και υπηρεσίες. Οι χώροι σύμφωνα με το χαρακτήρα των δραστηριοτήτων, έχουν διαμορφωθεί με χαμηλή, μεσαία ή υψηλή φύτευση. Συγκεκριμένα, έχουν φυτευτεί με γκαζόν, άνθη, εσπεριδοειδή και αποτελούν ελαιώνες είτε πευκώνες αντίστοιχα.

Όσον αφορά την επαναλειτουργία της τεχνητής λίμνης που προϋπήρχε στο πάρκο, έγινε το 2018 μετά από πολλά χρόνια και διαμορφώθηκε σύμφωνα με της αρχές της βιωσιμότητας. Στη λίμνη τοποθετήθηκαν διάφορα είδη υδρόβιων φυτών σε ποικιλία χρωμάτων για ένα μοναδικό αισθητικό αποτέλεσμα, ενώ ο καθαρισμός της λίμνης θα βασίζεται σε φυσικές διαδικασίες. Ειδικά βακτήρια, εγκαταστημένα στο βιολογικό φίλτρο της λίμνης, θα διασπούν τους οργανικούς ρύπους, βοηθώντας τα υδρόβια φυτά να απορροφήσουν τα συστατικά.

Επιπρόσθετα, τα υλικά κατασκευής, τόσο το σύνολο των κτιριακών εγκαταστάσεων – χώρων , όσο και το ανοιχτό θέατρο, είναι κατασκευασμένα από σκυρόδεμα σε συνδυασμό με μεταλλικά στοιχεία. Επιπλέον, σκυρόδεμα χρησιμοποιείται και στην κατασκευή των αναλειμματικών τοίχων και την περίφραξη. Στην προσπάθεια να διαμορφωθεί ένας σύγχρονος χώρος με λειτουργικό χαρακτήρα, έχουν τοποθετηθεί τέντες - εφελκόμενες μεμβράνες³¹ (Εικόνα 39), για την προστασία των επισκεπτών κυρίως από τον ήλιο και δευτερευόντως από τη βροχή.

Εικόνα 36: Θερινός
κινηματογράφος

Εικόνα 37: Λαβύρινθος με φυτεύσεις

Εικόνα 38: Τεχνητή λίμνη

Εικόνα 39: Tensor
structure

31. Οι εφελκόμενες μεμβράνες αποτελούν συστήματα σκίασης. Διαθέτουν έναν αριθμό μεταλλικών στοιχείων και μεταλλικών φορέων στήριξης στους οποίους αναρτάται η μεμβράνη.

Χρήστος Γ. Αθανασόπουλος, *Κατασκευή κτιρίων σύνθεση και τεχνολογία* (2010), 117.

Η επανάχρηση του ανενεργού λατομείου Σελεπίτσαρη δεν επικεντρώνεται τόσο στη ανάδειξη των καταλοίπων της προηγούμενης βιομηχανικής δραστηριότητας του, όσο στην προσαρμογή του στο τοπίο, χωρίς να το αλλοιώσει. Αυτό γίνεται εμφανές από την αντιμετώπιση του εξορυγμένου βράχου, ο οποίος παραμένει ανεπηρέαστος από το πυκνοφυτεμένο πάρκο (Εικόνα 40) που διαμορφώνεται στα πεδινά τμήματα του πρώην λατομείου. Με αυτό τον τρόπο, δεν επιδιώκεται η προβολή και ανάδειξη του, ως σημαντική αναφορά στη βιομηχανική μνήμη του, με βάση τις παρελθοντικές εξορυκτικές δραστηριότητές του. Τα εξορυκτικά αποτυπώματα λοιπόν, δεν αποτελούν βασική προτεραιότητα του σχεδιασμού αποκατάστασης του πάρκου, ενώ τίθεται ως βασικός στόχος η ήπια και ομαλή προσαρμογή διαφορετικών χρήσεων (Εικόνες 41, 42) στο τοπίο.

Εγκάρσια τομή A-A στην τεχνητή λίμνη

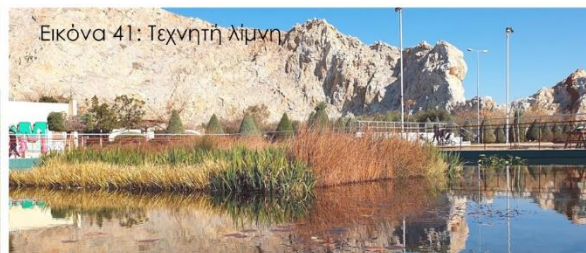

Εγκάρσια τομή B-B στο γήπεδο ποδοσφαίρου

Εικόνα 40: Πάρκο

Εικόνα 41: Τεχνητή λίμνη

Εικόνα 42: Θερινός κινηματογράφος

_οικονομικά οφέλη

Ως υπερτοπικός πόλος δραστηριοτήτων αναψυχής, πολιτισμού και αθλητισμού, το πάρκο «Ανδρέας Παπανδρέου» συνέβαλε τόσο στην τόνωση της τοπικής οικονομίας, όσο και την προσέλκυση ανθρώπων όλων των ηλικιών. Γενικότερα, η συνύπαρξη χώρων διαφορετικού χαρακτήρα προκαλεί το ενδιαφέρον των επισκεπτών και ειδικότερα των παιδιών. Ταυτόχρονα, η δημιουργία του πάρκου λόγω της γειννίας με περιοχές κατοικίας, οδήγησε σε αύξηση των αξιών γης.

_κοινωνικά οφέλη

Η επέμβαση στον πρώην λατομικό χώρο είχε ως σκοπό την αποκατάσταση του «τραυματισμένου» περιβάλλοντος σε ένα χώρο πρασίνου, αναψυχής και άθλησης, που θα καλύπτει τις ανάγκες τόσο της περιοχής όσο και των γειτονικών περιοχών. Παράλληλα, η θέση του πάρκου, θα μπορούσε να διαδραματίσει έναν σημαντικό ρόλο ως συνέχεια μιας αλυσίδας ανοιχτών χώρων στο Δυτικό Λεκανοπέδιο που ξεκινούν από τα Λατομεία Πετρούπολης και διατρέχουν το Ποικίλο Όρος, δημιουργώντας μελλοντικά ένα ενιαίο δίκτυο πρασίνου.

Παρόλα αυτά, στο πάρκο τον τελευταίο καιρό έχουν σημειωθεί περιστατικά βίας. Το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως στην είσοδο πλησίον του θεάτρου που παραμένει ανοικτή τις απογευματινές και βραδινές ώρες σε συνδυασμό με την ελλιπή παρουσία φωτισμού, ενώ οι φύλακες αδυνατούν να περιφρουρήσουν όλο το χώρο.

_περιβαλλοντικά οφέλη

Η αποκατάσταση του «τραυματισμένου» από εξορύξεις τοπίου και η δημιουργία ενός αξιοποιήσιμου χώρου στον ιστό της πόλης, είναι από τα σημαντικότερα οφέλη για τους κατοίκους της περιοχής. Στο χώρο του πρώην λατομείου που για χρόνια ήταν αναξιοποίητος, δημιουργήθηκε ένα πάρκο 700 στρεμμάτων. Ο Πειραιάς συνιστά μια πυκνοκατοικημένη περιοχή με έλλειψη χώρων πρασίνου. Το «Πάρκο Ανδρέας Παπανδρέου», αποτελεί για τον ευρύτερο Πειραιά έναν σημαντικό χώρο πρασίνου, αναψυχής και αθλητισμού.

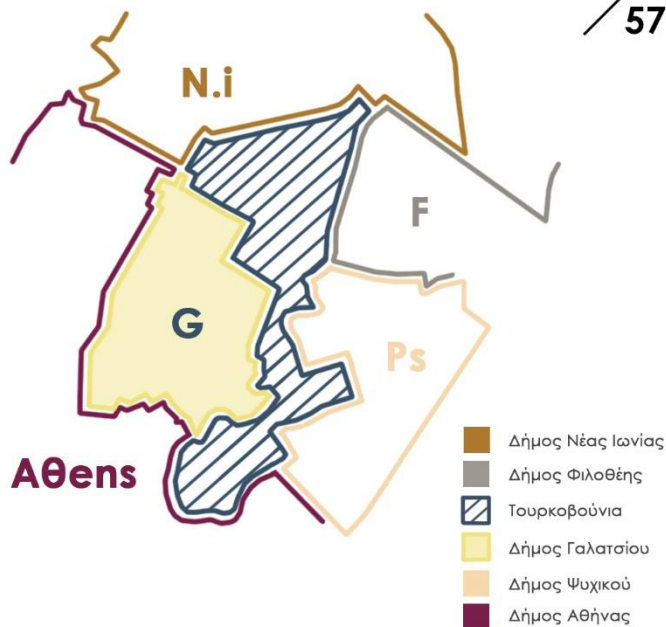
Εικόνα 43: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

ΤΟΠΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Άλσος Βεΐκου, Γαλάτσι

Η περιοχή, στην οποία βρίσκεται το Άλσος Βεΐκου αποτελούσε χώρο που πραγματοποιούνταν εξορυκτικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, το άλσος βρίσκεται δυτικά στους πρόποδες του λόφου Τουρκοβούνια, στο Γαλάτσι. Τα Τουρκοβούνια, που τμήμα τους αποτελεί το «Άλσος Βεΐκου», είναι η υψηλότερη λοφοσειρά της κεντρικής περιοχής του Λεκανοπεδίου της Αττικής και χωρίζει το λεκανοπέδιο σε ανατολικό και δυτικό.³² Η ονομασία Τουρκοβούνια δόθηκε τον 15ο αιώνα και οφείλεται στην παρουσία Τούρκων στο βουνό πριν την απελευθέρωση της Αθήνας. Η οροσειρά, αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ των δήμων Γαλασίου (δυτικά, βορειοδυτικά), της Φιλοθέης (βόρεια), Ψυχικού (βορειοανατολικά), ενώ το νότιο τμήμα της ανήκει στο δήμο Αθηναίων.

Διάγραμμα χωροθέτησης των Τουρκοβουνίων

Η τοποθεσία του Άλσους, λόγω της μικρής απόστασης από το κέντρο της Αθήνας (περίπου 4 χιλιόμετρα βόρεια), ευνοεί την προσέλκυση μεγάλου αριθμού επισκεπτών. Η πρόσβαση στο άλσος μπορεί να πραγματοποιηθεί με τα μέσα μαζικής μεταφοράς, μέσω της Λεωφόρου Βεΐκου. Επιπλέον διαθέτει πέντε εισόδους, μεταξύ αυτών μια κεντρική είσοδο, επί της Λεωφόρου Βεΐκου. Βορειοδυτικά του Αθλητικού Κέντρου υπάρχουν δυο χώροι στάθμευσης οχημάτων με άμεση είσοδο και έξοδο στην Λεωφόρο Ομορφοκκλησίας.³³

Χάρτης 5: Οδικό δίκτυο

32. Δήμητρα Χρονοπούλου, "Αστικοί αγροί. Επανάχρηση ανενεργού λατομείου στα Τουρκοβούνια." (Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2011)

33. "Άλσος Βεΐκου – Προσβάσεις", Αττικό πράσινο, πρόσβαση Δεκέμβριος 27 2018, <http://www.attiko-prasino.gr/Default.aspx?tabid=142&language=el-GR>

Μέχρι το 1836 η περιοχή όπου σήμερα βρίσκεται το Γαλάτσι καλύπτονταν εξολοκλήρου από δάσος. Το 1850 κατοικείται για πρώτη φορά το Γαλάτσι και οι κάτοικοι, εκμεταλλευόμενοι την εύφορη περιοχή, με το έντονο στοιχείο νερού, φτιάχνουν εξοχικές κατοικίες. Μέχρι το 1941, τα Τουρκοβούνια διατηρούν την πυκνή τους βλάστηση (Εικόνα 45). Λίγα χρόνια αργότερα η ανάπτυξη της Αθήνας επιβάλλει τη δημιουργία νέων κατοικιών και κατά συνέπεια την παραγωγή πρώτων υλών για την κατασκευή³⁴ τους. Επομένως στα τέλη του 19ου αιώνα ανοίγουν τα πρώτα νταμάρια αδρανών υλικών (Εικόνα 46) και δημιουργείται ο πρώτος οργανωμένος οικισμός (Εικόνα 44).

Η περαιτέρω ταχύτατη ανάπτυξη της περιοχής, η δημιουργία, αρχικά, του οργανωμένου οικισμού και κατ' επέκταση του δήμου επηρέασαν τα Τουρκοβούνια. Μια μικρότερη έκταση 15.000 στρεμμάτων που αποτελούσε μέρος των Τουρκο-

βουνίων και ονομαζόταν κτήμα Βεΐκου ανήκε σε έναν τσιφλικά που κατείχε μεγάλες εκτάσεις του σημερινού δήμου.³⁵ Παρόλα αυτά, με το πέρασμα των χρόνων, το μεγαλύτερο τμήμα χωρίστηκε, πουλήθηκε και οικοδομήθηκε. Τα 1.400 στρέμματα περίπου που έχουν διατηρηθεί, συμπεριλαμβανομένου του Άλσους Βεΐκου, αποτελούν την μεγαλύτερη ανοικοδόμητη έκταση γης κοντά στο κέντρο της Αθήνας.³⁶ Κατά τη δεκαετία του 1980, ο τότε δήμαρχος, καταπάτησε ένα μέρος της έκτασης για να δημιουργηθεί το αθλητικό κέντρο, που τελικά αποτέλεσε τον πυρήνα του Άλσους.³⁷ Παρόλα αυτά, η έκταση παραμένει μέχρι και σήμερα αντικείμενο δικαστικών διαμαχών μεταξύ των δήμων για τον δασικό ή μη χαρακτήρα της.³⁸ Σήμερα, το Άλσος Βεΐκου αποτελεί μια έκταση πρασίνου, 256 στρεμμάτων και είναι ένας από τους μεγαλύτερους πνεύμονες πρασίνου της Αθήνας³⁹ (Εικόνα 48).

34. Δήμητρα Χρονοπούλου, "Αστικοί αγροί. Επανάχρηση ανενεργού λατομείου στα Τουρκοβούνια." (Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2011)

35. Ζωνζήλου Γαρυφαλλία, "Η διερεύνηση του χαρακτήρα, των χρήσεων και της κάλυψης των σύγχρονων αναγκών των επισκεπτών των χώρων πρασίνου του Άλσους Βεΐκου, του Πάρκου Φλοίσβου και του Κτήματος Συγγρού" (Μεταπτυχιακή διατριβή, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2010)

36. Κοσμά Ελένη, , "Δημιουργία πάρκου επιστημών με θέμα τις φυσικές επιστήμες στο κτήμα Βεΐκου" (Πτυχιακή εργασία, Τ.Ε.Ι. Πειραιά, 2013)

37. Ζωνζήλου Γαρυφαλλία, "Η διερεύνηση του χαρακτήρα, των χρήσεων και της κάλυψης των σύγχρονων αναγκών των επισκεπτών των χώρων πρασίνου του Άλσους Βεΐκου, του Πάρκου Φλοίσβου και του Κτήματος Συγγρού" (Μεταπτυχιακή διατριβή, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2010)

38. Κοσμά Ελένη, , "Δημιουργία πάρκου επιστημών με θέμα τις φυσικές επιστήμες στο κτήμα Βεΐκου" (Πτυχιακή εργασία, Τ.Ε.Ι. Πειραιά, 2013)

39. "Άλσος Βεΐκου – Προσβάσεις", Αττικό πράσινο, πρόσβαση Δεκέμβριος 27 2018, <http://www.attiko-prasino.gr/Default.aspx?tabid=142&language=el-GR>

Εικόνα 44: Λεωφόρος Βείκου το 1956

πριν

Εικόνα 45: Τα βόρεια Τουρκοβούνια πριν την έναρξη της λειτουργίας των λατομείων και την αλλοίωση της όψης τους το 1930

Εικόνα 46: Τα βόρεια Τουρκοβούνια μετά την έναρξη της λειτουργίας των λατομείων και την αλλοίωση της όψης τους το 1978

Εικόνα 47: Η Λεωφόρος Βείκου σήμερα

Σήμερα

μετά

Εικόνα 48: Άποψη της αποκατάστασης

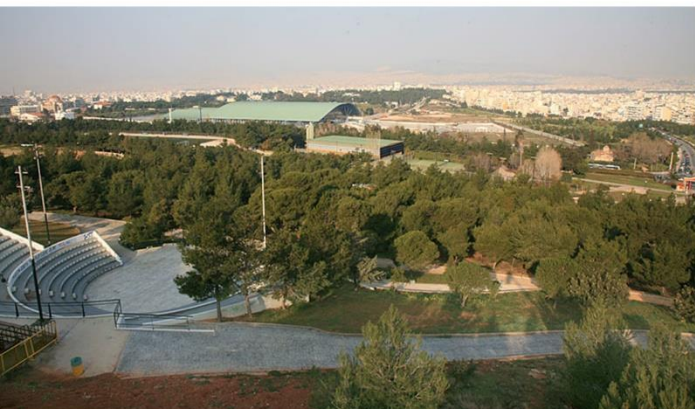
Η πρόταση επανάχρησης, αφορούσε την αποκατάσταση του κατακερματισμένου χώρου και την δημιουργία ενός πάρκου αναψυχής και αθλητισμού. Παρόλο που δεν είναι γνωστό πότε ξεκίνησε να λειτουργεί το «Άλσος Βεΐκου», οι περισσότερες αθλητικές εγκαταστάσεις, εντός του πάρκου, κατασκευάστηκαν τη δεκαετία του 1980 και άρχισαν να λειτουργούν το 1986.

Όσον αφορά την αποκατάσταση του περιβάλλοντος, πρωταρχικό μέλημα αποτελούσε η «επαναφορά» του χώρου σε ένα πυρήνα πρασίνου. Η κεντρική ιδέα ήταν να κατασκευαστεί ένας χώρος που να συνδυάζει την χρήση του πάρκου, σε συνδυασμό με χρήσεις πολιτισμού, αναψυχής και αθλητισμού.

Η θέση του «Άλσους Βεΐκου» θα μπορούσε να επιφέρει τόσο αρνητικές όσο και θετικές επιπτώσεις στο επίπεδο της πόλης, εφόσον χωρίζει αι ταυτό-

χρονα ενώνει τις επιμέρους περιοχές. Αναλυτικότερα, το άλσος λειτουργεί σε ένα βαθμό συνδετικά μεταξύ των δήμων, διότι φιλοξενεί χρήσεις που απουσιάζουν από την ευρύτερη περιοχή. Λόγω κυρίως των αθλητικών δραστηριοτήτων που προσφέρει, αποτελεί υπερτοπικό πόλο ενδιαφέροντος, γεγονός που βοηθά στην περαιτέρω σύνδεση των δήμων.

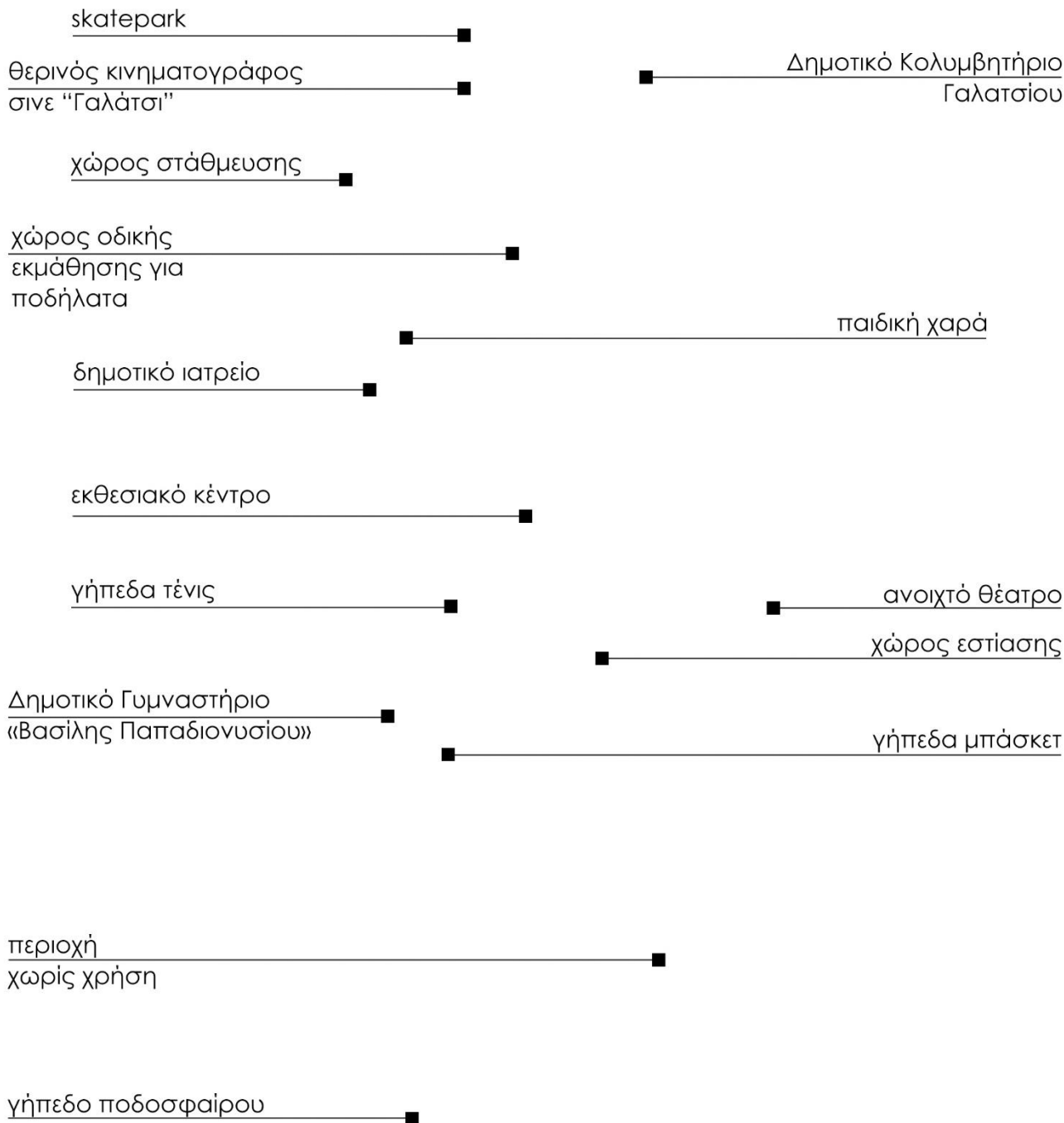
Ταυτόχρονα, η μορφολογία ενός πρώην λατομικού χώρου προσφέρει ευκολία στην ενσωμάτωση κάποιων χώρων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Διαθέτει την απαραίτητη τοπογραφία και μορφή, ώστε να κατασκευαστούν, ο θερινός κινηματογράφος και το ανοιχτό θέατρο (Εικόνα 49) που χρησιμοποιούνται κατά κανόνα την καλοκαιρινή περίοδο. Παράλληλα, η κλίση του ανάγλυφου του εδάφους, διαμορφώνει ενδιαφέρουσες διαδρομές στο φυσικό τοπίο, τόσο για πεζοπορία, όσο και για το ποδήλατο (Εικόνα 50).

Εικόνα 49: Άποψη του ανοιχτού θεάτρου

Εικόνα 50: Άποψη πεζοδρόμων και ποδηλατοδρόμων

Χάρτης 6: Τοπογραφικό σχέδιο

Το πάρκο οριοθετείται, ανατολικά από τα λατομικά μέτωπα που τμήματα τους φτάνουν μέχρι το ύψος των 338 μέτρων από τη θάλασσα, δυτικά από την Λεωφό-Βεΐκου και νότια και βόρεια από την ανεκμετάλλευτη περιοχή της οροσειράς των Τουρκοβουνίων.

Αναλυτικότερα, εντός του πάρκου, εντοπίζονται διαφορετικές χρήσεις και επιμέρους χώροι δραστηριοτήτων. Αρχικά στην κεντρική είσοδο (Εικόνα 51) του άλσους λειτουργούν μικροί, διαμορφωμένοι, εκθεσιακοί χώροι που χρησιμοποιούνται περιστασιακά για εκδηλώσεις και εκθέσεις του δήμου. Παράλληλα, παραπλεύρως της κεντρικής εισόδου, βρίσκεται το δημοτικό ιατρείο και βόρεια αυτού οι χώροι της παιδικής χαράς και ο χώρος οδικής εκμάθησης για ποδήλατα. Στα βόρεια όρια του άλσους, αριστερά έχουν τοποθετηθεί ο θερινός κινηματογράφος «Σινέ Γαλάτσι» και ένα skatepark (Εικόνα 52), ενώ στο κεντρικό μέρος το ανοιχτό και το κλειστό τμήμα του Δημοτικού Κολυμβητηρίου Γαλασίου (Εικόνα 53), σε συνδυασμό με έναν χώρο εστίασης. Το ανατολικό κομμάτι του άλσους είναι ιδιαίτερα πυκνοφυτεμένο σε όλο του το μήκος, αν εξαιρεθεί

μια περιοχή χωρίς χρήση στο νότιο όριο του.

Στο κεντρικό τμήμα του Άλσους συναντάται πληθώρα αθλητικών δραστηριοτήτων. Πλησίον του κλειστού γυμναστηρίου εντοπίζονται, το μεγάλης κλίμακας γήπεδο ποδοσφαίρου αγωνιστικού επιπέδου, ένα μικρότερο με προστατευτικά πλέγματα μέσα του και ο στίβος. Σε μικρή απόσταση από τις αθλητικές εγκαταστάσεις⁴⁰ (Εικόνα 54) χωροθετούνται οι χρήσεις εστίασης, με σκοπό την άμεση επαφή των γονέων. Στο ίδιο ύψος σε μια νοητή πορεία διακοπτόμενη από την πυκνή βλάστηση συναντάται το ανοιχτό θέατρο του Άλσους Βεΐκου. Επίσης, συνολικά στην έκταση του Άλσους βρίσκονται διασκορπισμένα ξύλινα κιόσκια και πέργκολες που χρησιμοποιούνται ως χώροι στάσης.

Στο εσωτερικό του άλσους μεταξύ των χρήσεων, υπάρχουν οργανικές πορείες που μιμούνται την γεωμετρία της μορφολογίας του εδάφους και διαρθρώνονται περιμετρικά των επιμέρους χώρων του πάρκου και λειτουργούν ως όρια (Εικόνα 55). Παράλληλα, επιτρέπουν την περιπλάνηση μεταξύ των χώρων και της δασικής έκτασης.

Εικόνα 51: Άποψη της εισόδου

Εικόνα 52: Το skatepark

Εικόνα 53: Το Δημοτικό Κολυμβητήριο Γαλασίου

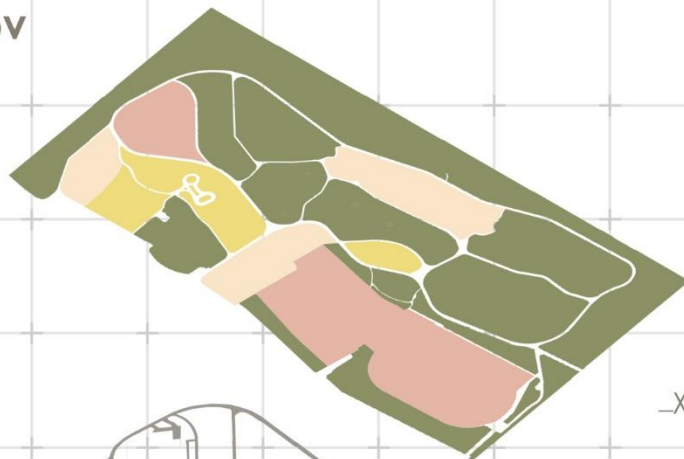
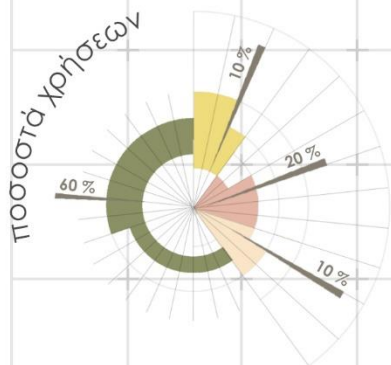

Εικόνα 54: Οι αθλητικές εγκαταστάσεις

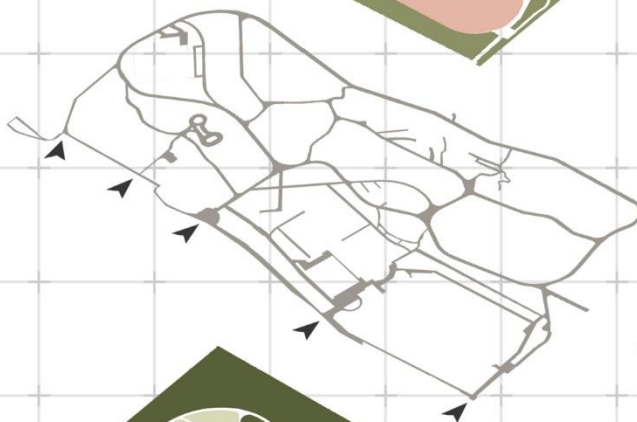

Εικόνα 55: Άποψη της πορείας που οδηγεί στο ανοιχτό θέατρο του άλσους

40. Μεταξύ των υπαίθριων γηπέδων: τένις (7 γήπεδα) και μπάσκετ (2 γήπεδα) βρίσκεται το «Δημοτικό Γυμναστήριο Βασίλης Παπαδιονυσίου» που αποτελεί έναν κλειστό χώρο πολλαπλών χρήσεων, με δυνατότητα φιλοξενίας 250 ατόμων.

_χρήσεις

_πορείες & προσβάσεις

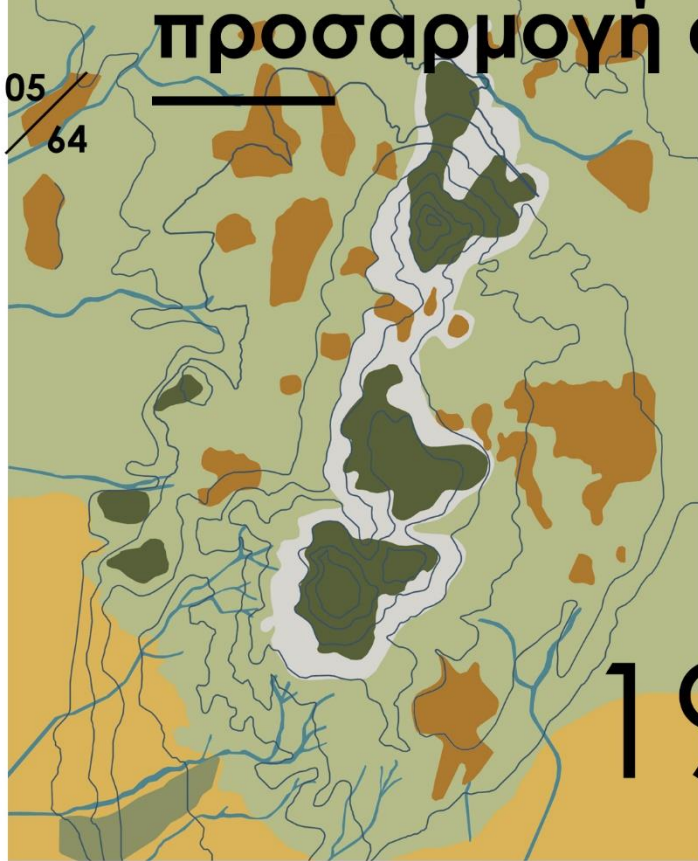
_κατηγοριοποίηση
φύτευσης

_ισοψείς

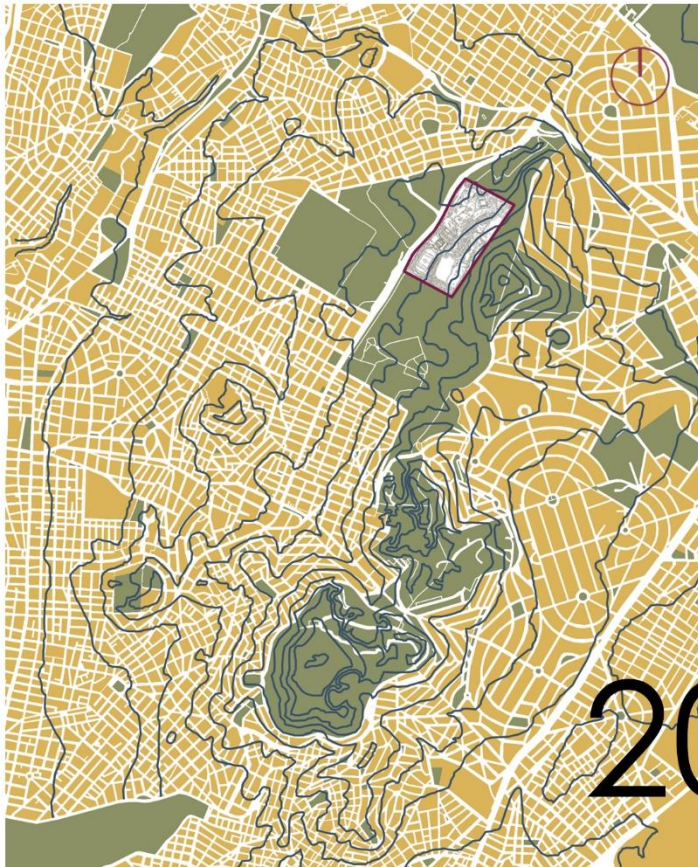
προσαρμογή στο τοπίο

05
64

βοσκοτόπια
καλλιέργειες
βραχώδες τοπίο

1902

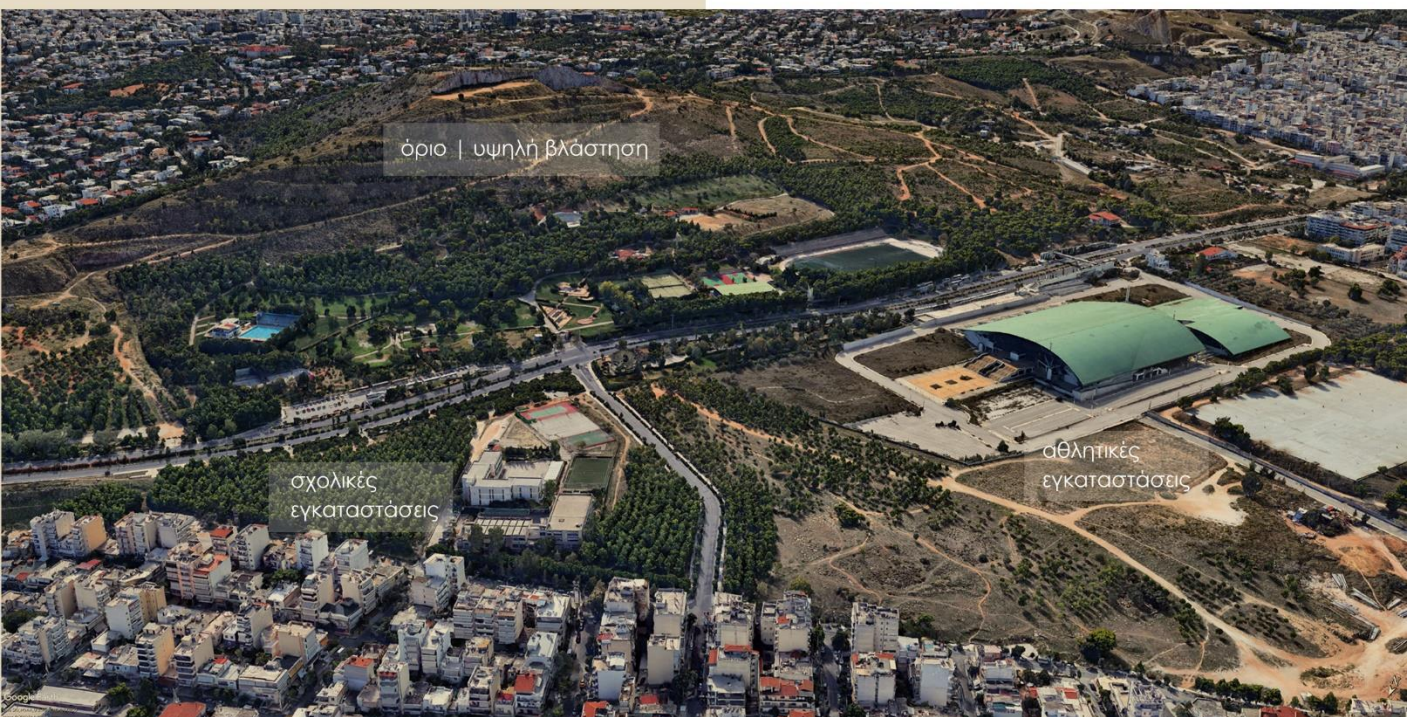

2019

Το πάρκο (Εικόνα 56), από την δυτική πλευρά οριοθετείται από την Λεωφόρο Βεΐκου και συνορεύει με μεγάλης κλίμακας σχολικές⁴¹ και αθλητικές⁴² εγκαταστάσεις και δημόσιους πράσινους και αναξιοποίητους χώρους. Αντιθέτως από την ανατολική πλευρά οριοθετείται από την μορφολογία του λόφου και την υψηλή βλάστηση. Ωστόσο, έντονη αντίθεση παρουσιάζεται και εντός του κτήματος Βεΐκου, που είναι ιδιαίτερα εμφανής από ψηλά. Το «κτήμα Βεΐκου» καταλαμβάνει έκταση 1.400 στρεμμάτων, ενώ το μόνο αξιοποιημένο και οριοθετημένο τμήμα του, συνιστά το «Άλσος Βεΐκου» και είναι μόλις 256 στρέμματα. Παρόλο που το «Άλσος Βεΐκου» αποτελεί έναν καταπράσινο χώρο, η περιοχή γύρω από αυτό είναι εγκαταλελειμμένη και αναξιοποίητη.

Όσον αφορά την προσαρμογή του Άλσους στο

ευρύτερο περιβάλλον, η ένταξη του εξαρτάται από ποικίλους παράγοντες, που παρουσιάζουν αντιθέσεις. Αρχικά το πάρκο διαθέτει μεγάλης κλίμακας αθλητικές εγκαταστάσεις, λόγω της εξυπηρέτησης μεγάλου αριθμού επισκεπτών. Η αυξημένη κλίμακα των αθλητικών εγκαταστάσεων, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αλλοιώνει τον χαρακτήρα του φυσικού περιβάλλοντος και την ταυτότητα του χώρου πρασίνου. Παρόλο που, η παρουσία των αθλητικών εγκαταστάσεων εντός του πάρκου, δημιουργεί μια ομαλότερη μετάβαση από τη δυτική πλευρά του πάρκου ως μια συνέχεια και αποκλιμάκωση της πόλης. Ταυτόχρονα, με την ένταξη τους, εκατέρωθεν της Λεωφόρου Βεΐκου υποστηρίζονται, χρήσεις υπερτοπικού ενδιαφέροντος και η Λεωφόρος χαρακτηρίζεται πόλος αθλητικών δραστηριοτήτων.

Εικόνα 56: Γενική άποψη του Άλσους

41. "3ο Γενικό Λύκειο Νέας Ιωνίας" και "4ο Γυμνάσιο Νέας Ιωνίας".

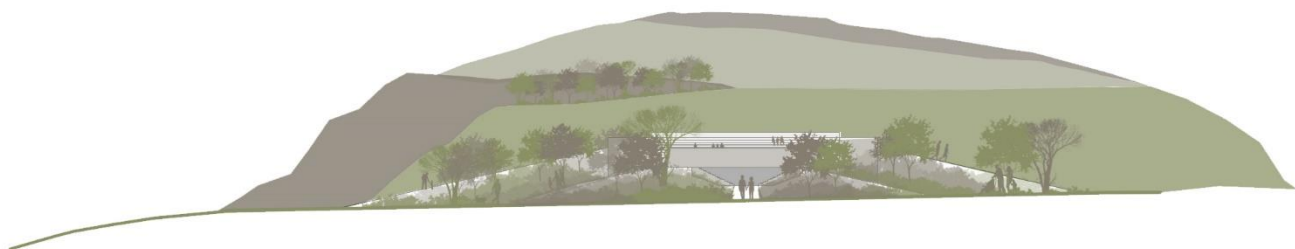
42. "Ολυμπιακό Κέντρο Γαλατσίου", "Κλειστό Γυμναστήριο Γαλατσίου" και "Ολυμπιακό Γυμναστήριο Ρυθμικής Γυμναστικής και Πινγκ Πονγκ Γαλατσίου".

Αναλυτικότερα, εντός του Άλσους Βεΐκου εντοπίζονται κυρίως μεγάλες επιφάνειες γκαζον (60,3 στρέμματα), πευκώνες (76,10 στρέμματα) και περιοχές με καλλωπιστικά φυτά (9,60 στρέμματα). Γενικότερα η εικόνα της φύτευσης χαρακτηρίζεται ως φυσική με κάποιες ανθρωπογενείς παρεμβάσεις. Η κυριότερη φύτευση είναι ελεύθερη με συστάδες υψηλής και μεσαίας φύτευσης, εκτεταμένες επιφάνειες χλοοτάπητα και παρτέρια συνήθως σε κεντρικά σημεία του χώρου.

Επιπρόσθετα, στο εσωτερικό του άλσους συνδυαστικά με τους πράσινους χώρους συναντώνται διαφορετικές υποδομές. Υποδομές του άλσους συνιστούν οι αθλητικές εγκαταστάσεις, οι μικρότερης κλίμακας χώροι δραστηριοτήτων και συμπληρωματικά λειτουργεί ο αστικός υπαίθριος εξοπλισμός. Το υλικό κατασκευής των κτιριακών εγκαταστάσεων είναι το οπλισμένο σκυρόδεμα σε

συνδυασμό με κάποια μεταλλικά στοιχεία.

Όσον αφορά τον υπαίθριο εξοπλισμό, που απαρτίζεται από τα στοιχεία φωτισμού, τους χώρους στάσης – πέργκολες και κιόσκια και τα όργανα της παιδικής χαράς, κύρια υλικά κατασκευής αποτελούν το ξύλο, το μέταλλο και το σκυρόδεμα. Οι πορείες που βρίσκονται μεταξύ των χώρων του άλσους είναι κατασκευασμένες από άσφαλτο, σχιστόπλακες και τούβλα. Η κατάσταση των υφιστάμενων υποδομών θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κακή. Συγκεκριμένα, ο αστικός υπαίθριος εξοπλισμός έχει υποστεί εκτεταμένες φθορές με το πέρασμα των χρόνων, λόγω της ελλιπούς συντήρησης και της μη αντικατάστασης τους. Τέλος, φθορές, που μπορούν να αποτελέσουν κίνδυνο, εντοπίζονται και στις πλακοστρωμένες πορείες.

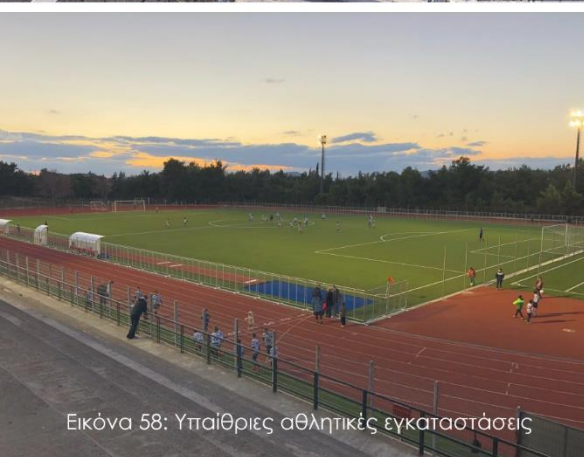
Άποψη του ανοιχτού θεάτρου του Άλσους

Εγκάρσια τομή στο γήπεδο ποδοσφαίρου

Εικόνα 57: Πρόσπινος πόλος έλξης

Εικόνα 58: Υπαίθριες αθλητικές εγκαταστάσεις

Εικόνα 59: Χώρος στάσης

Εικόνα 60: Προσαρμογή στο τοπίο

Η επανάχρηση ενός ανενεργού λατομικού χώρου σε πάρκο αναψυχής, με αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, θέτει ως βασική προτεραιότητα την ομαλή προσαρμογή σε αυτό. Επομένως, η ανάδειξη των βιομηχανικών καταλοίπων αποτελεί δευτερεύοντα παράγοντα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση αποκατάστασης, δεν επιχειρείται η ανάδειξη των αποτυπωμάτων των προηγούμενων εξορυκτικών δραστηριοτήτων, αλλά η μετατροπή του σε ένα «πράσινο» πόλο έλξης (Εικόνα 57) των κατοίκων τόσο της περιοχής του Γαλατσίου, όσο και των ευρύτερων περιοχών. Αν οι αρχιτέκτονες επιδίωκαν την προβολή της βιομηχανικής μνήμης, θα επικεντρώνονταν στη δημιουργία πορειών και χώρων, μέσω των οποίων οι επισκέπτες θα αντιλαμβάνονταν άμεσα την προηγούμενη εξορυκτική χρήση του χώρου στον οποίο βρίσκονται. Κάτι τέτοιο δεν επιτυγχάνεται, οπότε γίνεται φανερό ότι η αποκατάσταση επικεντρώθηκε στην ένταξη αθλητικών (Εικόνα 58) και άλλων χρήσεων (Εικόνα 59) με στόχο την ομαλή προσαρμογή στον τοπίο (Εικόνα 60) και γενικότερα ενός πολυχώρου που θα λειτουργεί ως σημαντικός πόλος έλξης της περιοχής του Γαλατσίου.

_οικονομικά οφέλη

Η ύπαρξη ενός πολυχώρου αθλητισμού μέσα στον αστικό ιστό της πόλης, προσφέρει στους κατοίκους, τόσο του δήμου Γαλασίου, όσο και των όμορων δήμων, την ευκαιρία να εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους για τον αθλητισμό, πράγμα που έχει θετικές συνέπειες για την οικονομία του δήμου. Παράλληλα, λόγω της εύκολης προσβασιμότητας της περιοχής και την έλλειψη άλλων χώρων πολιτισμού και αναψυχής αυτής της κλίμακας αυξάνεται η αξία του συγκεκριμένου ελεύθερου χώρου, γεγονός που οδηγεί στην συγκέντρωση μεγάλου αριθμού επισκεπτών από το λεκανοπέδιο της Αττικής, με αποτέλεσμα να γίνει σημείο αναφοράς του Γαλασίου και να ενισχυθεί η οικονομία του.

_κοινωνικά οφέλη

Ο πρώην λατομικός χώρος στο βορειοδυτικό κομμάτι των Τουρκοβουνίων, αποκαταστάθηκε σε έναν χώρο πρασίνου, πολιτισμού και αθλητισμού, με σκοπό να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της περιοχής. Ταυτόχρονα όμως, η θέση του «Άλσους Βεΐκου» στον αστικό ιστό και η μικρή του απόσταση από το κέντρο της Αθήνας, διευκολύνουν την εύκολη μετακίνηση ανθρώπων που δεν κατοικούν στις γειτονικές περιοχές. Μελλοντικά η επίσκεψη στο χώρο του πάρκου θα γίνεται ευκολότερα λόγω της εξυπηρέτησης από την επέκταση της γραμμής του μετρό.⁴³

Οι διαφορετικές χρήσεις που συγκεντρώνει το πάρκο, συνιστούν ένα χώρο αναψυχής, αθλητισμού και πολιτισμού που μπορεί να λειτουργήσει και να έχει μεγάλη επισκεψιμότητα όλη τη διάρκεια του χρόνου. Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία, στην αρχή της λειτουργίας του, το άλσος δεχόταν έως 400 άτομα την ημέρα, ενώ τώρα επισκέπτονται το πάρκο μέχρι και 5000 άτομα ημερησίως,⁴⁴ συμπεριλαμβανομένων κάποιων σχολείων.⁴⁵ Παράλληλα με τις διάφορες δραστηριότητες που προσφέρει, το Άλσος φιλοξενεί και εκθέσεις, εκδηλώσεις πολιτισμού, αγώνες δρόμου παιδιών και ενηλίκων (Veikou Trail), καθώς και αθλητικά προγράμματα την διάρκεια του καλοκαιριού.

_περιβαλλοντικά οφέλη

Σκοπός της επέμβασης αποτέλεσε η αποκατάσταση του περιβάλλοντος, μετά την εκτεταμένη εξόρυξη του και η προσπάθεια επαναφοράς ενός τμήματος που είχε δασικό χαρακτήρα. Αποτέλεσμα αυτού του εγχειρήματος, ήταν η δημιουργία ενός χώρου πρασίνου, πολιτισμού και αναψυχής που αποτελεί τον μεγαλύτερο ανοικοδόμητο χώρο εντός του αστικού ιστού του κέντρου της Αθήνας. Τέλος, η ύπαρξη ενός τέτοιου χώρου στον πυκνοκατοικημένο ιστό του Γαλασίου και κατ'επέκταση της Αττικής, που διαπιστώνεται έλλειψη πράσινων χώρων συμβάλει στην επίτευξη ενός πιο υγιούς περιβάλλοντος και ενός σημαντικού πνεύμονα πρασίνου.

43, "Γενική περιγραφή της Γραμμής 4", Αττικό μετρό Α. Ε., πρόσβαση Δεκέμβριος 27, 2018,

https://www.ametro.gr/?page_id=8444

44. Ζωνζήλου Γαρυφαλλία, "Η διερεύνηση του χαρακτήρα, των χρήσεων και της κάλυψης των σύγχρονων αναγκών των επισκεπτών των χώρων πρασίνου του Άλσους Βεΐκου, του Πάρκου Φλοίσβου και του Κτήματος Συγγρού" (Μεταπτυχιακή διατριβή, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2010)

45. ο.π

Πρόγραμμα

Εικόνα 61: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

ΤΟΠΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

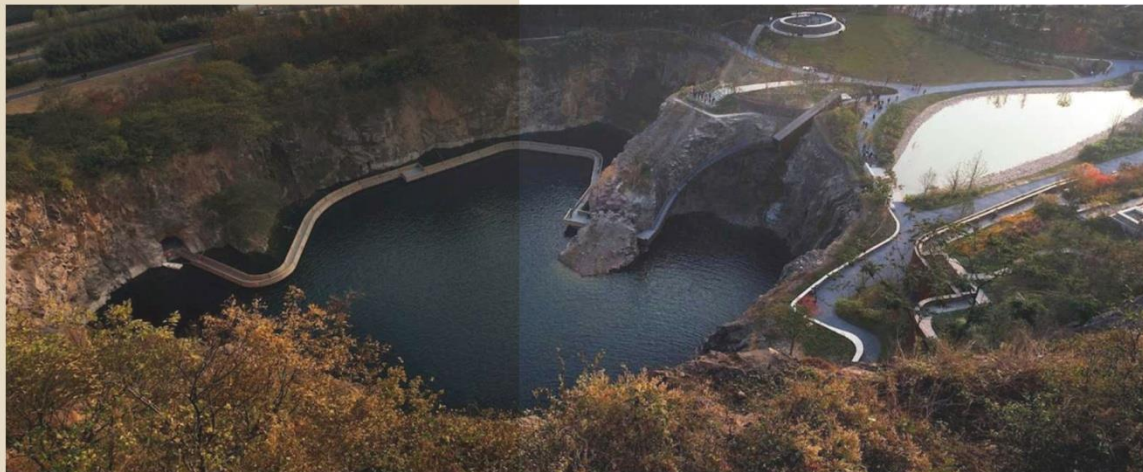
Quarry Garden, THUPDI, Beijing, Shanghai, China, 2010

Χάρτης 10: Οδικό δίκτυο

Το Quarry Garden βρίσκεται στη πόλη της Σαγκάης, στη Κίνα. Εντάσσεται στο βοτανικό κήπο Chenshan, ο οποίος είναι ο μεγαλύτερος βοτανικός κήπος της πόλης Σαγκάη και διαθέτει 26 θεματικά πάρκα, με πάνω από 9.000 διαφορετικά φυτά και λουλούδια.⁴⁶ Το Quarry Garden καλύπτει μια έκταση 10 στρεμμάτων περίπου (Εικόνα 62). Αποτελούσε λατομείο εξόρυξης αδρανών υλικών.

Εικόνα 62: Γενική άποψη του πάρκου Quarry Garden

46. "Quarry Garden | Shanghai, China," LAND8, τελευταία τροποποίηση Μάιος, 2013, <https://land8.com/quarry-garden-%E7%9F%BF%E5%9D%91%E8%8A%B1%E5%9B%AD-shanghai-china/>

Το λατομείο λειτουργούσε από τις αρχές της δεκαετίας του 1950 μέχρι τα μέσα του 1980, με τις εξορυκτικές δραστηριότητες να πραγματοποιούνται τόσο στην ανατολική όσο και στη δυτική πλευρά του βουνού (Εικόνα 64). Οι λατομικές εργασίες επηρέασαν σημαντικά το τοπίο, καταστρέφοντας μεγάλες επιφάνειες βλάστησης με αποτέλεσμα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος (Εικόνα 63).

Περίπου 20 χρόνια μετά, σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε το έργο Quarry Garden από τους αρχιτέκτονες περιβάλλοντος THUPDI, το οποίο αποτελεί μέχρι και σήμερα σημαντικό κομμάτι του βοτανικού κήπου Chenshan (Εικόνα 65). Το 2012, το Quarry Garden αναδείχθηκε, μέσα από τον διαγωνισμό ASLA professional⁴⁷ award, ως ένα έργο το οποίο δεν επιδιώκει να κρύψει τις χρήσεις που προηγήθηκαν, δηλαδή τις εξορυκτικές δραστηριότητες, αντίθετα σκοπό έχει να τις αναδείξει, αποτελώντας βασικό παράδειγμα επανάληψης ενός ανενεργού λατομείου.⁴⁸ Σήμερα, αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά αξιοθέατα της Σαγκάης (Εικόνες 66,67).

47. πρόγραμμα του φιλανθρωπικού ιδρύματος της Αμερικανικής Εταιρείας Αρχιτεκτόνων Τοπίου, με στόχο την προσεκτική διαχείριση και έξυπνη σχεδίαση του πολιτιστικού και φυσικού περιβάλλοντος.

48. Xiao Yang, "Materialscape: The transformation and revitalization of an abandoned limestone quarry into an educational and recreational public park" (μεταπτυχιακή εργασία, Ball State University, 2016)

Εικόνα 63: Υποβάθμιση περιβάλλοντος

πριν

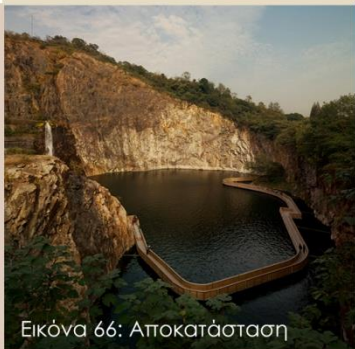

Εικόνα 64: Εξορυκτικές δραστηριότητες

20 χρόνια μετά

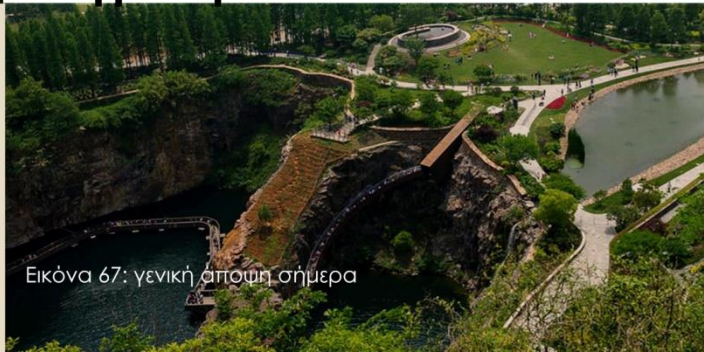
Εικόνα 65: Βοτανικός κήπος Chenshan

Εικόνα 66: Αποκατάσταση

Σήμερα

μετά

Εικόνα 67: γενική άποψη σήμερα

Το έργο αποτελεί σημαντικό παράδειγμα επανάχρησης από έναν λατομικό χώρο σε έναν ανοιχτό δημόσιο χώρο, με οικολογικό χαρακτήρα. Η μοναδική αυτή μορφή του, προερχόμενη από τις εξορυκτικές δραστηριότητες, έδωσε τη δυνατότητα στους σχεδιαστές να δημιουργήσουν και να κατασκευάσουν ένα ασυνήθιστο αλλά παράλληλα προσιτό προς τους επισκέπτες τοπίο, επικεντρωμένοι κυρίως στο δυτικό μέρος του λατομείου. Σχέδια λοιπόν, της κινέζικης αισθητικής για την αποκατάσταση ενός τοπίου, οδήγησαν στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Οι σχεδιαστές αντιμετώπισαν αρκετές προκλήσεις κατά τη διάρκεια της υλοποίησης του έργου. Αρχικά, η δυσκολία αποκατάστασης ενός σημαντικά υποβαθμισμένου περιβάλλοντος, είναι μεγάλη, τόσο λόγω της έλλειψης επιφανειών πρασίνου, όσο και των μεγάλων επιφανειών πέτρας αλλά και της σημαντικής απώλειας νερού και εδάφους.⁴⁹ Στη συνέχεια, μεγάλη πρόκληση αποτέλεσε η ανάδειξη, της χρήσης του χώρου ως λατομείο. Βέβαια, ο στόχος αυτός ήταν δύσκολο να επιτευχθεί, καθώς ο χώρος είχε πλήρως εγκαταλειφθεί, με τη λίμνη περιφραγμένη, απαγορεύοντας την επαφή με τους ανθρώπους για πάνω από 20 χρόνια, από τη στιγμή δηλαδή που σταμάτησαν οι εξορυκτικές δραστηριότητες.

Ως εκ τούτου η αποκατάσταση επαρκούς σύνδεσης-επαφής μεταξύ του ανθρώπου και του λατομικού χώρου, αποτέλεσε βασικό στόχο αλλά και τον μεγαλύτερο προβληματισμό των αρχιτεκτόνων.

Το πρώτο βήμα για την αποκατάσταση, ήταν η αναγνώριση της ικανότητας της φύσης να αποκατασταθεί, χωρίς μεγάλης έντασης επεμβάσεις. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, το μικροκλίμα βελτιώθηκε με την προσθήκη μεγαλύτερης ποσότητας νερού στο χώρο και η βλάστηση ανακτήθηκε μέσω της αναδιαμόρφωσης του εδάφους. Το δεύτερο βήμα ήταν η κατανόηση της ζημιάς που είχε υποστεί η περιοχή, τόσο από οικολογική όσο και από ιστορική άποψη αλλά και η ανάγκη αποκατάστασης της σχέσης του τοπίου με τον άνθρωπο.⁵⁰

Με βάση τα σχέδια, ο χώρος έχει χωριστεί σε τρία μέρη, the Lake Area, the Platform Area και the Deep Pool. Ο διαχωρισμός αυτός της περιοχής πραγματοποιήθηκε από τους αρχιτέκτονες, οι οποίοι υιοθέτησαν διαφορετικές στρατηγικές σχεδιασμού σε κάθε χώρο ανάλογα με τις διαφορετικές συνθήκες της κάθε περιοχής, με κύριο στόχο την ανανέωση του λατομικού τοπίου.

49. "Quarry Garden in Shanghai Botanical Garden," general design 2012 asla professional awards, πρόσβαση Ιανουάριος, 2019,

<https://www.asla.org/2012awards/139.html>

50. "Quarry Garden in Botanical Garden, Shanghai, China, 2010," The [Advanced] Landscape, πρόσβαση Ιανουάριος, 2019, <https://thelandscape.org/2014/08/29/quarry-garden-in-botanical-garden-shanghai-china-2010-4/>

The Platform Area ■

The Deep Pool Area ■

The Lake Area ■

Χάρτης 11: Τοπογραφικό σχέδιο

Ο χώρος αυτός βρίσκεται στη δυτική πλευρά του κήπου, στον οποίο οι επισκέπτες εισέρχονται, αρχικά, από την κύρια είσοδο. Πριν από την ανακατασκευή του, αποτελούσε μια μεγάλη επιφάνεια από πέτρα, χωρίς κανένα σημάδι ζωής, είτε από ζώα είτε από φυτά, πέρα από το πυκνό δάσος στο νοτιοανατολικό άκρο του. Οι σχεδιαστές, παρενέβησαν στο σχήμα του εδάφους, τόσο μέσω των ανασκαφών, όσο και με το γέμισμα του εδάφους, σχηματίζοντας τις υποπεριοχές με το όνομα "Mirror Lake" και "Flower-seeing Platform" (Εικόνα 68).

Η "Mirror Lake" (Εικόνα 69) αποτελεί το κέντρο της περιήγησης του κήπου, όπου και συνδέεται με την Deep Pool, μέσω καταρρακτών καθώς, η τελευταία, βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο. Από την άλλη, ο νότιος λόφος στον οποίο είναι χτισμένος το "Flower-seeing Platform" , όχι μόνο είναι απομονωμένος από τις υπόλοιπες χρήσεις

καθώς βρίσκεται μακριά από τις απότομες κλίσεις του εδάφους, αλλά παράλληλα αποτελεί και ιδανικό μέρος για την φύτευση λουλουδιών (Εικόνα 70).⁵¹

The Platform Area (χώρος θέασης)

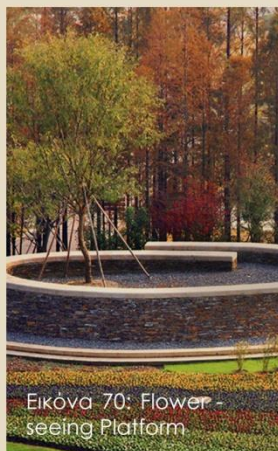
Η Platform Area βρίσκεται μεταξύ της Lake area και των λόφων, με έξι εισόδους και εξόδους να την περιβάλλουν ως υπόγειες εγκαταστάσεις. Είναι χωρισμένη σε τρία διαφορετικά επίπεδα, με τοίχους αντιστήριξης. Τα επίπεδα αυτά δημιουργήθηκαν μέσω μιας ποικιλίας από θάμνους. Αρχικά, οι σχεδιαστές χρησιμοποίησαν τον πέτρινο τοίχο (Εικόνα 72) και τη χαλύβδινη πλάκα για να αναδιαμορφώσουν την πρόσοψη της κατασκευής (Εικόνα 71). Επιπρόσθετα, δημιουργήθηκαν διαδρομές για ορειβασία, ώστε οι επισκέπτες να φτάνουν στην κορυφή της Platform Area αλλά και για να επισκέπτονται τον «μυστικό κήπο» στον οποίο έχουν καλλιεργηθεί διάφορα είδη φυτών. Μέσα σε αυτόν τον χώρο έχει κατασκευαστεί και ένας «πύργος νερού» με βάση τις ήδη υπάρχουσες εγκαταστάσεις σηράγγων.⁵²

Εικόνα 68: Γενική άποψη της Lake Area

Εικόνα 69: Mirror Lake

Εικόνα 70: Flower-seeing Platform

Εικόνα 71: χαλύβδινη πλάκα

Εικόνα 72: πέτρινος τοίχος

51. "Quarry Garden in Shanghai Botanical Garden," general design 2012 asla professional awards, πρόσβαση Ιανουάριος, 2019,

<https://www.asla.org/2012awards/139.html>

52. ο.π

Ο χώρος αυτός αποτελείται από μια περιοχή με νερό η οποία υπολογίζεται περίπου στα δύο στρέμματα (Εικόνα 73). Τόσο το βάθος του νερού όσο και η διαφορά ύψους μεταξύ της επιφάνειας του νερού και της επιφάνειας της Platform Area είναι μεταξύ των 20-30 μέτρων. Η περιοχή αυτή αποτελεί τον πυρήνα του Quarry Garden, ως βασικό αξιοθέατο. Οι αρχιτέκτονες σχεδίασαν μια διαδρομή, με σκοπό την επίσκεψη στα αξιοθέατα του κήπου, η οποία αποτελείται κυρίως από χάλυβα και συνδέεται και με μια πλωτή γέφυρα από ξύλο η οποία περιστρέφεται (Εικόνα 74,75).

Μέσα από αυτή τη διαδρομή, οι επισκέπτες μπορούν να βιώσουν τον χώρο του λατομείου μέσα από διάφορες «εμπειρίες» αλλά και να τον εξερευνήσουν, γεγονός που θα ενισχύσει περισσότερο την ανάγκη για κατανόηση της ανατολίτικης κουλτούρας για τη διαμόρφωση ενός τοπίου αλλά και της εξορυκτικής βιομηχανίας. Στο τέλος αυτής της διαδρομής, οι σχεδιαστές δημιούργησαν ένα τούνελ-σήραγγα μήκους 150 μέτρων, η οποία ανεβαίνει στα 25 μέτρα, συνδέοντας έτσι το ανατολικό με το δυτικό λατομικό χώρο (Εικόνα 76).⁵³

Εικόνα 73: The Deep Pool Area

Εικόνα 74: The Deep Pool Area

Εικόνα 75: πλωτή γέφυρα

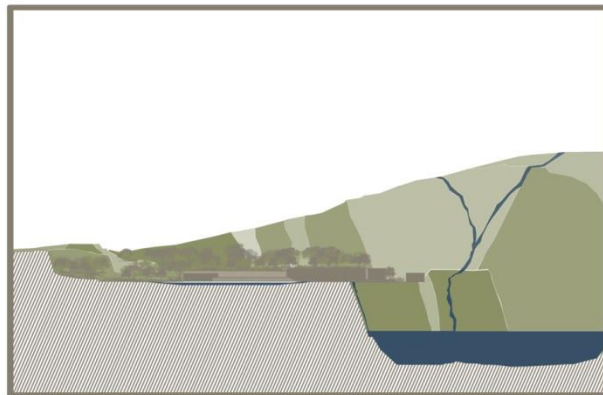
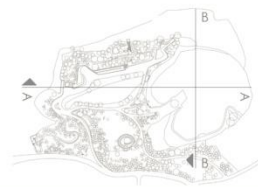

Εικόνα 76: τούνελ-σήραγγα

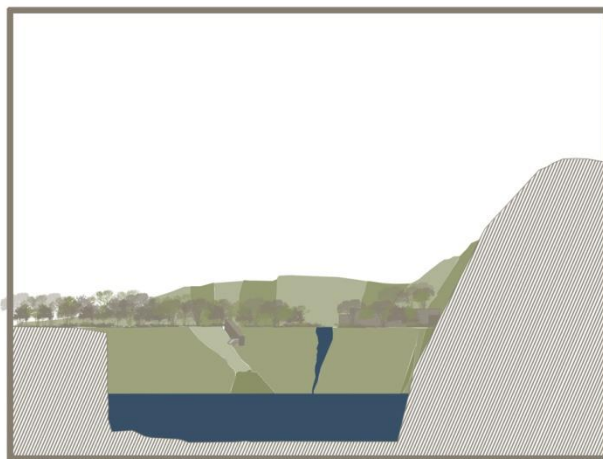
53. "Quarry Garden in Shanghai Botanical Garden," general design 2012 asla professional awards, πρόσβαση Ιανουάριος, 2019, <https://www.asla.org/2012awards/139.html>

Σε ότι αφορά την οικολογική αποκατάσταση του Quarry Garden, οι αρχιτέκτονες προσπάθησαν να την επιτύχουν μέσω του ανασχηματισμού της μορφής του εδάφους και αυξάνοντας την βλάστηση. Επίσης, οι βράχοι, οι οποίοι είχαν υποστεί εξορυκτικές διεργασίες, παρέμειναν «ανέγγιχτοι» και ανεκμετάλλευτοι, υπό την προϋπόθεση όμως της αποτελεσματικής συντήρησης και διατήρησής τους, για λόγους ασφαλείας.

Όλες οι αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στο τοπίο, όχι μόνο δεν επηρέασαν τη μορφολογία του εδάφους ως πρώην λατομικό χώρο αλλά αντίθετα το ανέδειξαν, καθιστώντας ευκολότερη την δημιουργία της περιπατητικής πορείας των επισκεπτών. Επίσης η επανάχρησή του από λατομείο σε κήπο, βοήθησε στην ομαλότερη προσαρμογή του στο φυσικό περιβάλλον, κυρίως λόγω της ένταξης μεγαλύτερων επιφανειών πρασίνου σε σχέση με τις, μικρής κλίμακας, υποδομές που κατασκευάστηκαν. Έτσι, ο στόχος των αρχιτεκτόνων ήταν η προσαρμογή μιας ήπιας αποκατάστασης, με σεβασμό στο τοπίο και στην ήδη υπάρχουσα μορφολογία του εδάφους.

Διαμήκης τομή A-A

Εγκάρσια τομή B-B

Ο σχεδιασμός του Quarry Garden, είχε κύριο στόχο την ενσωμάτωση του κατεστραμμένου τοπίου, λόγω των εξορυκτικών δραστηριοτήτων, σε ένα σύγχρονο πάρκο. Έτσι οι σχεδιαστές, αξιοποίησαν τόσο τις υψομετρικές διαφορές (Εικόνα 77) του περιβάλλοντος, όσο και την παρουσία νερού και δημιούργησαν πορείες με στάσεις για θέαση, αναδεικνύοντας όσο το δυνατόν περισσότερο το τοπίο ως πρώην λατομικό χώρο (Εικόνα 78).

Οι επισκέπτες ακολουθώντας μια συγκεκριμένη πορεία, κατάλληλα σχεδιασμένη, έχουν τη δυνατότητα να εξερευνήσουν και παράλληλα να ανακαλύψουν διάφορες πτυχές και μορφές του τοπίου, μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες ανάλογα με το σημείο θέασης στο οποίο βρίσκονται κατά μήκος της διαδρομής που δημιουργήθηκε (Εικόνες 79,80). Η έμφαση αυτή λοιπόν, που δίνεται στην ανάδειξη της μνήμης του τοπίου, μέσα από τις διαφορετικές θεάσεις και επαφές με τα διάφορα στοιχεία της φύσης όπως το νερό, αποτελεί βασική προϋπόθεση της προσπάθειας που έκαναν οι αρχιτέκτονες του έργου, να επέμβουν όσο το δυνατόν λιγότερο στο φυσικό περιβάλλον.

Εικόνα 77: υψομετρικές διαφορές

Εικόνα 78: βασική πορεία

Εικόνα 79: Γενική άποψη πάρκου

Εικόνα 80: Γενική άποψη πάρκου

_οικονομικά οφέλη

Η δημιουργία του έργου Quarry Garden, αποτελεί μια επιτυχημένη στρατηγική ως προς την οικονομία της Σαγκάης. Αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά τουριστικά αξιοθέατα της περιοχής, με αποτέλεσμα να προσελκύει εκατοντάδες τουρίστες καθημερινά. Παράλληλα, ενδυναμώνει τη σημασία του βοτανικού κήπου στον οποίο εντάσσεται, αυξάνοντας τις οικονομικές απολαβές του, με αποτέλεσμα να εξασφαλίζονται περισσότερες θέσεις εργασίας.

_κοινωνικά οφέλη

Το έργο αυτό αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αξιοθέατα της πόλης της Σαγκάης, το οποίο αποτελεί σημαντικό πυρήνα πολιτιστικού ενδιαφέροντος, αναδεικνύοντας τον χώρο με βάση την ανατολίτικη κουλτούρα. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια εμπειρία που στόχο έχει να κάνει τον επισκέπτη να κατανοήσει την σημασία της επανάχρησης ενός τοπίου δίνοντας έμφαση, στη συγκεκριμένη περίπτωση, στην ανάδειξη της εξορυκτικής βιομηχανίας. Έτσι, ο επισκέπτης μαθαίνει για την ιστορία του χώρου που βρίσκεται, αλλά παράλληλα προσπαθεί και από μόνος του, μέσα από την πορεία που ακολουθεί, να αντιληφθεί τις επιπτώσεις, θετικές και αρνητικές, της προηγούμενης δραστηριότητας στο φυσικό περιβάλλον.

_περιβαλλοντικά οφέλη

Το Quarry Garden αποτελεί ένα βασικό παράδειγμα επανάχρησης ενός λατομείου σε έναν πράσινο δημόσιο χώρο, με κύριο στόχο την ανάδειξη της «μνήμης» του χώρου. Η επέμβαση που πραγματοποιήθηκε έγινε με σεβασμό στο τοπίο που είχε δημιουργηθεί από τις εξορυκτικές δραστηριότητες, αναδεικνύοντας τη βραχώδη και σκληρή επιφάνεια ενώ παράλληλα ενισχύθηκε το πράσινο. Όσον αφορά την επέμβαση, πρόκειται για μια ελαφριά κατασκευή, η οποία οδηγεί τον επισκέπτη να ακολουθήσει μια πορεία στην οποία έχει τη δυνατότητα να εξερευνήσει το τοπίο μέσα από διάφορες οπτικές γωνίες. Πρόκειται λοιπόν, για μια σχεδιαστική παρέμβαση που σκοπό είχε να αναδείξει το τοπίο και όλες τις προηγούμενες χρήσεις αυτού, με τις όποιες συνέπειες είχε πάνω του, είτε θετικές είτε αρνητικές.

Εικόνα 81: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

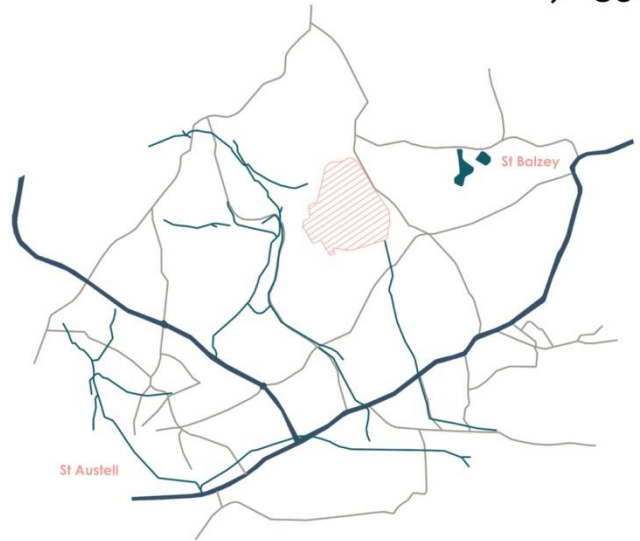
ΤΟΠΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Eden Project, Nicholas Grimshaw-Boldeva Aygüla, 2001

Η περιοχή όπου βρίσκεται σήμερα ο βοτανικός κήπος Eden ονομάζεται Boldeva, στη νοτιοδυτική Αγγλία. Απέχει περίπου 2 χλμ. από την πόλη St. Blazey και 5 χλμ. από το St. Austell (Χάρτης 13). Αποτελούσε λατομείο με κύρια την πηγή εξόρυξης χαλκού, κασσίτερου και αργίλου και βρισκόταν σε λειτουργία για πάνω από 160 χρόνια.⁵⁴ Στα μέσα της δεκαετίας του 1990 το λατομείο σταμάτησε τη λειτουργία του, καθώς οι πηγές εξόρυξης εξαντλήθηκαν.

Από το 2001, όπου ολοκληρώθηκε, μέχρι και σήμερα, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους βοτανικούς κήπους παγκοσμίως και φιλοξενεί φυτά από όλο τον κόσμο (Εικόνα 82). Επιπρόσθετα, το Eden Project ανήκει στην Eden Trust, μια εταιρεία περιορισμένης ευθύνης και φιλανθρωπικό ίδρυμα.⁵⁵

Χάρτης 13: Οδικό δίκτυο

Εικόνα 82: Πανοραμική φωτογραφία Eden Project

54. "The Eden Project," Cornwall in focus, πρόσβαση Αύγουστος 14, 2018, <http://www.cornwallinfocus.co.uk/leisure/eden.php>

55. ο.π

Η περιοχή του πρώην λατομείου θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη από την ομάδα του έργου Eden, δηλαδή τον Tim Smit, καθώς και των συνεργατών του, για την δημιουργία ενός βοτανικού κήπου, με στόχο να αποδείξουν, σύμφωνα με λόγια του ίδιου, πως «η αναγέννηση είναι δυνατή». Έτσι, η αρχική ιδέα για το έργο αυτό δημιουργήθηκε το 1996 και η κατασκευή του ξεκίνησε το 1998. Ο κύριος στόχος τους, ήταν «να δημιουργηθεί ένας τόπος που να μην έχει ξαναδεί κανείς – ένας τόπος που θα διερευνά την ανθρώπινη εξάρτηση από τα φυτά και τον φυσικό κόσμο: έναν τόπο που θα μπορούσε να κάνει τη διαφορά».⁵⁶

Η εκπόνηση του έργου αυτού δόθηκε στο αρχιτεκτονικό γραφείο Grimshaw, όπου σχεδιαστές και αρχιτέκτονες, με επικεφαλής τον αρχιτέκτονα Nicholas Grimshaw, κλήθηκαν το 1995 να ξεκινήσουν τον σχεδιασμό για να κάνουν την ιδέα του βοτανικού κήπου πραγματικότητα. Η κεντρική ιδέα του έργου είχε έντονες επιρροές από το αεροδρόμιο Waterloo International (Εικόνα 83), τις οποίες τις χρησιμοποίησαν ως αφετηρία του σχεδιασμού τους. Οι επιρροές αυτές αφορούν κυρίως την καμπυλότητα της οροφής του αεροδρομίου, η οποία διαμορφώθηκε με ένα καινοτόμο σύστημα μεταλλικών δοκών, όπου τυποποιήθηκαν και ήταν σε θέση να παραχθούν μαζικά και στη συνέχεια να προσαρμοστούν στις κατάλληλες θέσεις. Έτσι και στο έργο Eden, το σχέδιο πήρε τη μορφή «φούσκας», καθώς αυτές αποτελούν σχήματα τα οποία μπορούν να προσαρμοστούν σε οποιοδήποτε σχήμα επιφάνειας, ακόμη και σε αυτό ενός παλιού λατομείου.⁵⁷

Εικόνα 83: φωτογραφία έργου Waterloo International

Το Eden Project, είναι μια σειρά κτιρίων, πιο συγκεκριμένα θερμοκηπίων, που έχουν ως στόχο την ανάδειξη και προστασία φυτών, από όλο τον πλανήτη, δημιουργώντας ιδανικές συνθήκες ανάλογα με τις φυσικές κλιματικές τους ζώνες. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της δημιουργίας δύο διαφορετικών γεωδαιτικών θόλων, οι οποίοι ονομάζονται Humid Tropics και Warm Temperate, στους οποίους ο επισκέπτης έχει πρόσβαση μέσω συγκεκριμένων διαδρομών που έχουν δημιουργηθεί μέσα στον χώρο. Επίσης, στο χώρο του Eden Project βρίσκεται και το Outdoor Biome, ένας εξωτερικός χώρος για συγκεκριμένα είδη φυτών κατάλληλα για εξωτερικές περιβαλλοντικές συνθήκες, το Eden Stage, όπου χρησιμοποιείται από διάφορους καλλιτέχνες κατά τη διάρκεια εκδηλώσεων που πραγματοποιούνται, όπως το Summer Eden Sessions, καθώς και το συνεδριακό και εκπαιδευτικό κέντρο του Eden Project, το οποίο ονομάζεται The Core.

56. "The Eden Project," Cornwall in focus, πρόσβαση Αύγουστος 14, 2018,

<http://www.cornwallinfocus.co.uk/leisure/eden.php>

57. "Architecture at Eden," Eden Project, πρόσβαση Ιούλιος 10, 2018,

<https://www.edenproject.com/eden-story/behind-the-scenes/architecture-at-eden>

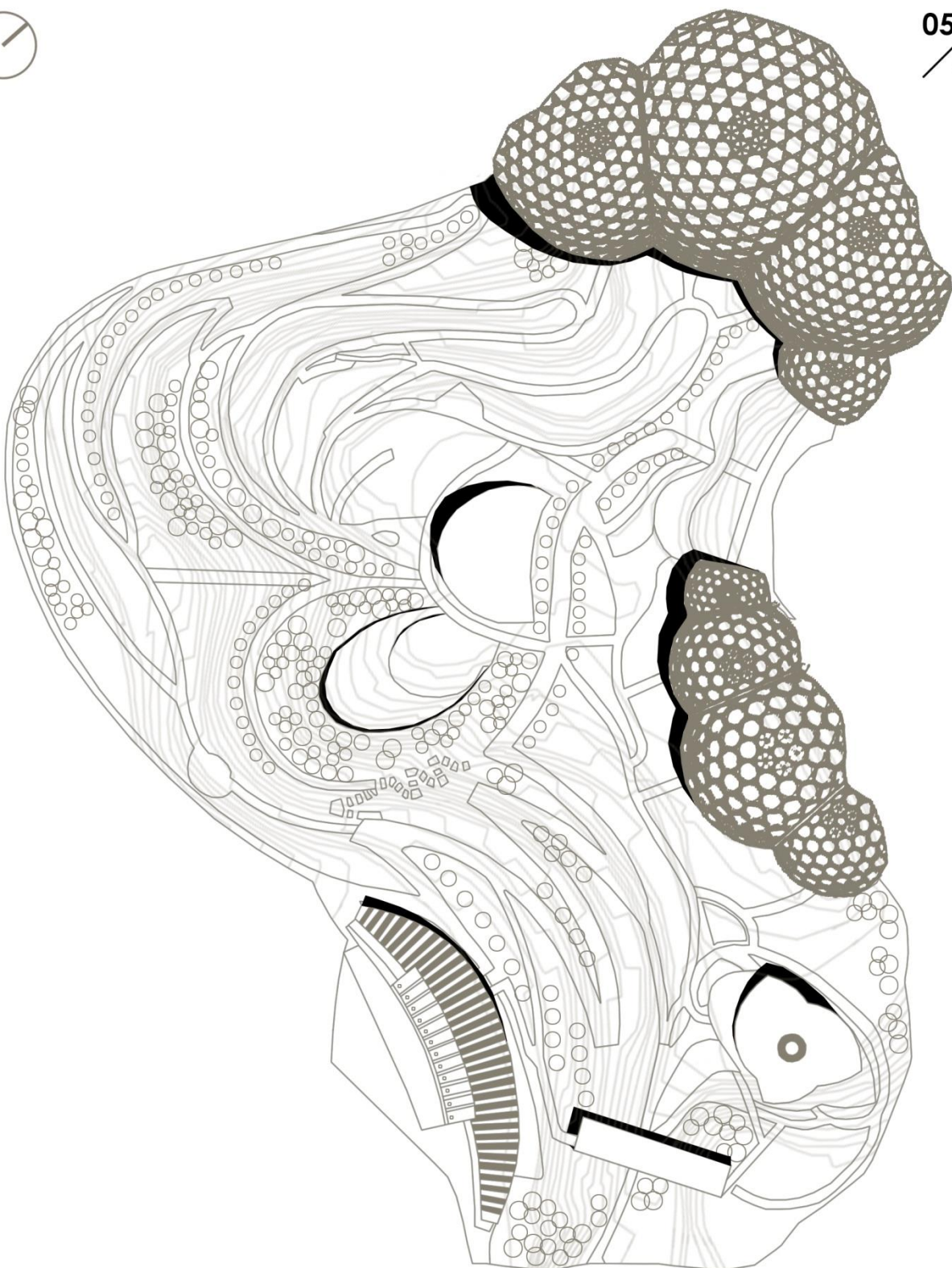
Humid Tropics Biome ■

Outdoor Biome ■

■ Eden Stage

Warm Temperate Biome ■

■ The Core

Χάρτης 14: Τοπογραφικό σχέδιο

Αρχικά, προκειμένου να κατασκευαστεί ο βοτανικός κήπος, έπρεπε ο χώρος εξόρυξης που προϋπήρχε, να αναδιαμορφωθεί. Είχε βάθος 60 μέτρων με αργιλώδες υλικό και δεν είχε χώμα. Πάνω από 1,8 εκατομμύρια τόνοι αποβλήτων χρειάστηκε να μετακινηθούν και 85.000 τόνοι χώματος δημιουργήθηκαν από μείγμα ορυκτών, οργανικών και οικιακών αποβλήτων. Η διαδικασία αυτή χρειάστηκε 6 μήνες για να ολοκληρωθεί.⁵⁸

Στη συνέχεια, οικοδομήθηκε μια σειρά κτιρίων, εμπνευσμένα από τη φύση. Δύο γεωδαιτικοί θόλοι, όπου ο καθένας από αυτούς αποτελείται από εκατοντάδες εξαγωνικά και πενταγωνικά στοιχεία, τα οποία στηρίζονται σε χαλύβδινα πλαίσια. Ο πρώτος, το Humid Tropics Biome, είναι κατάλληλα σχεδιασμένος για φυτά τα οποία ευδοκιμούν σε τροπικό κλίμα, σε αντίθεση με τον δεύτερο, το Warm Temperate Biome, ο οποίος φιλοξενεί φυτά που ευδοκιμούν σε μεσογειακό κλίμα όπως θα αναλυθεί και στη συνέχεια. Επίσης, έχει δημιουργηθεί και ένας εξωτερικός χώρος, το Outdoor Biome, στον οποίο έχουν καλλιεργηθεί φυτά κατάλληλα για εξωτερικές περιβαλλοντικές συνθήκες. Τα φυτά αυτά, προέρχονται από βοτανικούς κήπους, ερευνητικά προγράμματα ή καλλιεργήθηκαν από σπόρους στο φυτώριο του βοτανικού κήπου Eden Project. Ένα ακόμη κτίριο το οποίο θα αναλυθεί είναι το The Core, το οποίο είναι σχεδιασμένο για να φιλοξενεί τις απαραίτητες εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις.

Outdoor Biome

Το Outdoor Biome φιλοξενεί φυτά από διάφορες περιοχές, με τμήματά τα οποία ειδικεύονται σε φυτά όπως οι φτέρες και τα βρύα, καλλιεργήσιμα φυτά, φυτά που χρησιμοποιούνται στην παρασκευή τσαγιού και μπύρας, καθώς και φυτά που χρησιμοποιούνται σε λάδι, βαφές και σχοινιά.

Humid Tropics Biome

Το Humid Tropics Biome, στο οποίο βρίσκονται φυτά από υγρές τροπικές περιοχές, έχει μήκος 240 μέτρα, πλάτος 110 μέτρα και ύψος 50 μέτρα. Φιλοξενεί πάνω από χίλια είδη τροπικών φυτών, όπως δέντρα γόμμας, δέντρα τσίχλας, φοίνικες, δέντρα με κόκκους καφέ και ζάχαρης, καθώς και δέντρα με τροπικά φρούτα, δηλαδή μπανάνες, ανανάδες και μάνγκο. Επίσης, υπάρχουν ειδικοί χώροι για τα μπαχαρικά και τους ξηρούς καρπούς. Οι χώροι αυτοί είναι αφιερωμένοι στη Δυτική Αφρική, στη Μαλαισία και τη Νότια Αμερική.

58. "The Eden Project," Cornwall in focus, πρόσβαση Αύγουστος 14, 2018, <http://www.cornwallinfocus.co.uk/leisure/eden.php>

Warm Temperate

Biome

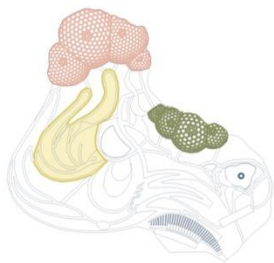
Μικρότερο από το Humid Tropics Biome, το Warm Temperate Biome, στο οποίο βρίσκονται φυτά από περιοχές με ζεστό και εύκρατο κλίμα, έχει μήκος 140 μέτρα και ύψος 35 μέτρα. Αυτό, φιλοξενεί φυτά όπως, αμπέλια, φρούτα, βότανα, βελανιδιές, ελιές και φραγκοσυκιές, από περιοχές με υψηλές θερμοκρασίες όπως είναι η Νότια Αφρική και η Καλιφόρνια, καθώς και από τη Μεσόγειο. Επίσης, υπάρχουν χώροι στους οποίους βρίσκονται άτομα που εξειδικεύονται στη χρήση των φυτών ως αρωμάτων.

The Core

Επιπρόσθετα, το κτίριο με την ονομασία The Core, είναι η τελευταία προσθήκη στο έργο αυτό και λειτουργεί από τον Σεπτέμβριο του 2005. Διαθέτει εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις, όπως αίθουσες διδασκαλίας και εκθεσιακούς χώρους, με σκοπό την επίτευξη του βασικού στόχου του έργου Eden Project, που είναι η ενίσχυση της σχέσης μεταξύ των ανθρώπων και φυτών. Κατά συνέπεια, ο σχεδιασμός του κτιρίου αυτού έχει επηρεαστεί από τη μορφολογία των φυτών. Συγκεκριμένα, αξιοσημείωτο παράδειγμα είναι η μορφή της ξύλινης στέγης, που δίνει στο κτίριο το ιδιαίτερο σχήμα του.

Εικόνα 84: Γενική άποψη του Eden Project

OUTDOOR BIOME

βρύα

φτέρη

βότανα

κριθάρι

WARM TEMPERATE BIOME

αμπέλια

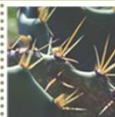
βελανιδιές

ελιές

φραγκοσκυιές

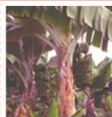
HUMID TROPICS BIOME

δέντρο καφέ

δέντρο μπανάνας

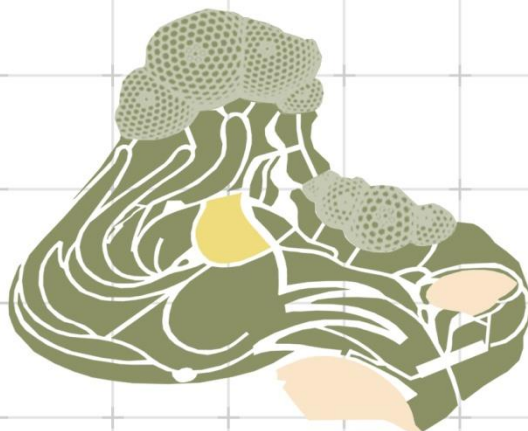
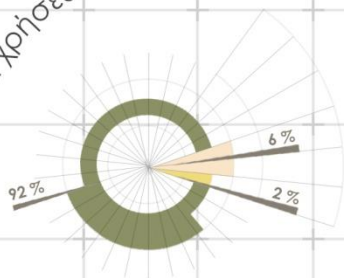
δέντρο μάνγκο

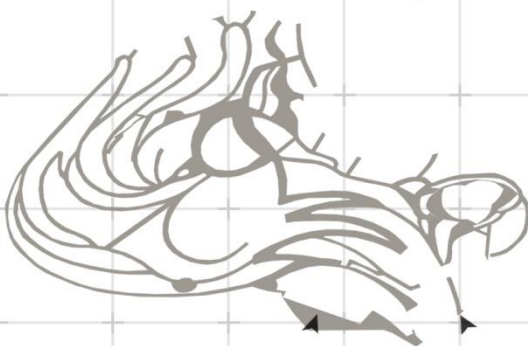
φοίνικας

ποσοστά χρήσεων

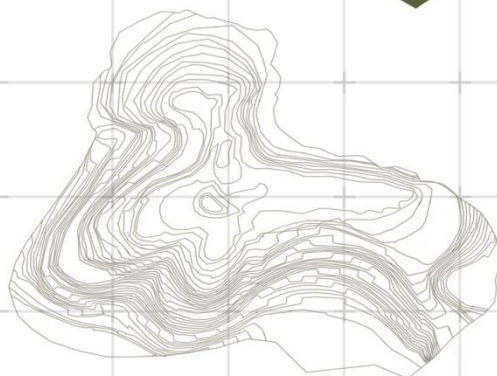
_χρήσεις

_πορείες & προσβάσεις

_κατηγοριοποίηση
φύτευσης

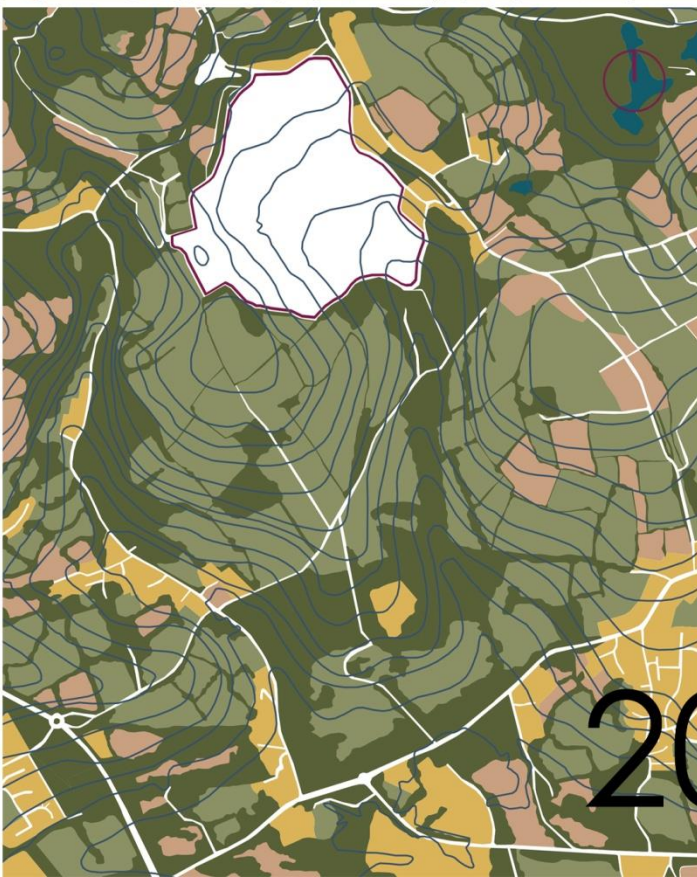

_ισοψείς

προσαρμογή στο τοπίο

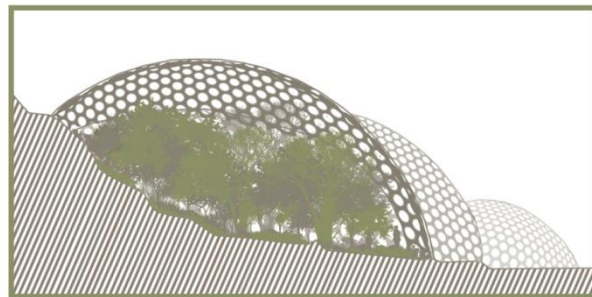
1993

2019

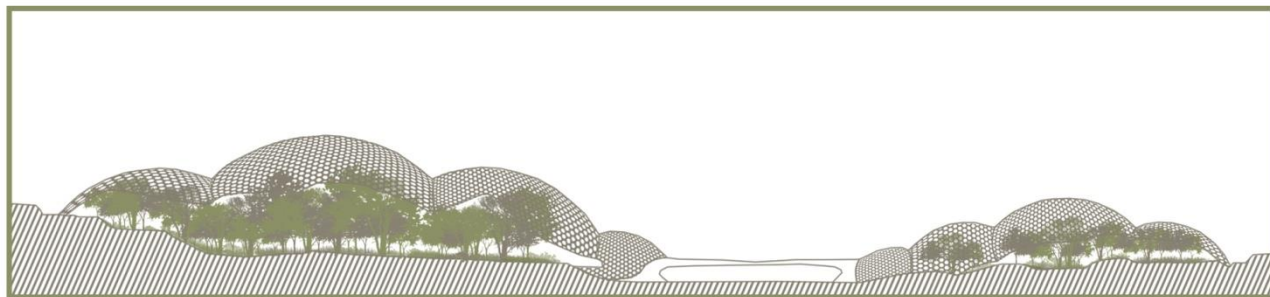
Η μορφολογία ενός εδάφους το οποίο έχει υποστεί εξορυκτικές δραστηριότητες είναι δύσκολο να αντιμετωπιστεί και να γίνει μια επιτυχημένη προσαρμογή μιας νέας επέμβασης πάνω σε αυτό. Η περίπτωση, λοιπόν, του Eden Project αποτελεί μια προσπάθεια προσαρμογής μια καινούριας κατασκευής πάνω σε ένα τέτοιο περιβάλλον. Οι επιφάνειες των μεγάλων γεωδαιτικών θόλων αλλά κυρίως οι άκρες αυτών «δένουν» και εντάσσονται στο υπάρχον τοπίο. Ταυτόχρονα, οι καμπύλες των θόλων έχουν δημιουργηθεί με βάση τη μορφή του περιβάλλοντος χώρου.

Εγκάρσια τομή A-A

Επιπρόσθετα, λόγω της χρήσης του ως βοτανικού κήπου, οι απότομες κλίσεις του εδάφους δεν αποτελέσαν σημαντικό πρόβλημα, γιατί στη θέση τους καλλιεργήθηκαν φυτά τα οποία ενσωματώθηκαν πάνω σε αυτές, είτε εσωτερικά είτε εξωτερικά των θερμοκηπίων. Στη συνέχεια, οι διαδρομές που δημιουργήθηκαν ακολουθούν αρμονικά το ανάγλυφο, καμπύλες γραμμές δηλαδή με ήπιες μεταβάσεις από τα χαμηλότερα στα υψηλότερα ύψη και αντίστροφα. Η επανάχρησή

από λατομείο σε βοτανικό κήπο, βοήθησε στην ομαλότερη προσαρμογή του έργου στο τοπίο, κυρίως λόγω της καλλιέργειας των φυτών όπου δημιούργησαν ένα περιβάλλον που μοιάζει με αυτό πριν τις εξορυκτικές δραστηριότητες. Θεωρείται λοιπόν, μια ήπια μορφή επανάχρησης, τόσο για τη μικρή επέμβαση των κτιριακών εγκαταστάσεων στο ανάγλυφο, όσο και για την αποκατάσταση του με τη καλλιέργεια φυτών.

Διαμήκης τομή B-B

Η αποκατάσταση ενός βιομηχανικού τοπίου από ανενεργό λατομείο σε βοτανικό κήπο δεν αποσκοπεί, πάντα, στην ανάδειξη των βιομηχανικών καταλοίπων του. Πρωταρχικός στόχος του σχεδιασμού, για το έργο Eden Project, είναι η ομαλή ένταξη μιας νέας χρήσης σε ένα ανάγλυφο το οποίο έχει υποστεί εξορυκτικές διεργασίες (Εικόνα 85). Η αποκατάσταση επιδιώκει την «κάλυψη» της μορφολογίας του εδάφους, τόσο με την καλλιέργεια των φυτών, όσο και με την ένταξη, ειδικά σχεδιασμένων, κτιριακών κατασκευών τα οποία τοποθετούνται πάνω στο εξορυγμένο βράχο (Εικόνα 86). Επομένως, η συγκεκριμένη αποκατάσταση επιδιώκει την ομαλή προσαρμογή στο περιβάλλοντα χώρο και όχι στην ανάδειξη των βιομηχανικών καταλοίπων του, ως πρώην λατομικό χώρο.

πριν

Εικόνα 85: Η περιοχή κατά τη διάρκεια λειτουργίας του λατομείου

διάρκεια
κατασκευής

Εικόνα 86: Η περιοχή κατά τη διάρκεια κατασκευής

πράσινα χαρακτηριστικά

Για το Eden Project, οι επιλογές που έγιναν , ως προς το σχεδιασμό του έργου και των υλικών κατασκευής του, είχαν στόχο τη μείωση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

_φυσικό φως

Τα κτίρια έχουν σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να εισέρχεται όσο το δυνατόν περισσότερο φυσικό φως και έτσι, μειώνεται η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας.

_κατανάλωση νερού

Οι τεράστιες ποσότητες νερού που απαιτούνται, τόσο για τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών του Humid Tropical Biome, όσο και για την εξυπηρέτηση των εγκαταστάσεων των χώρων υγιεινής, παρέχονται από το νερό της βροχής.

υψηλή μόνωση

Τα εξαγωνικά προστατευτικά (Εικόνα 88) στη χαλύβδινη δομή παγιδεύουν αέρα μεταξύ δύο στρωμάτων ETFE⁵⁹ τα οποία δρουν ως «θερμική κουβέρτα». Επίσης κατασκεύασαν, μια «πράσινη» οροφή στο κτίριο The Core (Εικόνα 87), για να διατηρείται η επιθυμητή θερμοκρασία ανάλογα με την κάθε εποχή του χρόνου.⁶⁰

Εικόνα 87: Άποψη των φωτοβολταϊκών πάνελ

Εικόνα 89: Εξαγωνικά στοιχεία | Σχήμα κηρήθρας

59. Το ETFE είναι πολυμερές, χρησιμοποιήθηκε τη δεκαετία του 1970 για επένδυση των θερμοκηπίων, λόγω της μεγάλης διαφάνειας που παρείχε. Στις αρχιτεκτονικές εφαρμογές η χρήση του ξεκίνησε μόλις το 1982. Από τότε μέχρι και σήμερα η χρήση του ETFE επεκτάθηκε σε χώρους γραφείων, εμπορικά κέντρα, νοσοκομεία, παειπιστήμια κτλ.

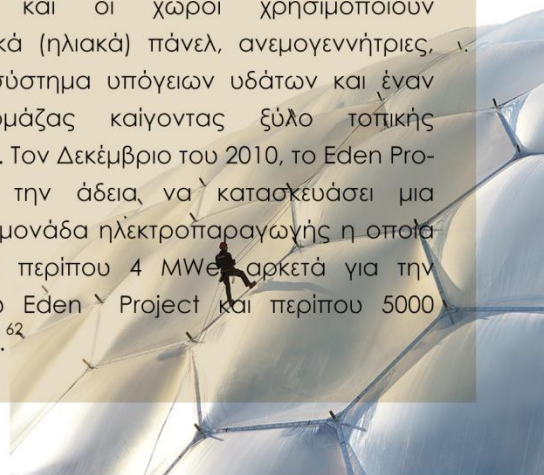
60. "Sustainable construction at Eden", The Eden Project, πρόσβαση Αύγουστος 22, 2018, <https://www.edenproject.com/eden-story/behind-the-scenes/sustainable-construction-at-eden>

61. Για την παροχή περισσότερης και οικονομικά προσιτής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, οι επιχειρήσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες αρχίζουν να προσφέρουν προγράμματα, μεγάλης κλίμακας, ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, που ονομάζονται "Green Tariff". Μέσω αυτών οι πελάτες μπορούν να αποκομίσουν έως και 100% της ηλεκτρικής τους ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές μέσω σταθερού επιτοκίου.

62. "Sustainable construction at Eden", The Eden Project, πρόσβαση Αύγουστος 22, 2018, <https://www.edenproject.com/eden-story/behind-the-scenes/sustainable-construction-at-eden>

παραγωγή ενέργειας

Βασική προτεραιότητα του έργου είναι η μείωση της κατανάλωσης ενέργειας. Ο βοτανικός κήπος Eden Project, όπου είναι γνωστός για τη βιωσιμότητά του, λειτουργεί με Green Tariff⁶¹ ηλεκτρισμό και οι χώροι χρησιμοποιούν φωτοβολταϊκά (ηλιακά) πάνελ, ανεμογεννήτριες, ένα ειδικό σύστημα υπόγειων υδάτων και έναν λέβητα βιομάζας καίγοντας ξύλο τοπικής προέλευσης. Τον Δεκέμβριο του 2010, το Eden Project έλαβε την άδεια να κατασκευάσει μια γεωθερμική μονάδα ηλεκτροπαραγωγής η οποία θα παράγει περίπου 4 MWe, αρκετά για την παροχή του Eden Project και περίπου 5000 νοικοκυριών.⁶²

Εικόνα 88: Άποψη των εξαγωνικών προστατευτικών

υλικά

Τα κτίρια του έργου Eden Project, κατασκευάστηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να χρειάζονται όσο το δυνατόν λιγότερα κατασκευαστικά υλικά. Για παράδειγμα, τα εξάγωνα των γεωδαιτικών θόλων αντιγράφουν τις κηρήθρες της φύσης (Εικόνα 89), δηλαδή αυτό που προσπαθούν να επιτύχουν είναι: η μέγιστη δυνατή αντοχή με όσο το δυνατόν λιγότερα υλικά.

_οικονομικά οφέλη

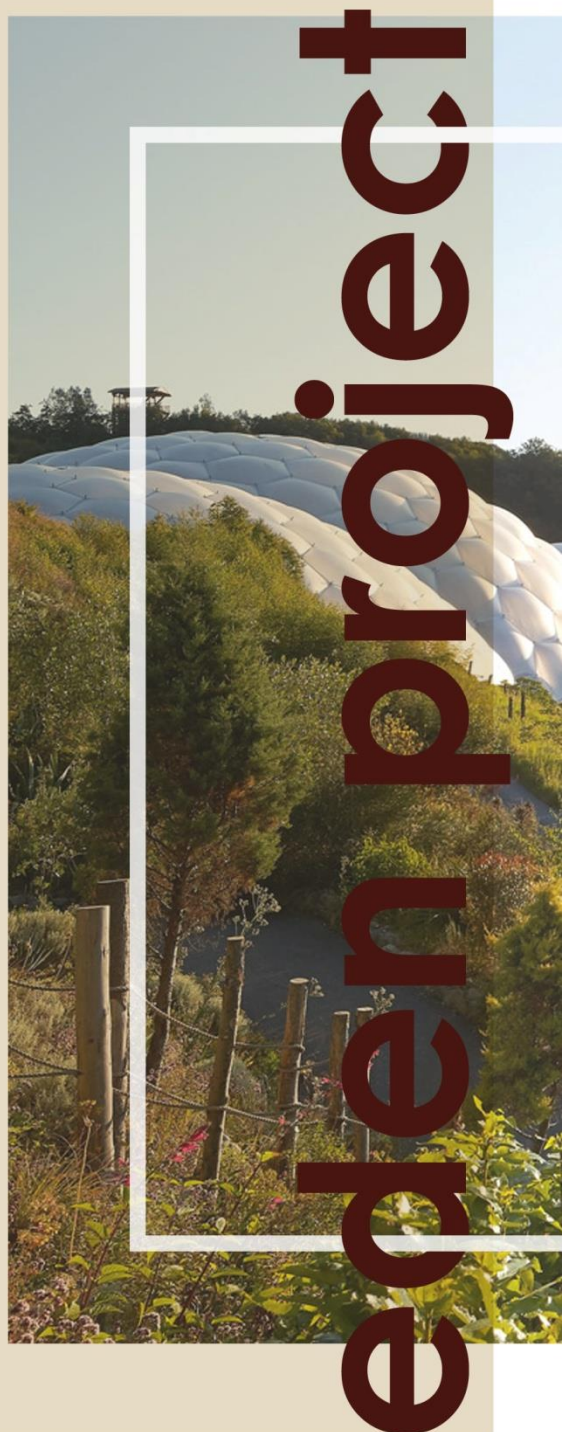
Η δημιουργία του βοτανικού κήπου Eden, αποτελεί μια επιτυχημένη στρατηγική ως προς την οικονομία καθώς έχει δημιουργήσει πολλές θέσεις εργασίας αλλά ταυτόχρονα προσελκύει και αρκετούς τουρίστες. Πιο συγκεκριμένα, το έργο αυτό από την ημέρα λειτουργίας του έχει προσφέρει 4000 θέσεις εργασίας. Έτσι, στην ευρύτερη περιοχή η ανεργία έχει μειωθεί κατά 6%, η ανάγκη για στέγαση έχει διπλασιαστεί από το 2001, δηλαδή από τότε που ξεκίνησε τη λειτουργία του το Eden Project και προσελκύει 75000 επισκέπτες ετησίως. Τέλος, από το 2001 έως το 2009 έχει αποδώσει 1.000.000 δολάρια στην οικονομία της περιοχής.

_κοινωνικά οφέλη

Ο βοτανικός κήπος Eden αποτελεί ένα εκπαιδευτικό κέντρο όπου διδάσκεται στις μελλοντικές γενιές η έννοια της βιωσιμότητας. Με αυτόν τον τρόπο, όχι μόνο προσφέρει ένα σημαντικό επίπεδο γνώσης στους επισκέπτες για το περιβάλλον, αλλά ταυτόχρονα δίνει τη δυνατότητα άμεσης επαφής με αυτό, συμμετέχοντας σε δραστηριότητες καλλιέργειας φυτών. Το έργο αυτό αποτελεί έναν πολυχώρο, στον οποίο πραγματοποιούνται ποικίλες ψυχαγωγικές, εκπαιδευτικές, και πολιτιστικές δραστηριότητες με βασικό στόχο την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον.

_περιβαλλοντικά οφέλη

Το Eden Project, έχει σχεδιαστεί και κατασκευαστεί με τέτοιο τρόπο όπου θέτει ως βασική προτεραιότητα την ανάγκη για βιωσιμότητα. Αρχικά λοιπόν, η αποκατάσταση ενός πρώην λατομείου και η «αναγέννηση» του σε έναν από τους σημαντικότερους βοτανικούς κήπους παγκοσμίως, αποτελεί ένα από τα κυριότερα περιβαλλοντικά οφέλη τόσο για την τοπική κοινότητα της περιοχής της Κορνουάλης, όσο και για τη χώρα του Ηνωμένου Βασιλείου. Στη συνέχεια, η ανάγκη για υιοθέτηση αυτών των «πράσινων» χαρακτηριστικών αλλά και η αξιοποίηση βιώσιμων υλικών οδήγησε στην επίτευξη της βιωσιμότητας του έργου και στην μείωση της κατανάλωσης ενέργειας, όπου ήταν ο βασικός στόχος.

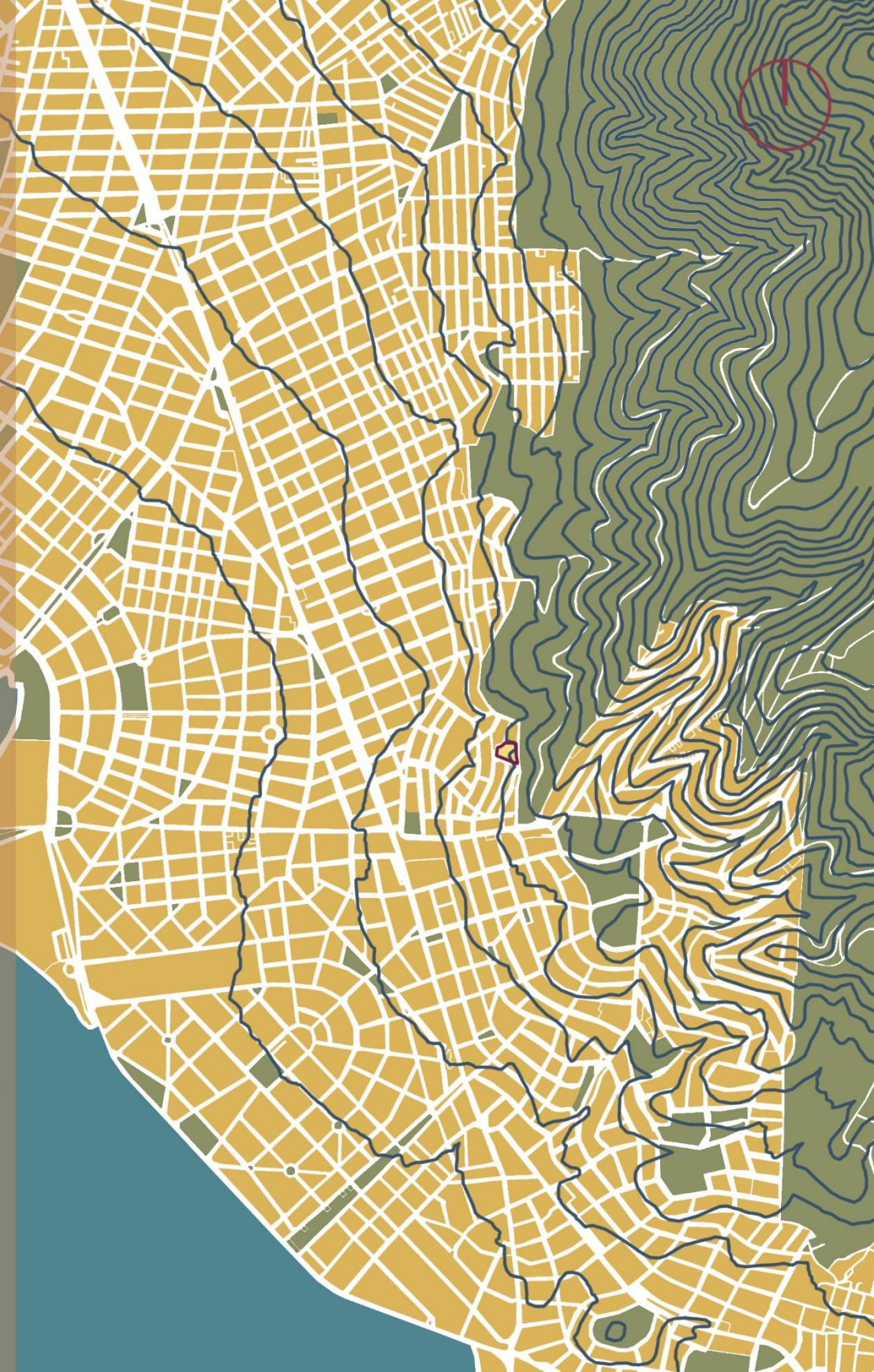

Εικόνονα 90: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

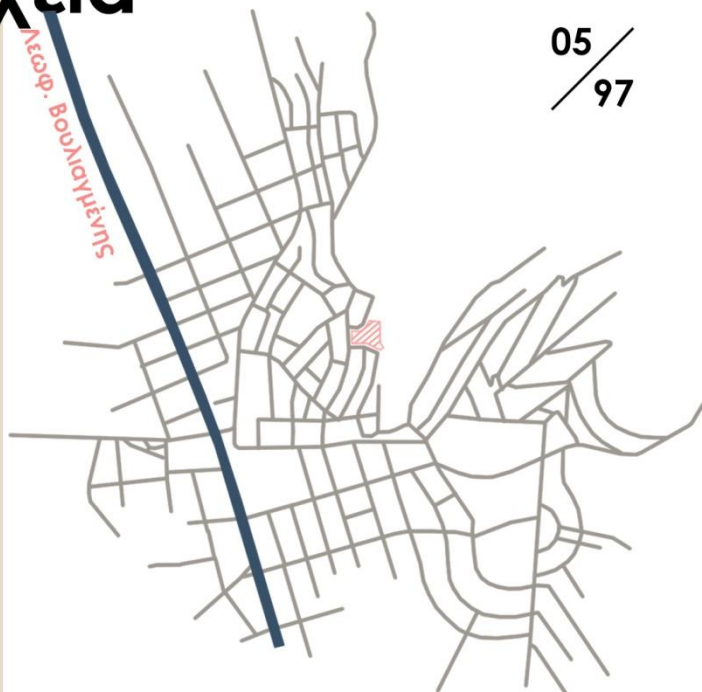
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Γλυπτό Θέατρο Αιξωνής, Νέλλα Γκόλαντα, Γλυφάδα, Ελλάδα, 1984

Το Θέατρο Αιξωνής έχει διαμορφωθεί στο χώρο του παλαιού λατομείου στην τοποθεσία Αιξωνή από όπου και έχει πάρει το όνομά του. Η περιοχή της Αιξωνής είναι μία από τους συνοικισμούς της Άνω Γλυφάδας. Οριοθετείται δυτικά από τη λεωφόρο Βουλιαγμένης και συνορεύει στα νότια με την περιοχή, Άνω Βούλα (Χάρτης 18). Πρόκειται για μια περιοχή με έντονο το ανάγλυφο εδάφους, καθώς βρίσκεται στη νοτιοδυτική πλευρά του Υμηττού και έχει έκταση 6 στρέμματα.⁶³ Αποτελούσε λατομείο με κύρια πηγή εξόρυξης αδρανών υλικών.

Το Θέατρο Αιξωνής εντάχθηκε το 1984 στο πρόγραμμα αποκατάστασης και ανάπλασης των χώρων πρώην λατομείων Αττικής που άρχισε να εφαρμόζει το 1983 η Διεύθυνση Κατασκευής Έργων του τότε Υπουργείου Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος.⁶⁴ Η κατασκευή του Θεάτρου χρηματοδοτήθηκε από το ΥΠΕΧΩΔΕ και από το δήμο Γλυφάδας.⁶⁵ Η κατασκευή του γλυπτού θεάτρου της Αιξωνής διήρκησε 8 χρόνια, από το 1984 έως το 1992, όπου έγιναν τα εγκαίνια.

Χάρτης 18: Οδικό Δίκτυο

Σήμερα, ο χώρος του γλυπτού θεάτρου της Αιξωνής δεν χρησιμοποιείται (Εικόνα 91). Τα τελευταία χρόνια μετά από αντιδράσεις μιας ομάδας κατοίκων της περιοχής, οι οποίοι δεν αντιλαμβάνονταν την πολιτιστική του αξία, σταμάτησε να λειτουργεί.

Εικόνα 91: γενική άποψη του γλυπτού θεάτρου Αιξωνής

63.Κωνσταντίνα Ματζιώρη, Κωνσταντίνος Παπανδρέου, "Διαμορφώσεις Θεάτρων στα λατομεία του λεκανοπεδίου της Αθήνας.-Πρόταση" (Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Ίδρυμα Πειραιά, 1994), 61.

64. ο.π

65. ο.π

Μετά τη παύση λειτουργίας του λατομείου, μια χρονική περίοδος η οποία δεν έχει αποσαφηνιστεί ακόμη, διαμορφώθηκε το θέατρο Αιξωνής, αυτό προϋπήρχε του σημερινού, το οποίο δεν βρέθηκε ποτέ στις ανασκαφές. Σύμφωνα όμως με τα όσα έχουν γραφτεί, στο αρχαίο θέατρο Αιξωνής έχουν διδαχθεί οι πρώτες παραστάσεις έργων του Σοφοκλή, ενώ στις αρχές του περασμένου αιώνα ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Πικιώνης σχεδίασε έναν ολόκληρο οικισμό (Εικόνα 92).^{66 67}

Η ανάπλαση του Θεάτρου της Αιξωνής έγινε στα μέσα της δεκαετίας του '80 με υπεύθυνη έργου την εικαστικό και γλύπτρια Νέλλα Γκόλαντα⁶⁸ (Εικόνες

93-96). Το έργο εγκαινιάστηκε το 1992 και καθ' όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του φιλοξένησε σημαντικούς καλλιτέχνες της μουσικής, του θεάτρου και της τέχνης.

Το γλυπτό θέατρο στο πρώην λατομείο της Αιξωνής είναι μια επέμβαση μεγάλης κλίμακας. Έχει 40μ. μήκος, τα υψηλότερα σημεία του φτάνουν τα 10μ. ύψος και έχει βάθος 7 μ.⁶⁹ Χαρακτηρίζεται από μια δυναμική ισορροπία, ενώ παράλληλα αποτελεί ένα ευέλικτο τοπίο, λόγω της λεπτομέρειας του σχεδιασμού του, γεγονός που προσδίδει μια ελαφρότητα στη κατασκευή.

Εικόνες 92: οικισμός του Πικιώνη

Εικόνες 93-96: φωτογραφίες κατά τη διάρκεια κατασκευής του γλυπτού θεάτρου της Αιξωνής

66. «Urban frame no 9: Αιξωνή: η ουτοπία του Δημήτρη Πικιώνη», Athens in a poem, πρόσβαση Νοέμβριος 4, 2018, <http://athesnapem.com/2016/07/01/uban-frame-no-9-%CE%B1%CE%B9%CE%BE%CF%89%CE%BD%CE%AE-%CE%B7-%CE%BF%CF%85%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%AE%CF%84%CF%81%CE%B7-%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%B9%CF%8E/>

67. Η μελέτη αυτή, για τον συνοικισμό της Αιξωνής, εκπονήθηκε στα χρόνια της προχωρημένης «ωριμότητας» του Πικιώνη, δηλαδή στις αρχές της δεκαετίας του 1950, την ίδια περίοδο που μελέτησε και ολοκλήρωσε το έργο στον περιβάλλοντα χώρο της Ακρόπολης. Το έργο αυτό όμως, ποτέ δεν υλοποιήθηκε.

68. η οποία βρίσκεται πίσω από πολλά έργα στην περιοχή της πρωτεύουσας, όπως το γλυπτό σιντριβάνι στην πλατεία της Λάρισας, η γλυπτή προκυμαία Φλοίσβου στο Φάληρο, αλλά και η ανάπλαση της πλατείας Κατράκη στη περιοχή της Γλυφάδας

69. Κωνσταντίνα Ματζιώρη, Κωνσταντίνος Παπανδρέου, «Διαμορφώσεις Θεάτρων στα λατομεία του λεκανοπεδίου της Αθήνας.-Πρόταση» (Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Ίδρυμα Πειραιά, 1994), 61.

■ γλυπτό θέατρο Αιξωνής

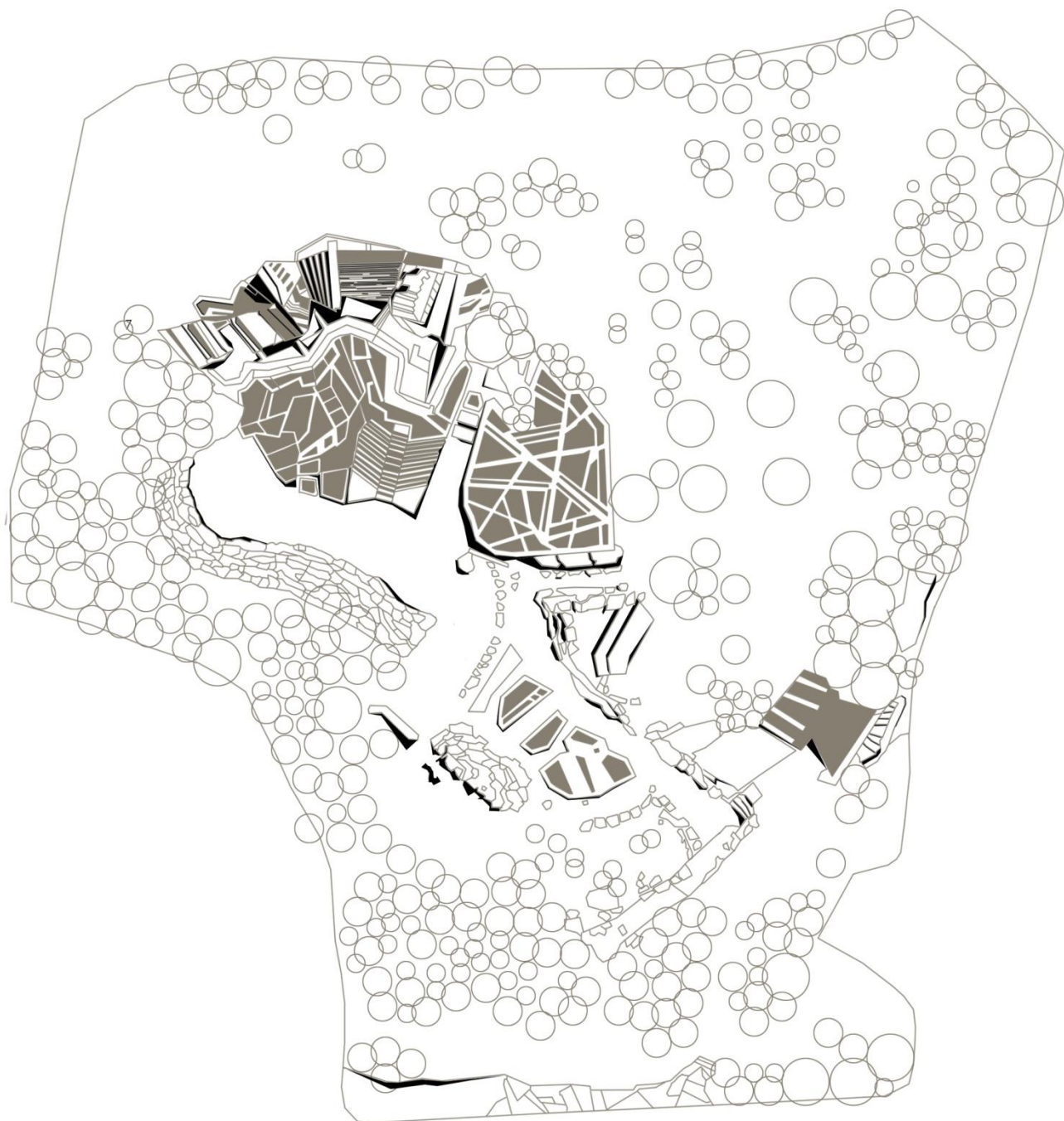
■ επίπεδο 2

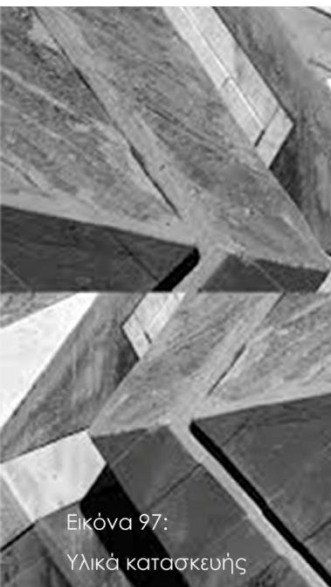
■ επίπεδο 1

κερκίδες ■

■ επίπεδο 3

■
καμαρίνια | κυλικείο
χώροι υγιεινής

Εικόνα 97:
Υλικά κατασκευής

Εικόνα 98. Στοιχείο νερού

Εικόνα 99: Κενός χώρος γλυπτού

Τα υλικά που χρησιμοποίησε η δημιουργός για να φτιάξει το Θέατρο είναι σπλισμένο, εμφανές μπετόν, μάρμαρο και πέτρα (Εικόνα 97). Τα δύο τελευταία μεταφέρθηκαν, από άλλα μέρη του ελλαδικού χώρου και επιλέχθηκαν ώστε να εναρμονιστούν με τα χρώματα του πρώην λατομείου. Επιπρόσθετα, προβλέφθηκαν ειδικά μελετημένες υποδοχές για να τοποθετηθούν ασύμμετρα κομμάτια μαρμάρου έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια σύνθεση όγκων, σχεδίων και χρωμάτων.⁷⁰ Στη μέση περίπου του γλυπτού είχε δημιουργηθεί ένας κενός χώρος που στο βάθος του διακρίνεται το πέτρωμα του βράχου που καλύφτηκε από το γλυπτό (Εικόνα 99). Δεξιά και αριστερά του χώρου αυτού, είχαν τοποθετηθεί μικροί καταρράκτες, που κατέληγαν σε υγρούς τόπους στους οποίους ανακυκλώνονταν το νερό (Εικόνα 98). Η κίνηση του ήλιου μέσα από διάφορες σχεδιαστικές οπές στο γλυπτό, όπως και αυτή η έντονη κίνηση μεγάλης ποσότητας νερού, εντάσσονται στην προσπάθεια δημιουργίας ενός «κινητού» γλυπτού, όχι στατικού και τετελεσμένου, αλλά ενός χώρου που θα μπορούν να δημιουργηθούν και να λάβουν χώρα καινοτόμα γεγονότα.

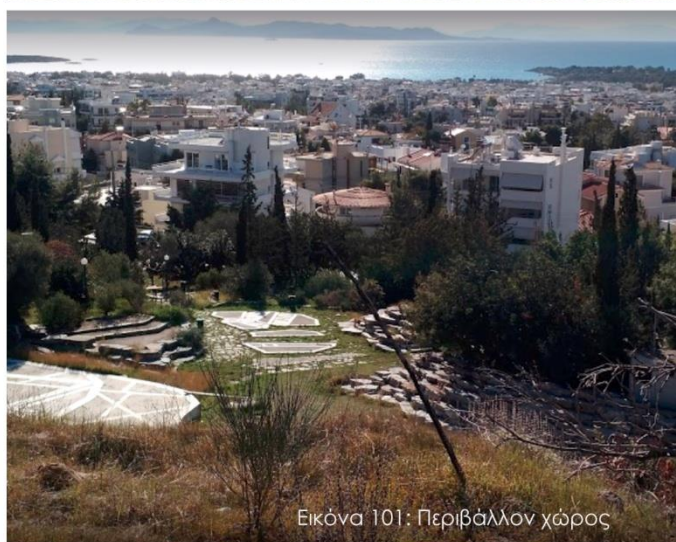
70. Κωνσταντίνα Ματζιώρη, Κωνσταντίνος Παπανδρέου, "Διαμορφώσεις Θεάτρων στα λατομεία του λεκανοπεδίου της Αθήνας.-Πρόταση" (Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Ίδρυμα Πειραιά, 1994), 61.

Στον υπόλοιπο χώρο γύρω από το γλυπτό είχαν διαμορφωθεί τρία επίπεδα, για την ανάπτυξη θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών και εκθέσεων γλυπτικής. Ο χώρος αυτός μελετήθηκε με στόχο να είναι ευέλικτος ώστε να πραγματοποιούνται παραστάσεις και συνθέσεις αναλόγως με τις εκάστοτε ανάγκες. Έτσι, περιμετρικά αυτών των τριών επιπέδων είχαν κατασκευαστεί όγκοι πετρωμάτων και μαρμάρων σε συνδυασμό με εμφανές μπετόν οι οποίοι χρησιμοποιούνταν σαν κερκίδες για τα δρώμενα και συγχρόνως τα επικλινή του τμήματα αποτελούσαν, παιχνίδι των παιδιών (Εικόνα 100). Ο περιβάλλον χώρος (Εικόνα 101) ήταν φυτεμένος με φυτά και άνθη όμοια με την χλωρίδα και την πανίδα του Υμηττού.

Από τη δυτική και βορεινή πλευρά του Θεάτρου γινόταν η είσοδος και η έξοδος του κοινού ενώ αντίστοιχα από την νότια πλευρά η είσοδος και η έξοδος των καλλιτεχνών. Η δυτική πλευρά του Θεάτρου, όπου και βρισκόταν η κύρια είσοδος, ήταν πλακοστρωμένη με πέτρες όμοιες με αυτές των κερκίδων. Στην νότια πλευρά του βρίσκονταν τα καμαρίνια των ηθοποιών καθώς και ένα κτίριο που

Εικόνα 100: Κερκίδες

Εικόνα 101: Περιβάλλον χώρος

Εικόνα 102: Καμαρίνια | Χώροι Υγιεινής | Κυλικείο

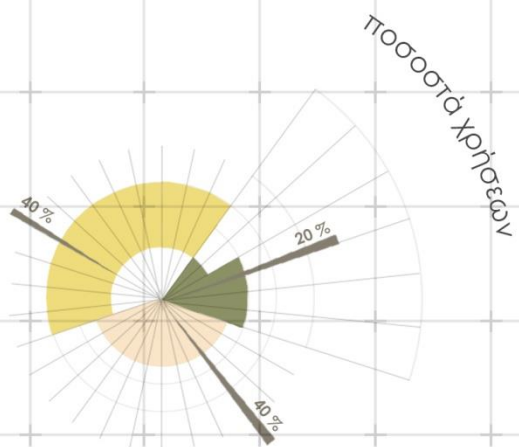
Εικόνα 103: Ασύμμετρα γλυπτό

στέγαζε τους χώρους υγιεινής και το κυλικείο⁷¹ (Εικόνα 102). Παράλληλα στον ίδιο χώρο κατασκευάστηκε και το φουαγιέ, το οποίο είναι σχεδιασμένο σαν να είναι τμήμα του γλυπτού, όπου σύμφωνα με την ιδέα της δημιουργού, βασικός σκοπός είναι να δίνει την αίσθηση ότι «κατρακύλησε» από το βουνό και κατέληξε να είναι ένα κτίσμα πολλαπλών χρήσεων, κυρίως εκθεσιακός και υποστηρικτικός χώρος για τα διαδραστικά γεγονότα τέχνης.

Σκοπός, λοιπόν, της κατασκευής αυτού του γλυπτού θεάτρου ήταν να αποτελεί ένα σημαντικό «υπόβαθρο» για να μπορούν να γεννηθούν αλυσιδωτές δράσεις και επιδράσεις διαφόρων ειδών τέχνης, όπως της μουσικής, της όρχησης, του θεάτρου, εικαστικών παρεμβάσεων, καθώς και νέων εκφράσεων των τεχνών με τα μέσα της σύγχρονης προηγμένης τεχνολογίας. Ο σχεδιασμός έγινε με κύριο στόχο να δημιουργούνται σχέσεις, τόσο με την επαφή των επισκεπτών μεταξύ τους, όσο και με την αλληλεπίδραση των ανθρώπων με τις διάφορες μορφές τέχνης που προσέφερε ο χώρος αυτός.

71. Κωνσταντίνα Ματζιώρη, Κωνσταντίνος Παπανδρέου, "Διαμορφώσεις Θεάτρων στα λατομεία του λεκανοπεδίου της Αθήνας.-Πρόταση" (Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Ίδρυμα Πειραιά, 1994), 61.

_χρήσεις

_πορείες & προσβάσεις

_κατηγοριοποίηση
φύτευσης

Το Θέατρο της Αιξωνής αποτελεί μία αισθητική παρέμβαση στο χώρο του λατομείου, καθώς η πρώτη εντύπωση που δημιουργείται, μη γνωρίζοντας το ιστορικό της όλης προσπάθειας κατασκευής του Θεάτρου-γλυπτού, είναι ότι προϋπήρχε μέσα στη γη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχει μια πλήρης αρμονία των χρωμάτων, των γραμμών ακόμα και των υλικών που χρησιμοποιήθηκαν για να υπάρχει μια αρμονική σχέση με τη φύση και τα χρώματά της. Ουσιαστικά, η δημιουργός, δημιούργησε ένα γλυπτό το οποίο μέσω των σχημάτων και των χρωμάτων του, αποτελεί συνέχεια του λόφου, προσπαθώντας να «καλύψει» την απότομη πλαγιά που ήταν αποτέλεσμα των εξορυκτικών δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια λειτουργίας του ως λατομείο. Έτσι προσαρμόζεται εύκολα στον περιβάλλοντα χώρο αποτελώντας αναπόσπαστο μέρος αυτού. Συγχρόνως, η καλλιέργεια φυτών όμοιων με αυτά που προϋπήρχαν αλλά και που αποτελούν τη βασική χλωρίδα του Υμηττού, καθιστά την επέμβαση αυτή ακόμη πιο ομαλή στο περιβάλλοντα χώρο.

Τα υπόλοιπα στοιχεία της επέμβασης, όπως είναι αναβαθμοί από πέτρα καθώς και το φουαγιέ, αποτελούν μικρότερες επεμβάσεις ώστε να τονίζεται η δυναμικότητα και η μοναδικότητα του γλυπτού θεάτρου και ο θεατής – επισκέπτης να επικεντρώνεται μόνο σε αυτό. Η απλότητα που χαρακτηρίζει τα υπόλοιπα στοιχεία της επέμβασης σε σχέση με το γλυπτό, όπως οι κερκίδες και οι ανοιχτοί χώροι, εντείνουν τη δυνατότητα ευκολότερης επαφής και δημιουργίας σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων αλλά και αυτών με την τέχνη.

Επιπρόσθετα, ο χώρος της Αιξωνής, σύμφωνα με μετρήσεις που έγιναν την πρώτη χρονιά της λειτουργίας του, δηλαδή το 1992, βρέθηκε πως είχε σημαντικές ακουστικές δυνατότητες. Για αυτό το λόγο, δημιουργήθηκε η σκέψη οι γιορτές τέχνης να γίνονται στο Θέατρο της Αιξωνής. Συγχρόνως, η μορφολογία του εδάφους ενός παλιού λατομείου, παρέχει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την βέλτιστη ακουστική και οπτική εμπειρία.

Εγκάρσια τομή Α-Α γλυπτού Θεάτρου

ανάδειξη βιομηχανικής μνήμης

05
105

Η επέμβαση αποκατάστασης του λατομείου της Αιξωνής, θέτει ως στόχο την ανάδειξη των βιομηχανικών καταλοίπων, των προηγούμενων εξορυκτικών δραστηριοτήτων. Καθώς τόσο τα υλικά κατασκευής του γλυπτού, από οπλισμένο και εμφανές μπετόν, όσο και η ασυμμετρία των σχημάτων του, επιδιώκουν να «αντιγράψουν» και να αναδείξουν τις εξορυκτικές διεργασίες που έχει υποστεί ο λόφος (Εικόνες 104,105). Οι έντονες και απότομες κλίσεις των σχημάτων του (Εικόνες 106,107), υποδεικνύουν με έμμεσο τρόπο, το απότομο ανάγλυφο που δημιουργείται από τις λατομικές δραστηριότητες. Έτσι, η αποκατάσταση του λατομείου της Αιξωνής επιδιώκει, τόσο την ομαλή ένταξη και συνέχεια του, στο φυσικό τοπίο, όσο και την ανάδειξη των καταλοίπων ενός πρώην λατομικού χώρου (Εικόνα 108).

Εικόνα 104,105: ανάγλυφο πριν την επέμβαση

Εικόνα 106,107: υλικά και ασυμμετρία κατασκευής

Εικόνα 108: γενική άποψη θεάτρου - γλυπτού

Άποψη γλυπτού θεάτρου και περιβάλλοντος χώρου

_οικονομικά οφέλη

Η δημιουργία του γλυπτού Θεάτρου της Αιξωνής, τη χρονική περίοδο που λειτουργούσε, είχε σημαντικά οικονομικά οφέλη. Αρχικά, είχε δημιουργήσει αρκετές θέσεις εργασίας αλλά παράλληλα αποτελούσε και σημαντικό πόλο έλξης, με ψυχαγωγικό κίνητρο, για τους τουρίστες που επισκέπτονταν τόσο εκείνη την περιοχή όσο και των γειτονικών, με αποτέλεσμα την τόνωση της τοπικής οικονομίας. Σήμερα δεν επιφέρει κανένα οικονομικό όφελος καθώς, τόσο ο περιβάλλοντας χώρος όσο και το γλυπτό θέατρο βρίσκονται εγκαταλελειμμένα χωρίς καμία προσπάθεια συντήρησης από τον δήμο. Αυτή η αντιμετώπιση θεωρείται λανθασμένη καθώς θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σημαντικό χώρο που θα φιλοξένηι κάθε μορφή τέχνης, κάτι από το οποίο στερείται η περιοχή αυτή αλλά και οι γύρω. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική ενίσχυση του δήμου της περιοχής αλλά παράλληλα θα δημιουργούνταν και αρκετές θέσεις εργασίας.

_κοινωνικά οφέλη

Η δημιουργία ενός χώρου που φιλοξενούσε κάθε μορφή τέχνης, όπως τη μουσική και το θέατρο, ενταγμένο σε ένα φυσικό περιβάλλον βελτίωνε την ποιότητα ζωής των κατοίκων, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, καθώς αποτελούσε σημαντικό πολιτιστικό και ψυχαγωγικό πόλο έλξης. Από ένα εγκαταλελειμμένο πρώην λατομείο χωρίς καμία χρήση, μετατράπηκε σε έναν χώρο όπου φιλοξενούσε διάφορες γιορτές τέχνης, στις οποίες συμμετείχαν σημαντικοί άνθρωποι του χώρου των τεχνών, τόσο από την Ελλάδα όσο και από το εξωτερικό. Αποτελούσε έναν χώρο όπου άνθρωποι από όλα τα κοινωνικά στρώματα το επισκέπτονταν, με στόχο την αλληλεπίδραση με τις διάφορες μορφές τέχνης αλλά και την ανάγκη για τη δημιου-

ργία κοινωνικών σχέσεων μεταξύ τους. Ήταν ένας χώρος που προσέφερε μοναδικές εμπειρίες στους επισκέπτες μέσω αυτών των διαφόρων μορφών τέχνης. Αντίθετα, με τη σημερινή κατάστασή του, δεν επιφέρει κανένα απολύτως κοινωνικό όφελος καθώς δεν επιτρέπεται η είσοδος στο χώρο, με αποτέλεσμα να αποτελεί μια σημαντική αλλά δυστυχώς αναξιοποίητη πηγή πολιτιστικού, πολιτισμικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος.

_περιβαλλοντικά οφέλη

Ένα από τα πιο σημαντικά περιβαλλοντικά οφέλη που προσέφερε το γλυπτό θέατρο της Αιξωνής, την περίοδο που λειτουργούσε, ήταν η αποκατάσταση ενός διαβρωμένου τοπίου χωρίς κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λόγω της προηγούμενης χρήσης του ως λατομείο αδρανών υλικών. Η προσπάθεια επέφερε σημαντική «αναζωογόνηση» σε ένα εγκαταλελειμμένο τοπίο, όχι μόνο λόγω της πολιτιστικής ταυτότητας που χαρακτήριζε την επέμβαση, αλλά και γιατί έγινε μια προσπάθεια επανένταξης ενός κομματιού των παρυφών του Υμηττού το οποίο είχε αποκοπεί. Η δημιουργός, Νέλλα Γκόλαντα, προσπάθησε να αποδώσει μια μορφή συνέχειας στο βράχο με τη κατασκευή αυτού του, μεγάλης κλίμακας, γλυπτού, ώστε να «καλυφθεί» η απότομη πλαγιά που είχε δημιουργηθεί ως συνέπεια των εξορυκτικών δραστηριοτήτων. Επίσης, σημαντικό περιβαλλοντικό όφελος αποτέλεσε η καλλιέργεια φυτών ίδιων με την υπόλοιπη χλωρίδα του Υμηττού. Αντιθέτως, σήμερα το γλυπτό Θέατρο της Αιξωνής, λόγω της παύσης λειτουργίας του αποτελεί ένα εγκαταλελειμμένο τοπίο, επηρεασμένο από τη φθορά του χρόνου.

Θάλασσα Αιέωνής

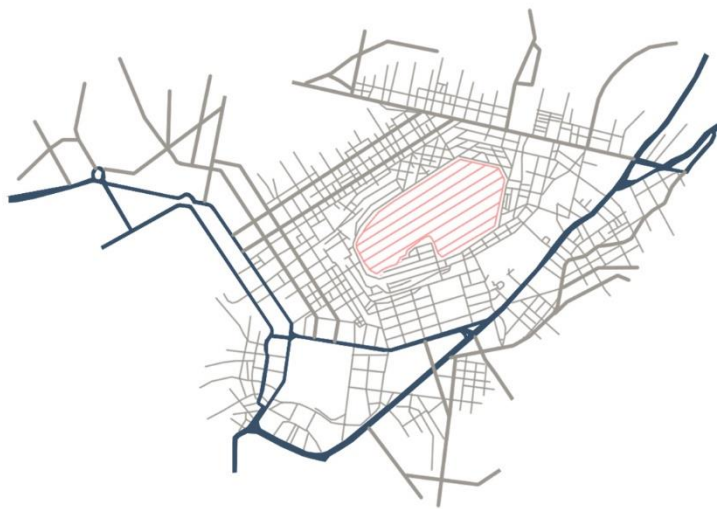
Εικόνα 109: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Θέατρο Λυκαβηττού, Τάκης Ζενέτος, Αθήνα, Ελλάδα, 1960

Το λατομείο του Λυκαβηττού είναι από τα παλαιότερα λατομεία της Αθήνας. Είναι ένας ασβεστολιθικός βράχος, όπου αποτελεί το υψηλότερο σημείο στο κέντρο της Αθήνας και το δεύτερο υψηλότερο σημείο του λεκανοπεδίου Αθηνών, μετά τα Τουρκοβούνια (Εικόνα 110). Υψώνεται στα 277 μ. πάνω από το επίπεδο της θάλασσας και 227 μ. πάνω από την πόλη. Αποτελούσε λατομείο με κύρια την πηγή εξόρυξης αδρανών υλικών. Οι περιοχές που τον περικυκλώνουν είναι από τη δυτική πλευρά η συνοικία της Νεάπολης, βορειοανατολικά του Κολωνακίου και από τη βόρεια πλευρά οι Αμπελόκηποι.⁷²

Χάρτης 21: Οδικό δίκτυο

Εικόνα 110: Πανοραμική φωτογραφία Λυκαβηττού

72. «Λυκαβηττός: η πράσινη τούρτα της Αθήνας», Αθηνοδρόμιο, πρόσβαση Νοέμβριος 28, 2018, <http://athinodromio.gr>

Στα ύστερα χρόνια ο Λυκαβηττός ήταν ελαιώνας που κήκε και έκτοτε έμεινε ένα βοσκοτόπι. Κατά τον ερχομό όμως του Κλεάνθη, μετά το 1821, ο οποίος εμφανίστηκε ως ιδιοκτήτης του λόφου, άρχισε να απομακρύνει τους βοσκούς και να λατομεύει τμήμα του, ρημάζοντας τις πλαγιές του. Η κατάσταση αυτή διήρκεσε έως το 1836, όταν ψηφίζεται νόμος κατά της λατόμευσης και ο Κλεάνθης παραχωρεί ένα μέρος της ιδιοκτησίας του στο κράτος για αναδάσωση. Ωστόσο, τα λατομεία τέθηκαν ξανά σε λειτουργία το 1840 και επακολούθησε νέα απαγόρευση. Καθώς φαίνεται, τα κομματικά συμφέροντα ήταν υπαίτια για την μακροχρόνια νεκρανάσταση της λατόμευσης της γης της Αθήνας, μέχρι το 1960 που απαγορεύεται οριστικά. Κατά τη χρονική περίοδο 1880 με 1915 έγινε μια μεγάλη προσπάθεια για την αναδάσωση του Λυκαβηττού (Εικόνες 112,113). Βέβαια, οι αντιδράσεις ήταν τεράστιες και το εγχείρημα δύσκολα πραγματοποιήσιμο. Ωστόσο το 1915, υπό την μέριμνα της Φιλοδοσικής Ένωσης, ξεκινά μια μεγάλη διαδικασία αναδάσωσης και η βλάστηση του λόφου παίρνει τη σημερινή της μορφή.⁷³

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα και συγκεκριμένα στις 18 Απριλίου 1965 εγκαθίσταται και λειτουργεί τελεφερίκ όπου μετέφερε τους επισκέπτες στο λόφου του Λυκαβηττού.⁷⁴

Τον Μάρτιο του 2008 ο Δήμος προέβη στον εμπλουτισμό του πρασίνου του λόφου με τη φύτευση 500 δένδρων και 34.380 θάμνων και την ταυτόχρονη εκρίζωση των ξερών φυτών. Το έργο ανάπλασης του λόφου ήταν συνολικού προϋπολογισμού 693.756 ευρώ και υλοποιήθηκε από τη δημοτική αρχή με στόχο τη συνολική αναβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος της πόλης. Η περιοχή του λόφου με το πευκόδασος (Εικόνα 114) ανήκει στο δίκτυο των βιοτόπων CORINE⁷⁵, ενώ το «Θέατρο Λυκαβηττού» αποτελεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο.⁷⁶

73. Χριστίνα Κραμποκούκη, Άννα Λιαποπούλου, Γιούλη Σπυροπούλου, «Fo(u)r Climbing, 4 γραμμικές πορείες στο φυσικό τοπίο του Λυκαβηττού» (διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2016), 6-7.

74. ο.π., 11.

75. με κωδικό A00060043

76. Σύμφωνα με την Υπουργική Απόφαση ΥΠΠΟ/ΔΙ/ΑΠ/Γ/642/23214/13-5-1998 - ΦΕΚ 519/Β/28-5-1998

Εικόνα 111 :Λόφος του Λυκαβηττού

1862

Εικόνα 112 : σχέδια Τσίλλερ

1886

Εικόνα 113: πρώτα ίχνη πρασίνου

1890

Εικόνα 114: Σήμερα

Σήμερα

Σήμερα, στον λόφο διακρίνονται το Θέατρο του Λυκαβηττού, ο ναός των Αγίων Ισιδώραν, ο οποίος χτίστηκε το 15ο και 16ο αιώνα, το σπήλαιο του Αγίου Αριστείδη και το παρεκκλήσι του Αγίου Γεωργίου, καθώς και χώροι εστίασης. Το ξωκλήσι του Αγίου Γεωργίου (Εικόνα 115), όπου παλιότερα είχε δώσει το όνομά του σε όλο το λόφο, χτίστηκε πάνω στα ερείπια του μεσαιωνικού ναού του Προφήτη Ηλία. Στη δυτική πλευρά του Λυκαβηττού, είχαν κατασκευαστεί εγκαταστάσεις, οι οποίες στέγασαν το αρχηγείο της αντιαεροπορικής άμυνας για τις ανάγκες του πολέμου του 1940. Σήμερα ο χώρος ανήκει στην Πολιτική Σχεδίαση Εκτάκτων Αναγκών του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και υπάγεται στο Αστυνομικό Τμήμα Κολωνακίου. Επίσης, στο λόφο, βρίσκεται το παλιό γερμανικό πυροβολείο, στην περιοχή του πάρκινγκ (Εικόνα 116) του θεάτρου.⁷⁷

Επιπρόσθετα, υπάρχουν αρκετοί τρόποι πρόσβασης και περιήγησης στον λόφο. Αρχικά μπορεί κανείς να ανέβει είτε με τα πόδια μέσω μονοπατιών (Εικόνα 117) είτε με κάποιο μεταφορικό

μέσο από έναν δρόμο ο οποίος ξεκινά από την περιοχή του Κολωνακίου και καταλήγει στη συνοικία του Λυκαβηττού. Στις περιπτώσεις αυτές, όμως, η πρόσβαση φτάνει μέχρι τον χώρο στάθμευσης των αυτοκινήτων, πριν το βραχώδες κομμάτι του λόφου. Προκειμένου να φτάσει κάποιος στην κορυφή πρέπει να ακολουθήσει τα δύο διαμορφωμένα και πλακόστρωτα μονοπάτια.

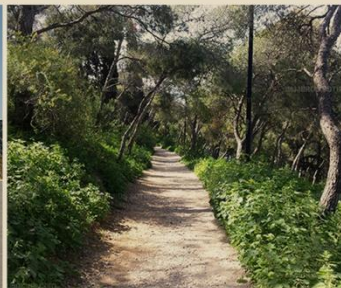
Όσον αφορά το θέατρο (Εικόνα 118) του Λυκαβηττού κατασκευάστηκε, μετά την παύση λειτουργίας των εξορυκτικών δραστηριοτήτων, στο ανατολικό τμήμα του λόφου, εκεί που προϋπήρχε ένας λατομικός χώρος. Κατασκευάστηκε τη δεκαετία του '60 με κύρια υποστηρίκτρια του έργου την ηθοποιό, Άννα Συνοδινού. Μεγάλη ήταν η επιθυμία των κατοίκων και των φορέων της πόλης να ομορφύνει ο λόφος και να απαλλαγεί το αττικό τοπίο από τον λατομικό χώρο. Έτσι, δόθηκε, στην ηθοποιό, άδεια ανέγερσης υπαίθριου θεάτρου στο χώρο του παλαιού λατομείου τον Νοέμβριο του 1964 όπου και εγκρίθηκε η εκμίσθωση του. Εκείνη ανέθεσε τη μελέτη στον αρχιτέκτονα Τάκη Χ. Ζενέτο.⁷⁸

Εικόνα 115: Αγ. Γεώργιος

Εικόνα 116: Πάρκινγκ

Εικόνα 117: Μονοπάτια

Εικόνα 118: Θέατρο Λυκαβηττού

77. «Τι κρύβεται στα σπλάχνα του Λυκαβηττού;», *difernews*, πρόσβαση Νοέμβριος 7, 2018, <https://difernews.gr/ti-kryvetai-sta-splachna-tou-lykavittou-to-mystiko-pou-ligo-gnorizoun/>

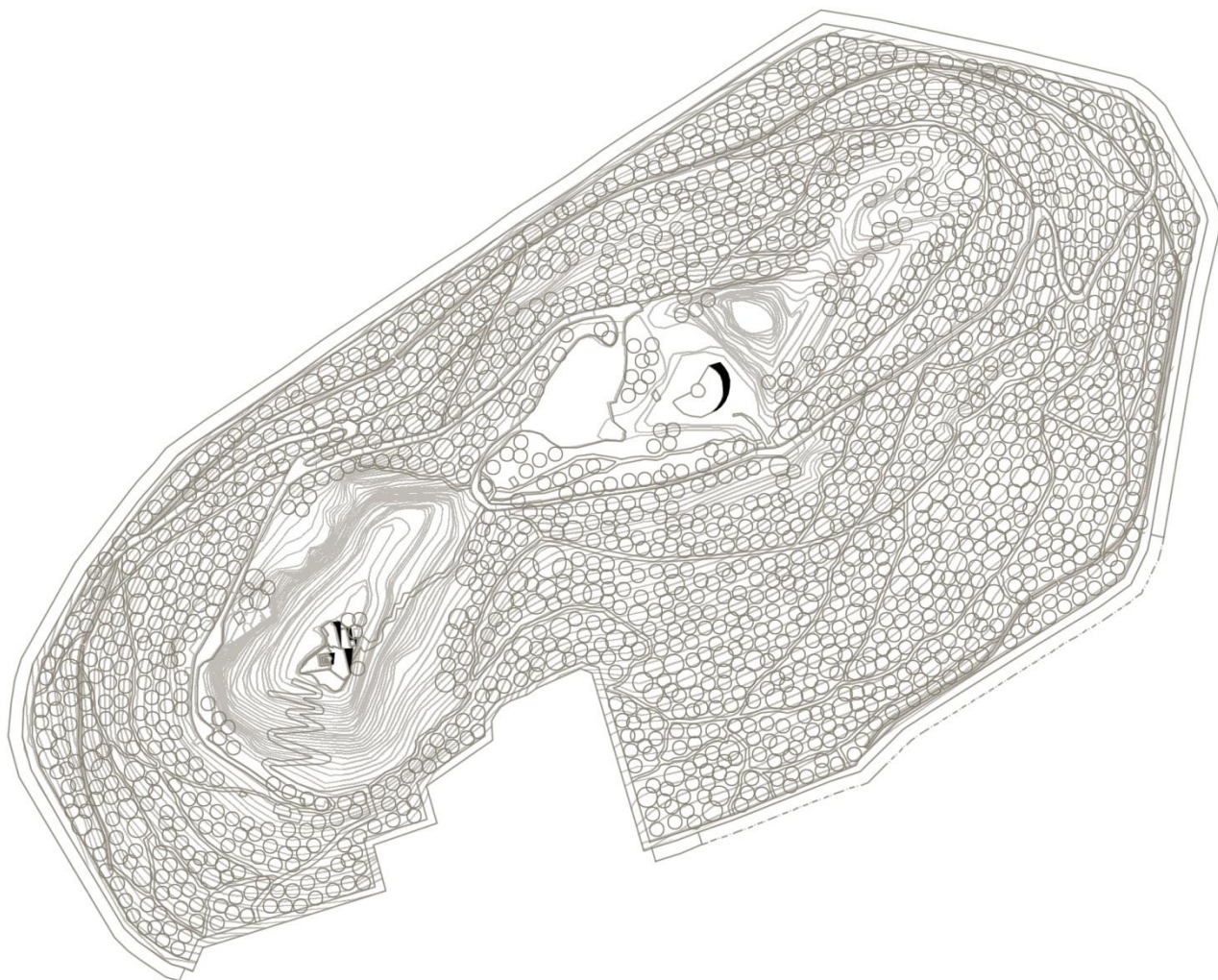
78. «50 χρόνια θέατρο Λυκαβηττού», *news247*, πρόσβαση Νοέμβριος 29, 2018, <https://www.news247.gr/weekend-edition/50-chronia-theatro-lykavittoy.6368121.html>

υπαίθριο θέατρο Λυκαβηττού ■

■ παλιό γερμανικό πυροβολείο

■ ναός Αγίων Ισιδώρων

χώροι εστίασης ■ παρεκκλήσι Αγ. Γεωργίου
■

Ο αρχιτέκτων Τάκης Ζενέτος ανέλαβε να χτίσει ένα κοίλον για να μπορεί το κοινό να παρακολουθήσει τις παραστάσεις. Το ζήτημα που προέκυψε, ήταν η σωστή χωροθέτηση του, ώστε να αποκτηθεί η δέουσα ακουστική στον χώρο.⁷⁹ Η αρχική ιδέα ήταν να κατασκευαστεί ένα θέατρο, στο σημείο όπου βρίσκεται και σήμερα, με δυνατότητα να φιλοξενεί στις κερκίδες του 5.000 θεατές. Η επιλογή του τσιμέντου ή της πέτρας, ως πρώτες ύλες ήταν αρκετά κοστοβόρες και θα χρειαζόνταν αρκετό χρόνο κατασκευής. Επομένως η αναδειχθείσα λύση, ήταν η κατασκευή ενός πρόχειρου λυόμενου θεάτρου, χωρητικότητας 3.000 θεατών. Συγκεκριμένα, κατασκευάστηκε μια μεταλλική σύνθεση, με επένδυση ξύλου στο χώρο των καθισμάτων, όπου τοποθετήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να μην κρύβει τον μεταλλικό σκελετό τους.⁸⁰ Η αρχική επιθυμία της Άννας Συνοδινού, δηλαδή η δημιουργία ενός θεάτρου με μια μονιμότερη μορφή και ενός θεατρικού περιβάλλοντος με μια σχολή μελέτης αρχαίου δράματος και άλλων υποδομών, δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.

Το σχέδιο αυτό του Ζενέτου θεωρείται ένα κατασκευαστικό τόλμημα (Εικόνα 119). Το 1998 το

θέατρο χαρακτηρίστηκε «ιστορικό διατηρητέο μνημείο και σύγχρονη κατασκευή άριστα ενταγμένη στο φυσικό περιβάλλον». Το 2003, υπογράφηκε μνημόνιο συνεργασίας της Εταιρείας Τουριστικής Ανάπτυξης (ΕΤΑ)- στην οποία περιήλθε το θέατρο- και του Δήμου Αθηναίων για αναβάθμιση. Το 2008 είχε δημιουργηθεί ένα θέμα για την στατικότητα του. Το θέατρο είχε σφραγιστεί και ορισμένες συναυλίες είχαν ακυρωθεί, καθώς δεν είχαν γίνει οι απαραίτητες επεμβάσεις αποκατάστασης. Τότε, οι ειδικοί, είχαν επισημάνει ότι το θέατρο είναι «κατάλληλο για χρήση αλλά όχι για κατάχρηση», δηλαδή ότι δεν υπήρχε η δυνατότητα επίσκεψης άνω των 3200 θεατών. Η άδεια λειτουργίας δίνεται, εν τέλει, από τον Δήμο Αθηναίων, ενώ την παραχώρηση του θεάτρου και τα έσοδα από την ενοικίαση του τα διαχειρίζεται το Φεστιβάλ Αθηνών. Το 2012, υπογράφηκε σύμφωνο συνεργασίας, από τους αρμόδιους, για την υλοποίηση συγκεκριμένων δράσεων από τον Δήμο, ο οποίος θα χρηματοδοτηθεί με το απαραίτητο ποσό. Μέχρι και σήμερα το θέατρο στηρίζεται σε μεταλλικά υποστυλώματα, τα οποία έχουν υποστεί τη φθορά του χρόνου, χωρίς κάποια προσπάθεια συντήρησης από τον Δήμο (Εικόνα 120).⁸¹

Εικόνα 119: σχέδια Τάκη Ζενέτου

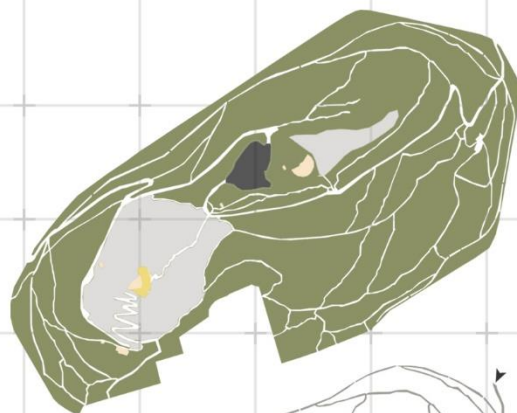
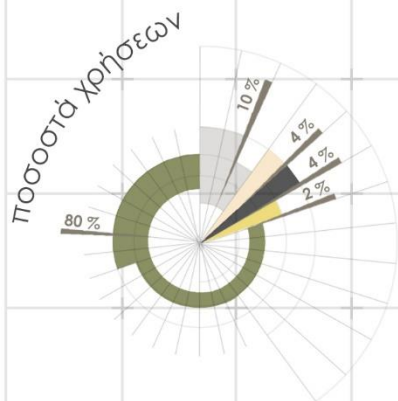
Εικόνα 120: Θέατρο Λυκαβηττού σήμερα

79. «50 χρόνια Θέατρο Λυκαβηττού», news247, πρόσβαση Νοέμβριος 29, 2018, <https://www.news247.gr/weekend-edition/50-chronia-theatro-lykavittoy.6368121.html>

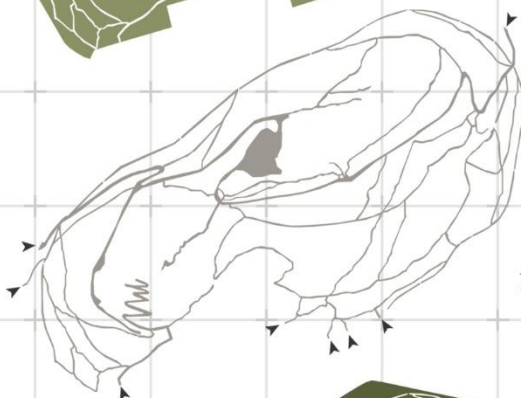
80. ο.π

81. ο.π

■ βραχώδες
τοπίο
■ χώρος
στάθμευσης

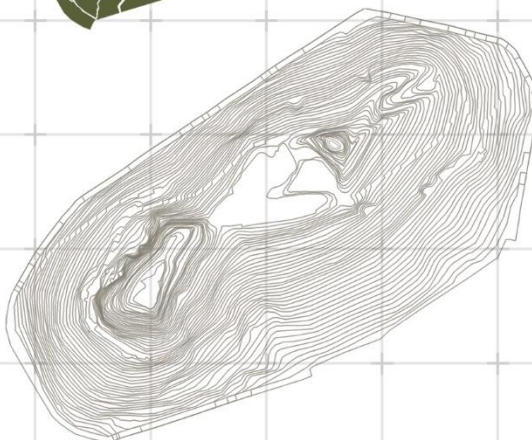
_χρήσεις

_πορείες &
προσβάσεις

_κατηγοριοποίηση
φύτευσης

_ισουψείς

Το 2016, ξεκίνησε το «Πρόγραμμα Λυκαβηττός», το οποίο αποτελεί ένα σημαντικό εγχείρημα για την ανάδειξη, τον εμπλουτισμό και τη διαφύλαξη του λόφου. Ο Δήμαρχος των Αθηνών λοιπόν, απηύθυνε πρόσκληση συνεργασίας στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου για την εκπόνηση ενός πρωτότυπου ερευνητικού έργου.⁸¹ Σκοπός του ερευνητικού αυτού προγράμματος είναι η διασφάλιση και η ανάδειξη της ταυτότητας του λόφου ως ένα σημείο αναφοράς με πολιτιστική, τοπική αλλά και υπερτοπική αξία.

_ανάλυση πρότασης “Πρόγραμμα Λυκαβηττός”

Σήμερα, η πολεοδομία του Δήμου Αθηναίων έχει δώσει την έγκριση της άδειας λειτουργίας του υπαίθριου θεάτρου στην οποία είχε καταθέσει σχέδιο, «Αποκατάστασης Θεάτρου Λυκαβηττού και διαμόρφωσης περιβάλλοντος χώρου». Η πρώτη φάση του προγράμματος ολοκληρώθηκε στο τέλος του 2018, ώστε να ακολουθήσει η δημοπράτηση των εργασιών που θα ξεκινήσουν την άνοιξη και θα ολοκληρωθούν στις αρχές του καλοκαιριού του 2019.⁸²

Με βάση το παραπάνω πρόγραμμα, έχουν δρομολογηθεί οι απαραίτητες επεμβάσεις, που θα οδηγήσουν στην επαναλειτουργία του θεάτρου και κάποιες προτάσεις με στόχο, την μελλοντική πραγματοποίησή τους.

Αναλυτικότερα, οι προτεινόμενες επεμβάσεις αφορούν τόσο την ενίσχυση του ίδιου του θεάτρου, όσο και την βελτίωση του ευρύτερου περιβάλλοντος και των υφιστάμενων υποδομών. Αρχικά, οι επεμβάσεις όσον αφορά το υπαίθριο θέατρο του Λυκαβηττού, σχετίζονται κυρίως με τμήματα που πρέπει να καθαιρεθούν, λόγω της ελλιπούς συντήρησής τους και να αντικατασταθούν. Επίσης, θα ανασχεδιαστούν οι κτιριακές κατασκευές, τις οποίες περιλαμβάνει το θέατρο, όπως τα καμαρίνια και το κυκλικό με στόχο την καλύτερη και ομαλότερη επαναλειτουργία του. Παρόλα αυτά, μετά την αποκατάσταση, η γενική μορφή και όψη του θεάτρου θα είναι ίδια με την υφιστάμενη με μικρές μόνο διαφορές (Σχέδιο).⁸³

Όσον αφορά τον επανασχεδιασμό του ευρύτερου περιβάλλοντος, όπου είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το θέατρο, το πρόγραμμα στοχεύει στη διαμόρφωση ενός κεντρικού υπαίθριου χώρου, τόσο με τη δυνατότητα πολιτιστικών δράσεων, όσο και με τη δημιουργία περιοχών στάσεων και αναψυχής. Με τον τρόπο αυτό, θα αλλάξει και η προσβασιμότητα στο θέατρο του Λυκαβηττού, του οποίου το σημερινό παρκινγκ θα είναι μια περιοχή ήπιας κυκλοφορίας, με τον κόσμο να έχει τη δυνατότητα να μεταφερθεί μέσω βαν στο θέατρο του λόφου από τους σταθμούς του μετρό (Σχέδιο).

Επιπρόσθετα, οι επεμβάσεις που συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα αφορούν τη βελτίωση και των υπόλοιπων υφιστάμενων υποδομών, ώστε να συμβάλλουν στην αντιπλημμυρική προστασία του λόφου (Σχέδιο).⁸⁴

82. «Λυκαβηττός: Ξαναλειτουργεί το ιστορικό θέατρο της Αθήνας, Documento, πρόσβαση Δεκέμβριος 2, 2018, <https://www.documentonews.gr/article/lykabhtos-xanaleitoyrgei-to-istoriko-theatro-ths-athhnas>

83. ο.π

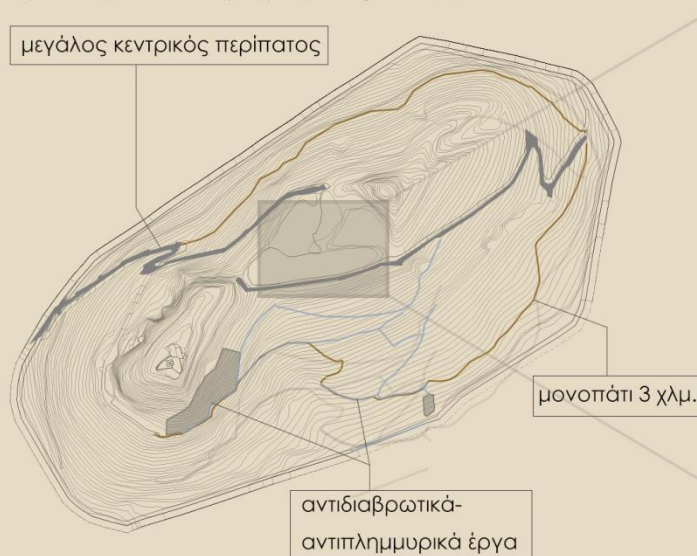
84. Συγκεκριμένα, προτείνεται ένα αντιδιαβρωτικό-αντιπλημμυρικό έργο σε μια περιοχή επιβαρυνμένου πρανούς της νοτιοανατολικής πλευράς του λόφου, πάνω από τη Γεννάδειο Βιβλιοθήκη. Ενώ στη συνέχεια, συστήνεται η αποξήλωση και αντικατάσταση της ασφάλτου με ειδικό υδατοπερατό υλικό. Με αυτές τις ενέργειες, η ομάδα επιστημόνων και η Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου, αποσκοπούν να αλλάξουν την ευρύτερη σημασία του λόφου για την πόλη αλλά και τον τρόπο με τον οποίο ο λόφος προστατεύεται και χρησιμοποιείται, με αλλαγές οι οποίες θα προσεγγίσουν περισσότερο τους περιπατητές.

Παράλληλα, το πρόγραμμα περιλαμβάνει τη διαδικασία καθαρισμού του λόφου σε βάθος, στα δύσβατα σημεία, από ειδικούς. Ακόμα, προτείνεται η αποκατάσταση μιας ήπιας σε κλίση και προσβασιμότητα, πεζοπορικής διαδρομής μήκους 3 χλμ. με εκτεταμένη χρήση (Σχέδιο). Ενώ, ένα ακόμη αίτημα των πολιτών και των «παλιών» επισκεπτών του λόφου, είναι η επαναλειτουργία των παλαιών αναψυκτηρίων.⁸⁵

Πέρα από βασικές ενέργειες που συμπεριλαμβάνει το Πρόγραμμα Λυκαβηττός, υπάρχουν και αρκετές ακόμη μακροπρόθεσμες προτάσεις. Αρχικά, την ανάδειξη των πολλαπλών τοπίων του λόφου μέσω της χάραξης μονοπατιών. Επιπρόσθετα, την εμπλοκή των κατοίκων των περιοχών γύρω από το Λυκαβηττό, στα δρώμενα του λόφου, όπως ο σχεδιασμός εκπαιδευτικών ή καλλιτεχνικών δράσεων και η συμμετοχή τους σε καινοτόμες πρακτικές διαχείρισης. Την δημιουργία διαβαθμισμένων ζωνών πρόσβασης στο λόφο, με

στόχο την προστασία της χλωρίδας και της πανίδας του. Παράλληλα, τον έλεγχο της πρόσβασης και στάθμευσης των οχημάτων, τόσο περιμετρικά, όσο και εντός του λόφου για την καλύτερη δυνατή πρόσβαση εντός της περιοχής. Καθώς και διερεύνηση της δυνατότητας εξυπηρέτησης του λόφου, είτε με μικρά ηλεκτρικά λεωφορεία δημόσιας συγκοινωνίας, είτε με εναέρια σύνδεση με cable car διαρκούς κίνησης από τον σταθμό μετρό «Ευαγγελισμός» και τελικό προορισμό τον χώρο του θεάτρου. Αυτή η πρόταση αποσκοπεί στη διασφάλιση της δραστημής μείωσης της χρήσης του αυτοκινήτου, ώστε να υπάρξει ευκολότερη πρόσβαση από ποδηλάτες και ΑΜΕΑ αλλά και για να διευκολυνθεί η πρόσβαση των επισκεπτών στον λόφο καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας. Τέλος, προτείνεται ο σχεδιασμός και η ένταξη ποικίλων θεματικών δράσεων τουρισμού, αναψυχής, εκπαίδευσης, καθώς και αθλητικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων.⁸⁶

Σχέδιο : σχέδιο νέου προγράμματος Λυκαβηττού

Σχέδιο : νέα διαμόρφωση του θεάτρου

85. «Πρόγραμμα Λυκαβηττός: το παρόν και το μέλλον του αστικού δάσους της Αθήνας», archisearch, πρόσβαση Δεκέμβριος 1, 2018.

<https://www.archisearch.gr/press/lykabettus-hill-athens-press-conference/>

86. ο.π

προσαρμογή στο τοπίο

05 / 118

1920

2019

Ένα έδαφος το οποίο έχει υποστεί σημαντικές εξορυκτικές δραστηριότητες, για πολλά χρόνια, είναι δύσκολο να επανέλθει στην αρχική του μορφή. Με τη βοήθεια των αναδασώσεων, που πραγματοποιήθηκαν, κατά την πάροδο των χρόνων, το τοπίο ενδυναμώθηκε και αναζωογονήθηκε ως προς τη χλωρίδα και πήρε και πάλι πράσινη μορφή (Εικόνα 123). Λόγω του μεγάλου ύψους του λόφου αλλά και των κενών που είχαν δημιουργηθεί από τα πρώην λατομεία, η επανάχρηση αυτών αποτέλεσε δύσκολο έργο. Έτσι, ευνοήθηκε η εγκατάσταση μιας θεατρικής σκηνής (Εικόνα 121) λόγω της μορφής του αλλά και της ακουστικής δυνατότητας που έχει προκύψει.

Από την πρώτη ανάβαση στον λόφο, γίνεται αντιληπτή η ιδιαίτερη φυσιολογία του. Πρόκειται για έναν ασβεστολιθικό βράχο (Εικόνα 122) με πολυποίκιλη βλάστηση.⁸⁷ Το 2008, η βλάστηση εμπλουτίστηκε και άλλο από τον δήμο Αθηναίων με δένδρα.⁸⁸ Ωστόσο, η κατανομή του πρασίνου είναι αρκετά δυσανάλογη. Αρχικά, από τους πρόποδες του λόφου μέχρι και τα 220 μέτρα υψόμετρο, υπάρχει πυκνή βλάστηση η οποία καταλαμβάνει περίπου το 86% της επιφάνειάς του, ενώ στη συνέχεια αρχίζει να γίνεται βραχώδης και η βλάστηση να υποχωρεί, να αραιώνει και να γίνεται θαμνώδης (Εικόνα 124). Το ποσοστό της αραιής βλάστησης φτάνει στο 7%, ίδιο με το ποσοστό του γυμνού μέρους του λόφου.

Εικόνα 121: εγκατάσταση θεατρικής σκηνής

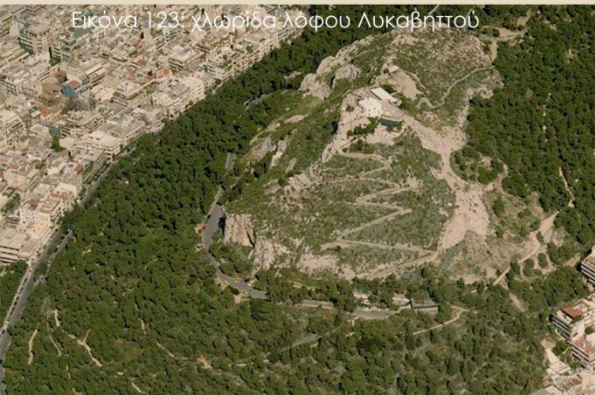
Εικόνα 122: ασβεστολιθικός βράχος

Εικόνα 124: Γενική άποψη του λόφου

Εικόνα 123: χλωρίδα λόφου Λυκαβήττου

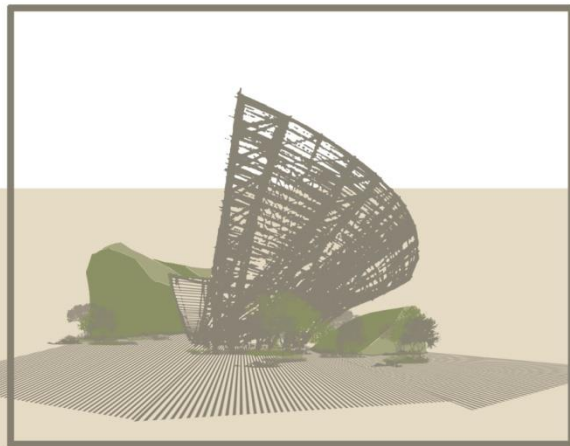

87. Εκτός του πεύκου που κυριαρχεί στην χλωρίδα, υπάρχουν κυπαρίσσια, ευκάλυπτοι, ελιές και χαρουπιές. Η βλάστηση συμπληρώνεται και με αρκετά είδη θάμνων όπως ο ευώνυμος, ο κισσός, το δενδρολίβανο, η πικροδάφνη, η φραγκοσυκιά, η μυρτιά, το λίγουστρο και το τεύκριο.

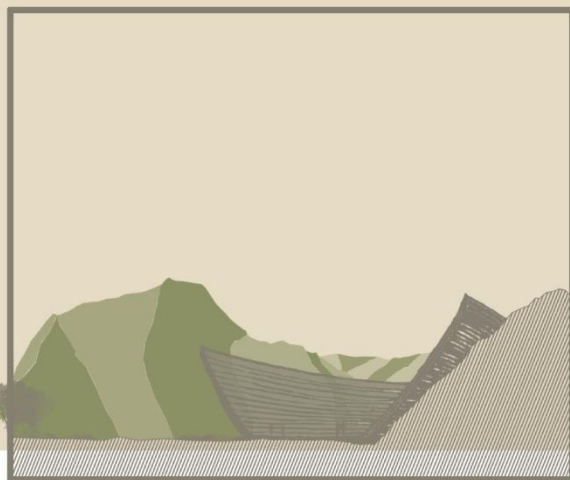
88. όπως αμυγδαλιές, αριές, δρύες, κουκουναριές, κουτσουπιές, αγριαχλαδιές, αγριελιές, μυρτιές, ρεικιές αλλά και θάμνους

Η πρόταση του νέου προγράμματος αποκατάστασης του λόφου για τη δημιουργία διαδρομών, ειδικά σχεδιασμένων για τους περιπατητές, θα βοηθήσει στην ανάδειξη διαφόρων «κρυμμένων» σημείων του περιβάλλοντος, όπου έχουν αισθητικό αλλά και βοτανικό ενδιαφέρον, καθώς και την ευκολότερη πρόσβαση μέσα σε αυτό. Γενικότερα, τόσο οι παρεμβάσεις που έχουν πραγματοποιηθεί όσο και οι μελλοντικές, δεν αλλοιώνουν τη μορφολογία του τοπίου, αντιθέτως επιδιώκουν τη μείωση της αίσθησης της καταστροφής του περιβάλλοντος.

Διαγραμματικό κολάζ

Εγκάρσια τομή A-A

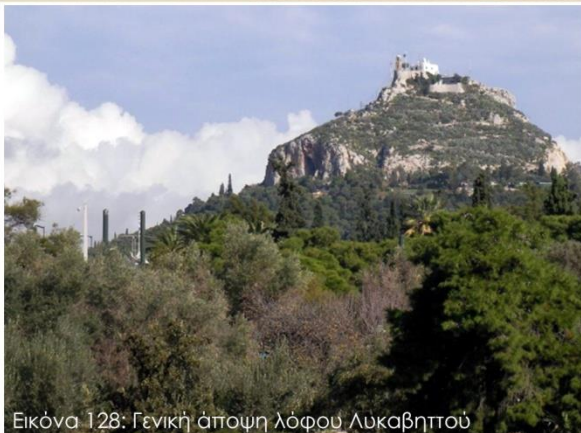
Εικόνα 125: Γενική άποψη θεάτρου

Εικόνα 126: Γενική άποψη θεάτρου

Εικόνα 127: Γενική άποψη θεάτρου

Εικόνα 128: Γενική άποψη λόφου Λυκαβηττού

Οι επεμβάσεις που έχουν ήδη πραγματοποιηθεί στο λόφο του Λυκαβηττού δεν σχεδιάστηκαν με κύριο στόχο την ανάδειξη του τοπίου ως πρώην χώρο εξορυκτικών δραστηριοτήτων. Η κατασκευή του υπαίθριου θεάτρου θεωρείται μια μορφή αποκατάστασης η οποία σέβεται το υπάρχον τοπίο, χωρίς να παρεμβαίνει στη μορφολογία του. Η προσθήκη όμως, μιας και μόνο κατασκευής, δεν καθιστά δυνατή την προβολή των βιομηχανικών καταλοίπων ενός πρώην λατομείου. Αντίθετα, η δημιουργία μονοπατιών που εντάσσονται στις επεμβάσεις που θα γίνουν μελλοντικά, με βάση το «Πρόγραμμα Λυκαβηττός», θα δώσει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να «εξερευνήσει» και να περιπλανηθεί μέσα στον λόφο, ακολουθώντας διαφορετικές πορείες. Το γεγονός αυτό, συμβάλλει στην προσπάθεια ανακάλυψης, από τον περιπατητή, των καταλοίπων που έχουν αποτυπωθεί πάνω στο λόφο, λόγω των προηγούμενων εξορυκτικών δραστηριοτήτων.

_οικονομικά οφέλη

Το υπαίθριο θέατρο την περίοδο λειτουργίας του, αποτελούσε σημαντική πηγή εσόδων για το Δήμο Αθηναίων. Πιο συγκεκριμένα, μέσω της διοργάνωσης διαφόρων παραστάσεων και συναυλιών στο θέατρο, ο αριθμός των επισκεπτών αυξανόταν, καθώς μετατρεπόταν σε σημαντικό πολιτιστικό πόλο έλξης, με αποτέλεσμα, τόσο τη δημιουργία αρκετών θέσεων εργασίας όσο και την οικονομική ενίσχυση του εγχειρήματος αυτού. Επιπρόσθετα η αυξανόμενη προσέλευση επισκεπτών στο λόφο, έκανε δυνατή τη δημιουργία και άλλων κτιριακών εγκαταστάσεων δίνοντας τη δυνατότητα ανέγερσης μικρότερων επιχειρήσεων. Σήμερα, το υπαίθριο θέατρο, δεν επιφέρει κάποιο οικονομικό όφελος, καθώς δεν λειτουργεί λόγω ελλειπών συντήρησης και στατικών ζητημάτων. Μελλοντικά, το πρόγραμμα για τον Λυκαβηττό που έχει προταθεί και πρόκειται να πραγματοποιηθεί μέχρι το καλοκαίρι του 2019, έχει ως στόχο να επιφέρει σημαντική οικονομική ενίσχυση στον Δήμο Αθηναίων.

_κοινωνικά οφέλη

Η ιδέα της δημιουργίας και η κατασκευή του υπαίθριου θεάτρου του Λυκαβηττού, επέφερε σημαντικά κοινωνικά οφέλη την περίοδο της λειτουργίας του. Αρχικά, αποτέλεσε σημαντικό πολιτιστικό πόλο έλξης, υπερτοπικού χαρακτήρα, καθώς τον επισκέπτονταν κάτοικοι και από τις γύρω περιοχές. Φιλοξένησε σημαντικές παραστάσεις-δρώμενα αλλά και έλαβαν χώρο συ-

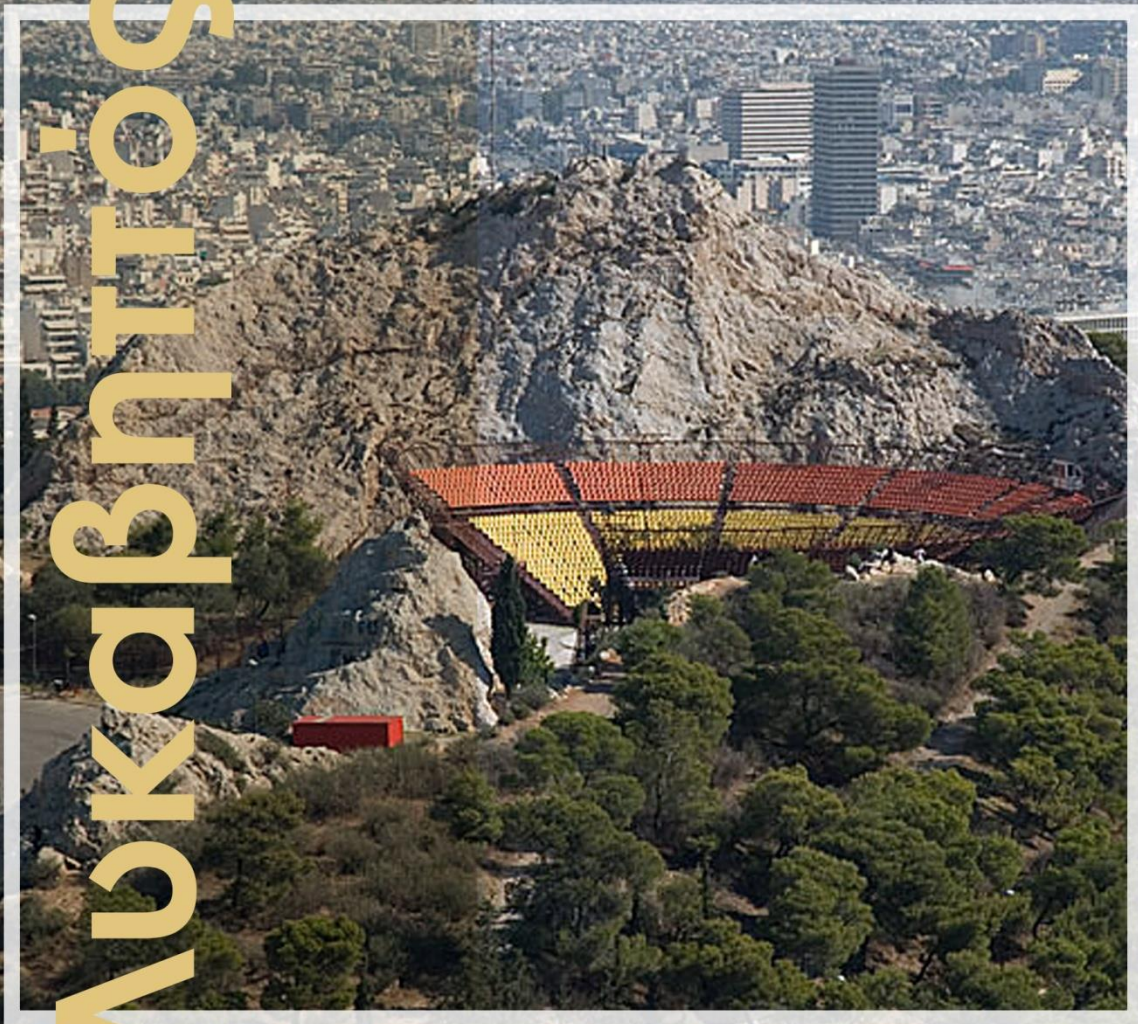
ναυλίες με μεγάλη επιτυχία. Επίσης φιλοξενούσε, για πολλά χρόνια, το Φεστιβάλ Αθηνών. Σήμερα, στην περιοχή υπάρχει μια εικόνα εγκατάλειψης, η οποία εντείνεται από την παύση λειτουργίας του θεάτρου. Οι παρεμβάσεις όμως ανάπλασης, του προγράμματος που προτάθηκε, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν τα δύο βασικά έργα, την αποκατάσταση του θεάτρου και τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου αυτού, θεωρούνται απαραίτητα για την ανάδειξη του λόφου του Λυκαβηττού σε Μητροπολιτικό Πολιτιστικό πόλο.

_περιβαλλοντικά οφέλη

Η προσπάθεια αποκατάστασης ενός χώρου, το οποίο έχει υποστεί σημαντικό μέγεθος εξορυκτικών δραστηριοτήτων, μέσω της μετατροπής του σε πολιτιστικό πόλο έλξης αλλά και την προσπάθεια αναδάσωσης πολλών σημείων του λόφου, αποτελεί σημαντικό περιβαλλοντικό εγχείρημα τόσο για τον ίδιο το λόφο του Λυκαβηττού όσο και για όλο το Δήμο Αθηναίων. Από το 2008 μέχρι σήμερα, όπου δεν έχουν γίνει οι απαραίτητες παρεμβάσεις, τόσο σε ότι αφορά την επαναλειτουργία του θεάτρου όσο και την έλλειψη περιβαλλοντικής μέριμνας στον λόφο, επικρατεί μια εικόνα εγκατάλειψης. Το πρόγραμμα όμως που επρόκειτο να εφαρμοστεί και να πραγματοποιηθεί μέσα στους επόμενους μήνες, θα επιφέρει σημαντικές περιβαλλοντικές αλλαγές που θα αναζωογονήσουν και θα αναβαθμίσουν το τοπίο.

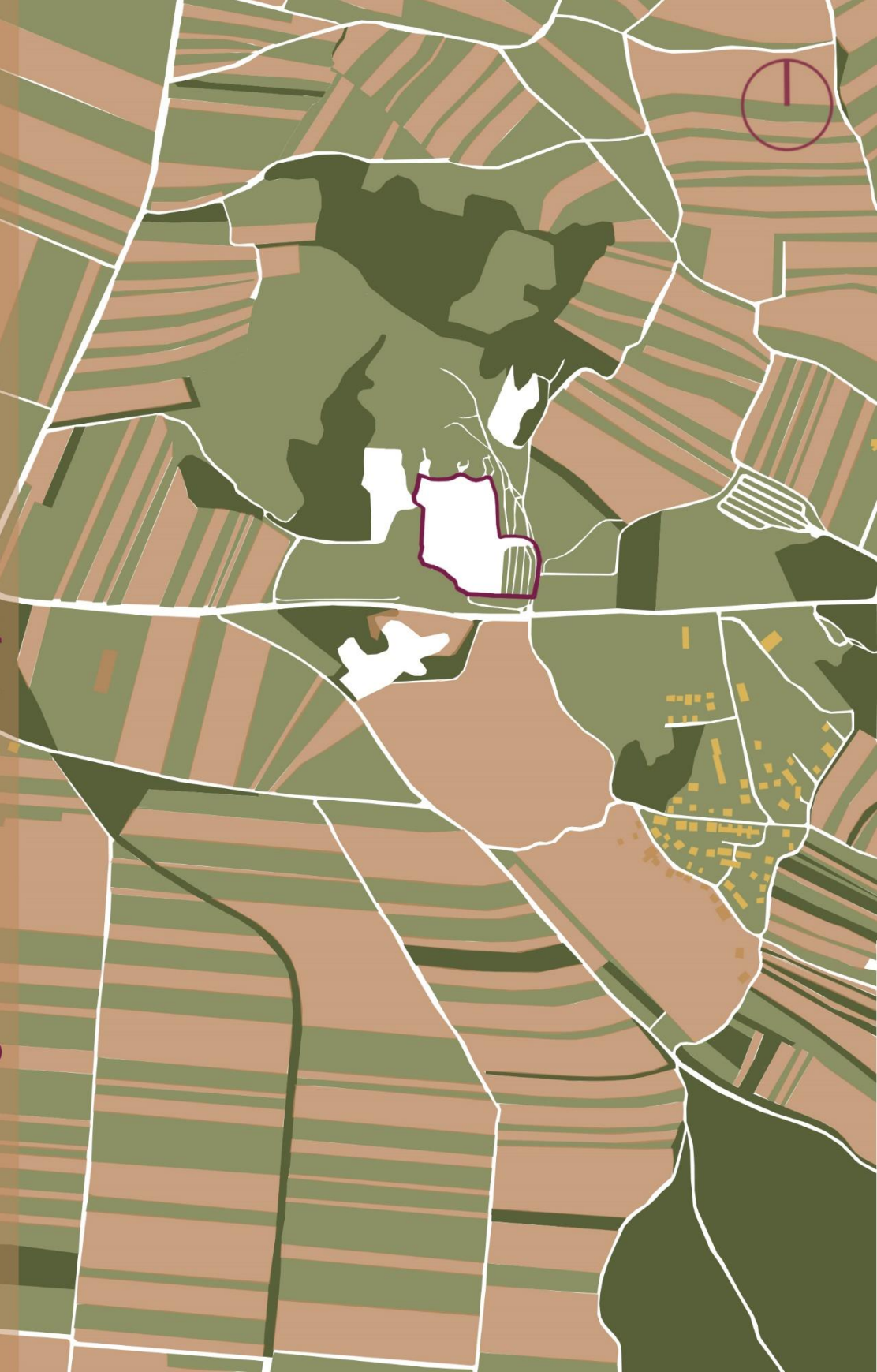
Λυκαβηττός

Εικόνα 129: Γενική άποψη του Λυκαβηττού

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ROM – Redesign of the Roman Quarry, Burgenland, Αυστρία 2008

Το ρωμαϊκό λατομείο του St. Margarethen βρίσκεται στην αυστριακή επαρχία Burgenland και αποτελεί ένα από τα παλαιότερα της Ευρώπης. Από το πρώτο μισό του 17ου αιώνα, βρίσκεται στην κατοχή της οικογένειας Esterházy και αποτελεί μέρος της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO από το 2001. Ο ψαμμίτης που παράχθηκε, χρησιμοποιήθηκε σε πολλά κτίρια - ορόσημα της Ringstrasse⁸⁹ περιόδου, όπως στον καθεδρικό ναό του Αγίου Στεφάνου στη Βιέννη. Η θέα από τα υψηλότερα σημεία του λατομείου, ξεδιπλώνεται μέχρι την παννονική⁹⁰ πεδιάδα της Ουγγαρίας. Σήμερα, το λατομείο του St. Margarethen αποτελεί ένα από τα πιο εντυπωσιακά υπαίθρια θέατρα στην Ευρώπη και είναι υπό την κυριότητα του Οικογενειακού Ιδρύματος Esterházy.⁹¹

Χάρτης 26: Οδικό δίκτυο

Εικόνα 130: Γενική άποψη επέμβασης

Εικόνα 131: Άποψη γύρω περιοχής

89. Σήμερα η Ringstrasse (1857 - 1914) συμβολίζει την εποχή της όψιμης μοναρχίας, την άνοδο των ανώτερων μεσαιών τάξεων και την ανάπτυξη ενός καλλιτεχνικού και πολιτιστικού κόσμου.

"The Ringstrasse era, 1857-1914", The World of the Habsburgs, πρόσβαση Οκτώβριος 17, 2018,

<http://www.habsburger.net/en/events/ringstrasse-era-1857-1914>

90. Η πεδιάδα της Παννονίας (γνωστή και ως Λεκάνη της Παννονίας ή Λεκάνη των Καρπαθίων) είναι μεγάλη πεδιάδα της Κεντρικής Ευρώπης. Η πεδιάδα δημιουργήθηκε όταν αποξηράθηκε η θάλασσα της Παννονίας. Η πεδιάδα εκτείνεται κυρίως στην Ουγγαρία, αλλά περιλαμβάνει επιπλέον τμήματα πολλών χωρών, μεταξύ αυτών και της Αυστρίας. Το όνομά της το πήρε από την ρωμαϊκή επαρχία Παννονία.

"Πεδιάδα της Παννονίας", Wikipedia, πρόσβαση Οκτώβριος 17, 2018,

<https://el.wikipedia.org>

91. "Alleswirut Architektur Redesign of the Roman Quarry disposed opera festivals", Divisare, πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018,

<https://divisare.com/projects/165621-alleswirut-architekt-ur-hertha-hurnaus-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>

Η πρόταση που αναδείχθηκε το 2005 και άρχισε να υλοποιείται το 2006⁹², από τον αρχιτέκτονα AllesWirdGut, έχει τον τίτλο ROM (Redesign of the Roman Quarry) και αφορά τον επανασχεδιασμό ενός ρωμαϊκού λατομείου σε ένα θεατρικό χώρο για το Φεστιβάλ Όπερας του St. Margarethen. Ελαφριές κατασκευές βρίσκονται στο τοπίο του λατομείου, αλληλοεπιδρώντας με εξωτερικούς χώρους και πορείες, δίνοντας έμφαση στην ιδιαίτε-

ρη ατμόσφαιρα του λατομείου και προσφέροντας στους επισκέπτες άμεση εμπειρία των θεατρικών χώρων. Η κύρια ανοιχτή αίθουσα συναυλιών έχει έκταση 7.000 τετραγωνικά μέτρα, με χώρο που μπορεί να φιλοξενήσει 4.670 άτομα.⁹³ Ταυτόχρονα, συνοδεύεται από άλλες εγκαταστάσεις, όπως παιδική σκηνή, υπαίθριο μπαρ και εστιατόριο. Το σύνολο του έργου ολοκληρώθηκε το 2008.⁹⁴

Εικόνα 132: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

92. Roman Quarry Redesign AllesWirdGut", Landezine, πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018,

<http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>

93. Xiao Yang, "Materialscape: The transformation and revitalization of an abandoned limestone quarry into an educational and recreational public park," (μεταπτυχιακή εργασία, Ball State University, 2016)

94. "Roman Quarry Redesign AllesWirdGut", Landezine, πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018,

<http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>

πλάτωμα - χώρος
ελέγχου εισιτηρίων

αρχή κατάβασης
ράμπα

χώρος στάθμευσης

κτίριο εισόδου

παιδική
θεατρική σκηνή

χώροι
εστίασης

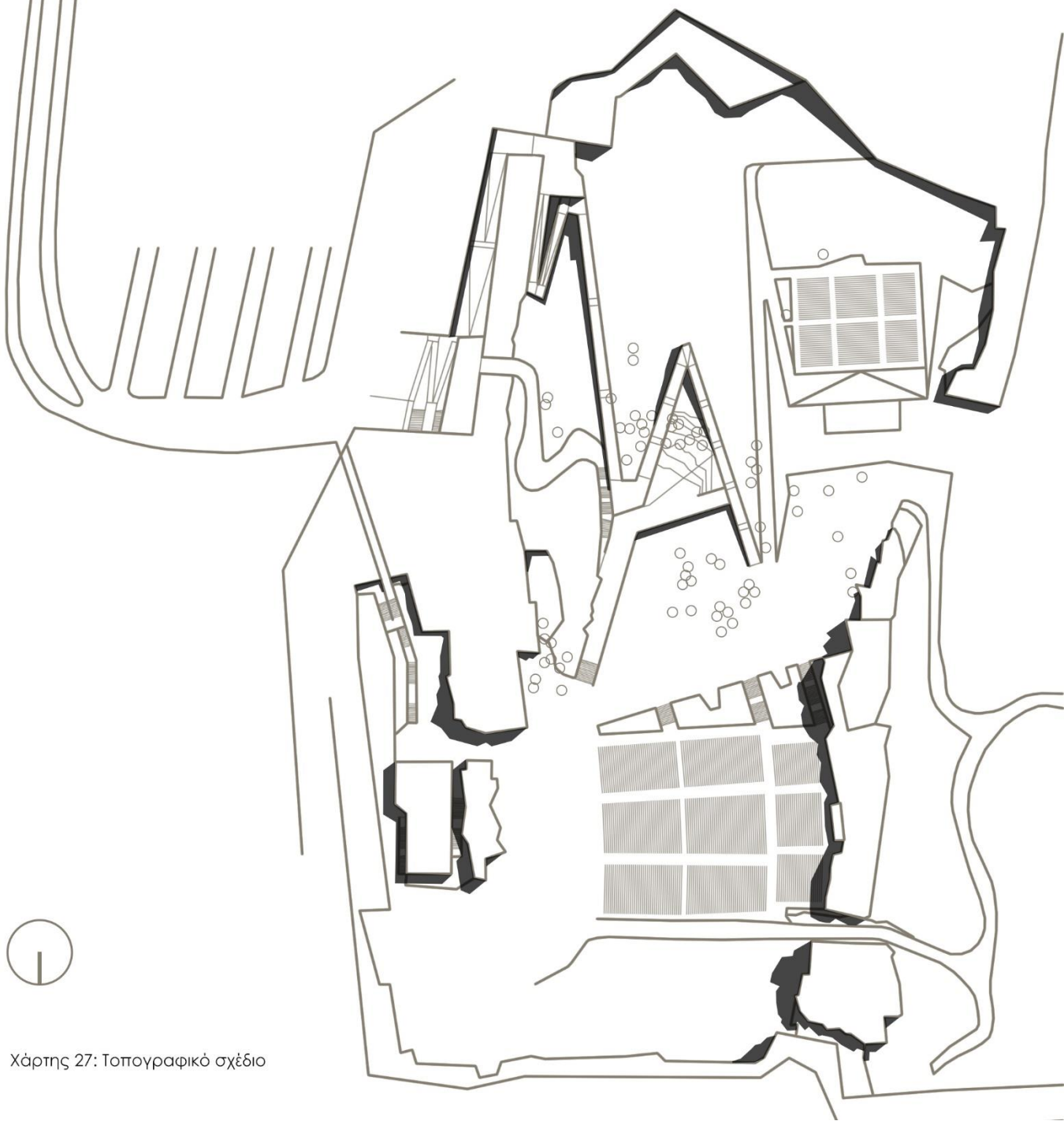
είσοδος προσωπικού

πλατεία φουαγιέ

χώροι υγιεινής

κτίριο
παρασκηνίων

θεατρική σκηνή

Χάρτης 27: Τοπογραφικό σχέδιο

Λόγω της πολυπλοκότητας και του μεγέθους της επέμβασης για την καλύτερη κατανόηση της θα επιχειρηθεί η περιγραφή της πορείας που ακολουθεί ο επισκέπτης για να βρεθεί στη θεατρική σκηνή.

Αναπτύσσονται χώροι εστίασης και εκτόνωσης, το κτίριο εισόδου και θεατρικές σκηνές, τα οποία συνδέονται μέσω μιας ράμπας, που αποτελεί τη βασική πορεία του επισκέπτη. Έτσι, κατά την άφιξη του στο χώρο στάθμευσης (+20.00 μ.), ο επισκέπτης δεν έχει οπτική επαφή με την διαδρομή

που θα ακολουθήσει για την κατάβαση του στο επίπεδο τη θεατρικής αρένας. Στη συνέχεια αφού περάσει το κτίριο εισόδου (+16.00 μ.) που βρίσκεται πακτωμένο στο βράχο, ακολουθεί ένα κεκλιμένο μονοπάτι που βρίσκεται σε μια εγκοπή του ανάγλυφου, χωρίς να έχει ακόμα οπτική επαφή με το χώρο του θεάτρου. Μέσω του μονοπατιού θα οδηγηθεί μέσα από τον βράχο σε ένα πλάτωμα που αποτελεί παράλληλα το χώρο ελέγχου των εισιτηρίων. Σε αυτό το σημείο του δίνεται για πρώτη φορά η δυνατότητα να προσανατολιστεί, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί την έναρξη της πορείας κατά-

βασης μέσω μιας ράμπας 400 μέτρων, προσβάσιμης από αμέσως, στην θεατρική αρένα που βρίσκεται 19 μέτρα χαμηλότερα.

Ο επισκέπτης εισέρχεται στην πλατεία φουαγιέ (-3,00 μ.) που βρίσκεται βόρεια, ενώ ένας ογκώδης σχηματισμός βράχου που σχηματίζει μια τεχνητή γωνία βρίσκεται αριστερά της ράμπας. Η ύπαρξη της πλατείας φουαγιέ ευνοεί την παραμονή στο χώρο και επιτρέπει τον περίπατο πριν από την έναρξη της παράστασης. Βόρεια του σχηματισμού των βράχων, βρίσκεται η περιοχή των καθισμάτων

του ακροατήριου και η σκηνή του θεάτρου (+0,00m). Μεταξύ της πλατείας φουαγιέ και του θεάτρου, στο ανατολικό όριο του, τοποθετούνται οι χώροι υγιεινής με προσανατολισμό Ανατολής - Δύσης. Ο επισκέπτης έχει δύο εναλλακτικές πορείες για να φτάσει στα καθίσματα από την πλατεία φουαγιέ, είτε να χρησιμοποιήσει κάποιο από τα τρία κλιμακοστάσια για να βρεθεί στο επίπεδο που βρίσκεται η θέση του, είτε να κατευθυνθεί κυκλικά γύρω από τους χώρους υγιεινής και να οδηγηθεί στη θέση του από το επίπεδο της σκηνής.

Εικόνα 133: Γενική άποψη του ROM

Μεταξύ του χώρου στάθμευσης και του επιπέδου του πλατώματος είναι το κτίριο εισόδου, που βρίσκεται ενσωματωμένο στον βράχο και κρυμμένο κάτω από το επίπεδο στάθμευσης, με αποτέλεσμα το μόνο ορατό τμήμα του προς το θέατρο να είναι μια πλευρά του ενώ η μορφή του και το μέγεθός του είναι αντιληπτό από την εσωτερική πορεία στην

Οι καλλιτέχνες και το προσωπικό έχουν τη δική τους ξεχωριστή πρόσβαση από το χώρο στάθμευσης, η οποία οδηγεί μέσω ενός κλιμακοστασίου στο κτίριο των παρασκηνίων, που δεν είναι εμφανές από την σκηνή.

Η ράμπα, που έχει τοποθετηθεί ως άξονας – πορεία, βρίσκεται πάνω από το βραχώδες ανάγλυφο. Παράλληλα διαθέτει μικρούς χώρους στάσης που προσκαλούν τους επισκέπτες να θαυμάσουν τη θέα.

Η κτιριακή μονάδα των χώρων εστίασης, είναι πακτωμένη στο ανάγλυφο, διαρθρώνεται με γραμμικό τρόπο και βρίσκεται δεξιά της ράμπας, στα δυτικά σύνορα της περιοχής. Αυτή η διάρθρωση προσφέρει καλή οργάνωση όλων των ειδών τροφίμων και είναι παρόμοια με την τυπική αρχιτεκτονική των κελαριών στην περιοχή της Αυστρίας.⁹⁵

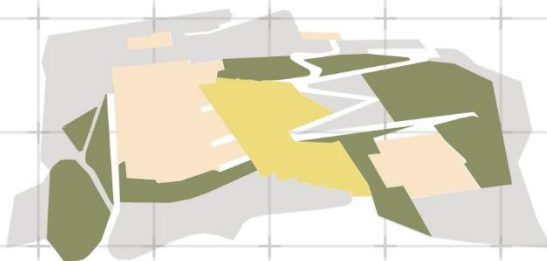
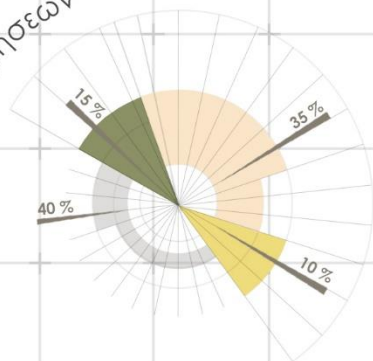
Ο θεατής έχει τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσει τα διαλείμματα μεταξύ των παραστάσεων είτε για να κατευθυνθεί στο εστιατόριο, είτε να αναζητήσει ηρεμία για να αφομοιώσει αυτό που μόλις είδε, στην πλατεία φουαγιέ που μπορεί να χρησιμοποιηθεί πριν και κατά τη διάρκεια της παράστασης.⁹⁶

95. "ROM – Redesign of the Roman Quarry disposed Opera Festivals," Archello, πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018, <https://archello.com/project/rom-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>

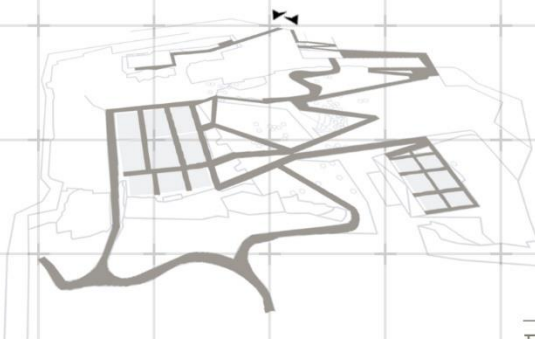
96. ο.π

ποσοστά χρήσεων

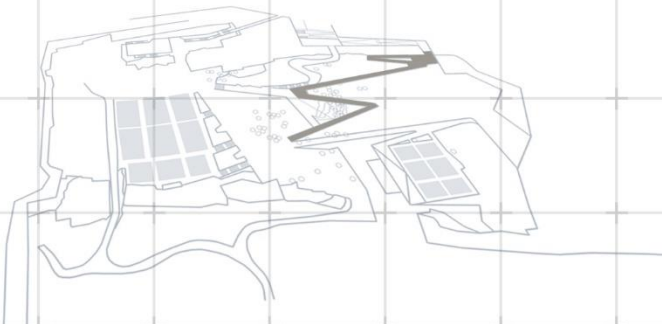

■ βραχώδες
τοπίο

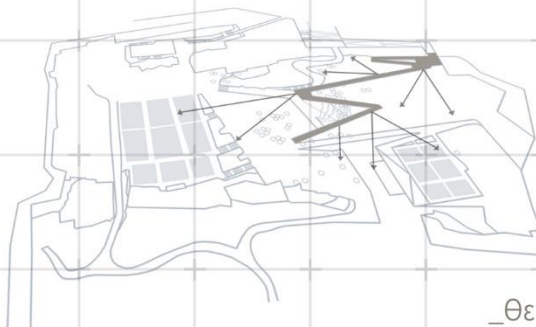
_χρήσεις

_πορείες &
προσβάσεις

_βασική πορεία - ράμπα

_θεάσεις

Ένα ανενεργό λατομείο αποτελεί κατάλληλη τοποθεσία για την λειτουργία ενός θεάτρου, καθώς η μορφολογία του, παρέχει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την βέλτιστη ακουστική και οπτική εμπειρία.⁹⁷ Η φυσική μορφή του λατομικού χώρου και η εσωτερικότητα που δημιουργούν τα ψηλά του όρια, ενισχύουν την ακουστική στον υπαίθριο χώρο. Παράλληλα, οι μεγάλης κλίμακας βράχοι, δημιουργούν δραματικά οπτικά εφέ που κρίνονται απαραίτητα σε μια όπερα ή συναυλία (Εικόνες 144,145). Όσον αφορά τη γλώσσα σχεδιασμού καθώς και την ανάπτυξη των μορφών, το έργο δημιουργεί μια σειρά από γλυπτικές δομές που έχουν σαφή και απλή γλώσσα σχημάτων, ενώ παράλληλα παρουσιάζουν αντίθεση στο χρώμα και στην υφή των υλικών σε σύγκριση με τα φυσικά βραχώδη τοπίο του λατομείου.⁹⁸

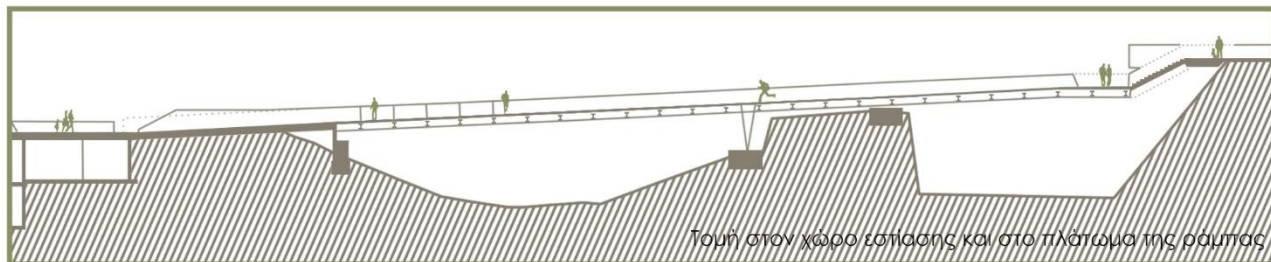
Στόχος του αρχιτέκτονα ήταν να χρησιμοποιήσει το ανάγλυφο, όσο το δυνατόν περισσότερο και όπου είναι εφικτό, ο ίδιος ο βράχος να λειτουργεί ως οικοδομικό υλικό. Η πρόθεση αυτή, επιτρέπει στον επισκέπτη να βιώσει τον χώρο, καθώς δεν αλλοιώνει το χαρακτήρα του πρώην λατομείου. Ταυτόχρονα τοποθέτησε κτιριακά-δομικά στοιχεία με τρόπο ώστε να μην είναι εμφανή, είτε σκόπιμα να κατευθύνουν τον επισκέ-

Εικόνα 144: Άποψη
θεάτρου

Εικόνα 145: Άποψη θεάτρου

Εικόνα 146: Το πλάτωμα μετά την έξοδο από την
«πρύπτα» στη μάζα του βράχου

πτη. Παράλληλα τα πιο «ελαφριά» στοιχεία, όπως η ράμπα «ίππταται» ενώ στηρίζεται σε κάποια στοιχεία και δεν τροποποιεί το ανάγλυφο. Ο επισκέπτης ήδη από την είσοδο του στην περιοχή, έρχεται σε πρώτη επαφή με την «πρύπτα» στην μάζα του βράχου που τον ωθεί να κατευθυνθεί στην ράμπα (Εικόνα 146). Με αυτόν τον τρόπο η μάζα του βράχου λειτουργεί, τόσο ως τοιχοποιία και δομικό στοιχείο, όσο και ένα είδος σήμανσης.

97. XIAO YANG, "MATERIALSCAPE: The transformation and revitalization of an abandoned limestone quarry into an educational and recreational public park," (μεταπτυχιακή εργασία, Ball State University, 2016)

98. "Roman Quarry Redesign AllesWirdGut", Landezine, πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018, <http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>

Τα υλικά που σχετίζονται με το λατομείο και τα υλικά που προέρχονται από το ίδιο το λατομείο χρησιμοποιούνται κυρίως για τις επιφάνειες των ελεύθερων χώρων. Όλοι οι προστιθέμενοι κυβόλιθοι καλύπτονται με οξειδωμένα χαλύβδινα κομμάτια (Εικόνα 147). Ο χάλυβας εγγυάται την προστασία από τις καιρικές συνθήκες κατά τη διάρκεια του χειμώνα, λόγω της ήδη ελεγχόμενης οξειδωμένης επιφάνειας. Αντιθέτως όπου ο επισκέπτης έρχεται σε επαφή με αυτές τις επιφάνειες, όπως στον χώρο εισιτηρίων, στους πάγκους εστίασης, στις εισόδους των χώρων υγιεινής κλπ., χρησιμοποιήθηκαν λευκά τσιμεντοειδή φύλλα (Εικόνες 148, 149), τόσο για την καλύτερη δυνατή ανάδειξή τους, όσο και για την προστασία τους.⁹⁹

Όσον αφορά την κατασκευή των διαφόρων στοιχείων, λόγω των διαφορετικών απαιτήσεων, χρησιμοποιούνται διάφορες μέθοδοι κατασκευής. Αρχικά, στην περιοχή των παρασκηνίων χρησιμοποιείται ξύλο με προκατασκευασμένα στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων όλων των απαραίτητων πλακών πρόσοψης (Εικόνα 150). Παράλληλα ξύλο χρησιμοποιείται στο εσωτερικό τμήμα της ράμπας (Εικόνα 151). Η δυσκολία πρόσβασης σε πολλές περιοχές απαιτεί την εργασία με προκατασκευασμένα υλικά και καθιστά την κατασκευή χάλυβα προτιμότερη από την κατασκευή ξύλου. Όλες οι άλλες περιοχές (χώροι εστίασης και χώρος εισόδου) έχουν κατασκευαστεί με εμφανές σκυρόδεμα¹⁰⁰ (Εικόνα 152).

Εικόνα 147: Κτίριο εισόδου

Εικόνα 148: Είσοδος χώρων υγιεινής

Εικόνα 149: Χώρος εστίασης

Εικόνα 150: Κτίριο παρασκηνίων

Εικόνα 151: Ράμπα

Εικόνα 152: Χώρος εστίασης

99. "ROM – Redesign of the Roman Quarry disposed Opera Festivals", Archello, πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018, <https://archello.com/project/rom-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>

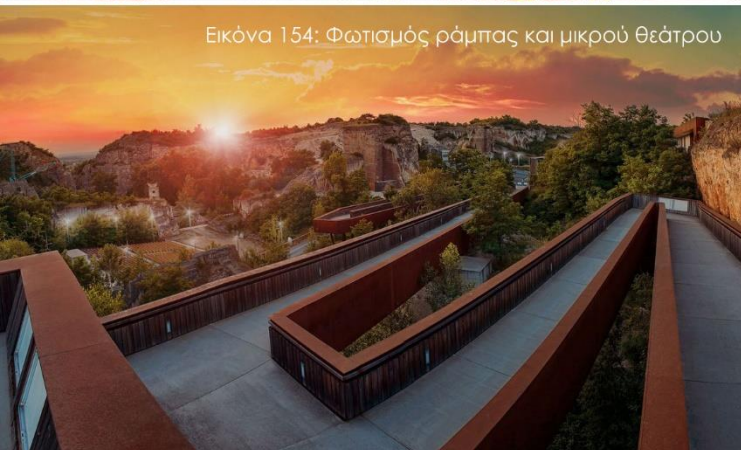
100. ο.π

Ο κύριος φωτισμός ολόκληρης της περιοχής επιτυγχάνεται με την ανάδειξη των υφιστάμενων βράχων (Εικόνα 153). Ο στόχος είναι να προσφέρεται μια ελεύθερη θέα στο νυχτερινό ουρανό. Γενικότερα, τα χαρακτηριστικά των επιμέρους περιοχών ενισχύονται λόγω της διαφορετικής διαχείρισης του φωτισμού (Εικόνα 155). Συγκεκριμένα, η ράμπα (Εικόνα 154) και οι περιοχές εστίασης διαθέτουν γραμμικό φωτισμό,

ενισχύοντας την διεύθυνση του άξονα και καθορίζοντας τα όρια των χώρων αντίστοιχα. Οι περιοχές εκτόνωσης, διαθέτουν φώτα που είναι ενσωματωμένα στα παγκάκια και απλώνουν μαλακές λωρίδες φωτός στο έδαφος.¹⁰¹ Τα φώτα έκτακτης ανάγκης είναι ενσωματωμένα σε λωρίδες και σηματοδοτούν τα όρια της πορείας και της σκηνής.

Εικόνα 153: Φωτισμός περιοχής μελέτης στην διάρκεια παράστασης

Εικόνα 154: Φωτισμός ράμπας και μικρού θεάτρου

Εικόνα 155: Φωτισμός χώρου εισόδου

101. "ROM – Redesign of the Roman Quarry disposed Opera Festivals," Archello, πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018, <https://archello.com/project/rom-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>

Στόχος του αρχιτέκτονα AllesWirdGut ήταν να μην επέμβει στο ανάγλυφο κρύβοντας την σκληρή και φυσική επιφάνεια του λατομείου, αντιθέτως να αναδείξει την «βραχώδη» και «απόκοσμη» ατμόσφαιρα με μια πορεία που βρίσκεται ψηλότερα από το ανάγλυφο (Εικόνες 156, 157) που έχει υποστεί εξορυκτικές δραστηριότητες και ξεκινά από το χώρο στάθμευσης και κατευθύνεται στο προϋπάρχον θέατρο που βρίσκεται χαμηλότερα.

Με τον τρόπο αυτό, αναδεικνύεται το ανάγλυφο και προσφέρονται στον επισκέπτη θεάσεις στο σύνολο της περιοχής, από ένα επίπεδο υψηλότερο από αυτό της θεατρικής αρένας (Εικόνες 158, 159). Ταυτόχρονα, η ατμόσφαιρα του «βραχώδους» τοπίου εκτείνεται σε όλα τα μέρη της περιοχής μελέτης και γίνεται πιο ενδιαφέρον το ξετύλιγμα της βιωματικής και οπτικής εμπειρίας (Εικόνα 160).¹⁰²

Εικόνα 156: Η ράμπα σε σχέση με το ανάγλυφο

Εικόνα 157: Η ράμπα κατά τη διάρκεια κατασκευής

Εικόνα 158: Ράμπα

Εικόνα 159: Τρόπος στήριξης της ράμπας

Εικόνα 160: Προσαρμογή της ράμπας στο περιβάλλον

Εικόνα: Χώρος εστίασης

102. XIAO YANG, "MATERIALSCAPE: The transformation and revitalization of an abandoned limestone quarry into an educational and recreational public park," (μεταπτυχιακή εργασία, Ball State University, 2016)

_οικονομικά οφέλη

Η εντυπωσιακή αρχιτεκτονική και η «φυσική» ατμόσφαιρα του χώρου έχουν εξασφαλίσει μια θέση στη λίστα των πιο οικονομικά επιτυχημένων υπαίθριων θεάτρων στην Ευρώπη, αφού προσφέρει μια μοναδική εμπειρία σε περίπου 220.000 επισκέπτες του φεστιβάλ ετησίως. Η επιτυχία του θεάτρου έχει εξασφαλίσει πολλές θέσεις εργασίας και έχει τονώσει την οικονομία της ευρύτερης περιοχής.

_κοινωνικά οφέλη

Το θέατρο αποτελεί ένα λειτουργικό χώρο που εξυπηρετεί τις πολιτιστικές ανάγκες τόσο των κατοίκων, όσο και της ευρύτερης εποχής. Η ύπαρξη ενός χώρου που αποτελεί πυρήνα πολιτιστικού ενδιαφέροντος, ανταποκρίνεται στην κουλτούρα των Αυστριακών, οι οποίοι εντάσσουν την μουσική και το θέατρο στην καθημερινή τους ζωή και συγκεκριμένα, πολιτιστικές εκδηλώσεις, παραστάσεις όπερας και συναυλίες. Το θέατρο προσφέρει μια μοναδική εμπειρία στον επισκέπτη, είτε πρόκειται για λάτρη της κλασσικής μουσικής που απολαμβάνει μια παράσταση του φεστιβάλ όπερας είτε για ένα κάτοικο που παρακολουθεί μια θεατρική παράσταση με τους φίλους του ως ερασιτέχνες ηθοποιούς.

_περιβαλλοντικά οφέλη

Το έργο ROM αποτελεί ένα παράδειγμα μετατροπής ενός εγκαταλελειμμένου λατομείου σε έναν ενεργό χώρο πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Η επέμβαση πραγματοποιήθηκε με σεβασμό στον περιβάλλοντα χώρο και στο άγριο τοπίο του λατομείου, με την προσθήκη των απαραίτητων στοιχείων για να μπορέσει το θέατρο να είναι λειτουργικό. Ο αρχιτέκτονας δημιουργώντας την πορεία, που εκτείνεται κατά μήκος της περιοχή μελέτης (ράμπτα), σε ένα υψηλότερο επίπεδο από το ανάγλυφο, αναδεικνύει το βραχώδες σκηνικό και τα μέρη της θεατρικής αρένας, χωρίς να επεμβαίνει σε αυτό ολοκληρωτικά. Παράλληλα, δίνεται η δυνατότητα μιας χωρικής εμπειρίας στον επισκέπτη, χωρίς να βρεθεί στο επίπεδο της θεατρικής σκηνής. Με αυτό τον τρόπο προσφέρεται στον επισκέπτη μια ατμοσφαιρική εμπειρία, σε ένα παλαιότερα «αφιλόξενο» και μη προσπελάσιμο χώρο και μια πληθώρα θεάσεων στο, σε μεγάλο βαθμό, μη επεξεργασμένο λατομείο.

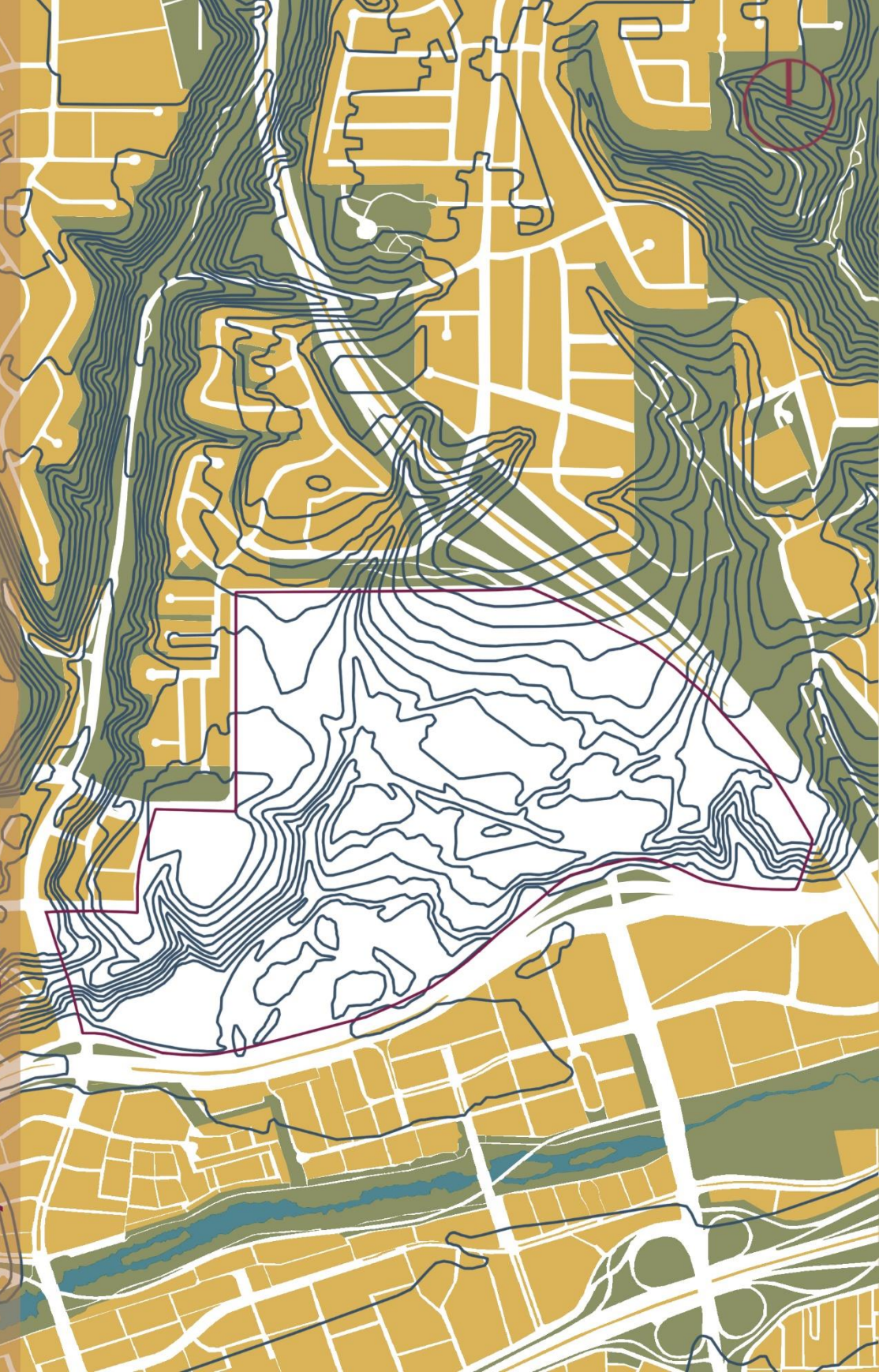

Εικόνα 161: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

ΤΟΠΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Quarry Falls, San Diego, California 2008

Η περιοχή που βρίσκεται σήμερα το Quarry Falls, η οποία ονομάζεται Mission Valley και βρίσκεται στο κέντρο του Σαν Ντιέγκο της Καλιφόρνια, αποτελούσε ένα λατομείο αδρανών, που χρησίμευε ως κύρια πηγή εξόρυξης πέτρας και σκυροδέματος. Πριν από τις εξορυκτικές δραστηριότητες, ήταν ένα φυσικό τοπίο με νότια κλίση προς τον ποταμό.

Η περιοχή μελέτης συνορεύει με μια χαμηλής πυκνότητας περιοχή στο βορά, την αστική περιοχή της Mission Valley στο νότο, μια αναπτυσσόμενη περιοχή δυτικά, την φυσική περιοχή του ποταμιού του Σαν Ντιέγκο που βρίσκεται νοτιότερα και τον υπό κλίση αυτοκινητόδρομο ανατολικά. Το Quarry Falls βρίσκεται μεταξύ τεσσάρων αυτοκινητοδρόμων, γεγονός που την καθιστά μια περιοχή εξαιρετικής προσβασιμότητας και άρχισε να κατασκευάζεται από το 2010.

Στις αρχές του εικοστού αιώνα, η περιοχή αποτελούσε δημόσια έκταση, ενώ στις αρχές της δεκαετίας του 1900 εντάχθηκε στον ιδιωτικό τομέα. Το 1937 μετατράπηκε σε λατομείο αδρανών υλικών. Τα υλικά αυτά (πέτρα, σκυρόδεμα) χρησιμοποιήθηκαν για πολλά από τα μεγαλύτερα κατασκευαστικά έργα της περιοχής μέχρι και το 2000, όταν σταμάτησε η λειτουργία του.¹⁰³

Χάρτης 29: Οδικό δίκτυο

Εικόνα 162: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

103. Carrier Johnson, "Quarry Falls SPECIFIC PLAN", City Council Resolution R-304293, Οκτώβριος 21, 2008

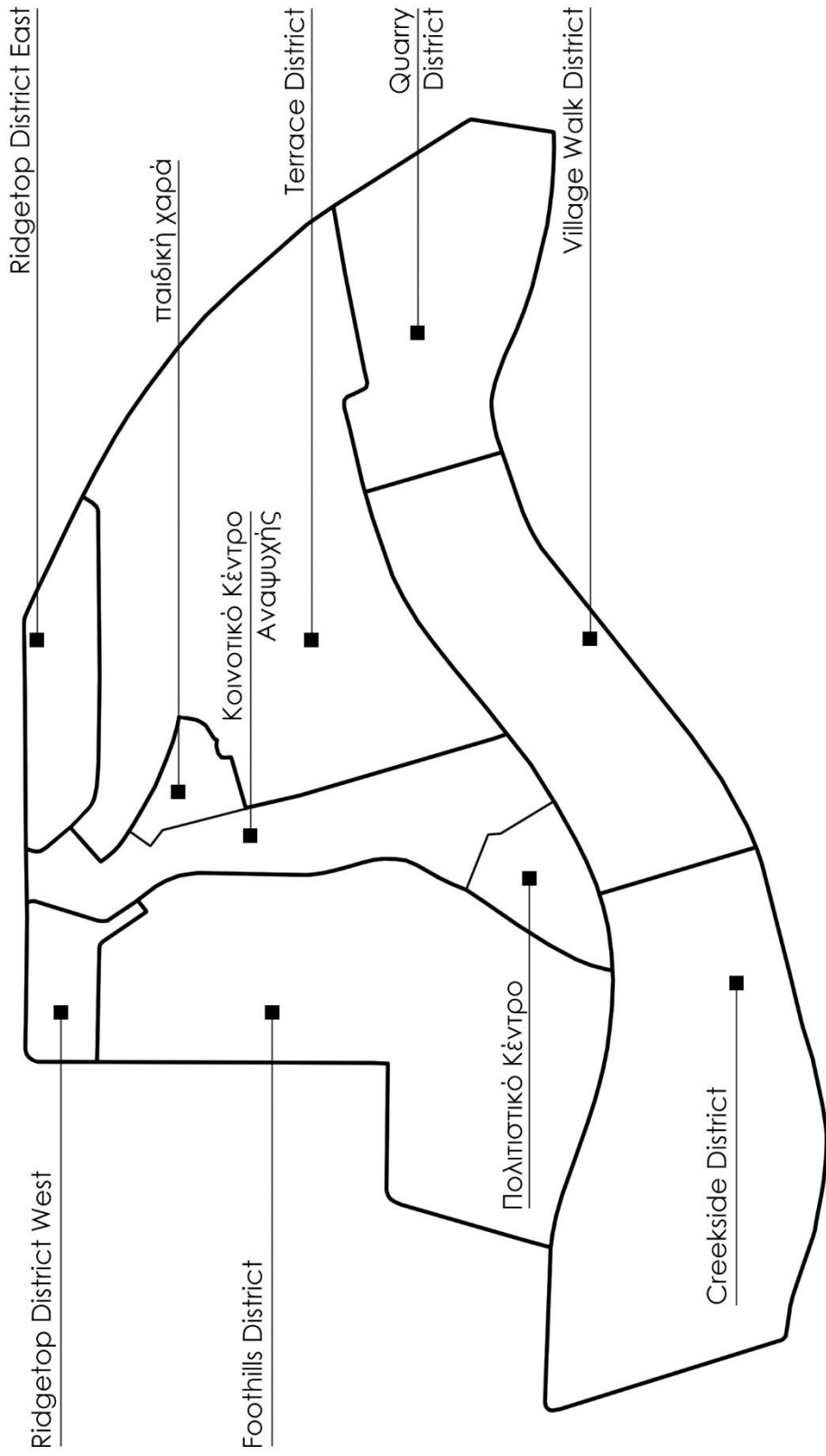
Μετά την έναρξη λειτουργίας ως λατομείο, σταδιακά η περιοχή έγινε αστική, και η λειτουργία του επέφερε αρνητικές επιπτώσεις, καθώς αποτελούσε οχλούσα χρήση. Επιπλέον, λόγω των εξορυκτικών δραστηριοτήτων παρατηρήθηκε καθίζηση του εδάφους βάθους 200μ. .

Το θεσμικό πλαίσιο της Πολιτείας για την περιβαλλοντική προστασία, επέβαλε τη διακοπή της λειτουργίας του λατομείου κατά τη δεκαετία του 2000. Το Δημοτικό Συμβούλιο, το 2008, ενέκρινε το σχέδιο για τη δημιουργία της κοινότητας μικτών χρήσεων που ονομάζεται Mission Valley: Quarry Falls, ενώ είχε ήδη απορρίψει δύο προτάσεις αλλαγής χρήσης της περιοχής που πρότειναν την κατασκευή μιας γραμμής τρόλεϊ και την ανάπτυξη εμπορικών και γραφειακών χώρων.¹⁰⁴

Ο σχεδιασμός αυτού του έργου, παρουσιάζει ενδιαφέρον σε πολλά επίπεδα. Το πρώτο επίπεδο σχετίζεται με την αποκατάσταση του τοπίου σε αυτό που υπήρξε ιστορικά, μέσω της δημιουργίας μιας πράσινης ζώνης-ραχοκοκαλιάς που θα συνδέει την πεδιάδα του ποταμού με το οροπέδιο. Το δεύτερο συνδέεται με τον διπλό ρόλο της περιοχής, ως υπερτοπικό κέντρο και παράλληλα ως μεταβατική περιοχή μεταξύ του οροπεδίου της κοινότητας Serra Mesa στο βορά και τις αστικές περιοχές της πεδιάδας της Mission Valley στο νότο. Το τρίτο σχετίζεται με το σχεδιασμό μιας βιώσιμης κοινότητας και την προώθηση της «πράσινης» ανάπτυξης μέσω της μείωσης των ενεργειακών αναγκών.

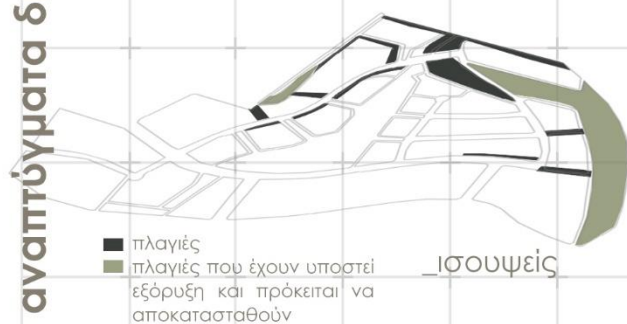
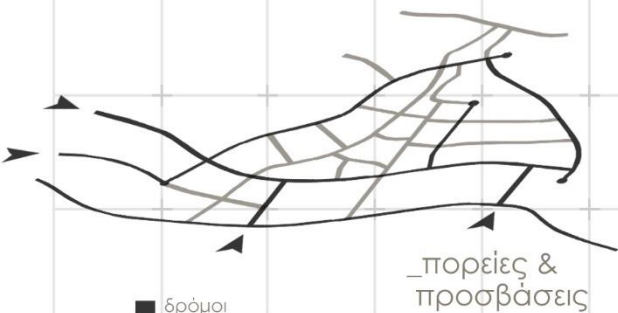
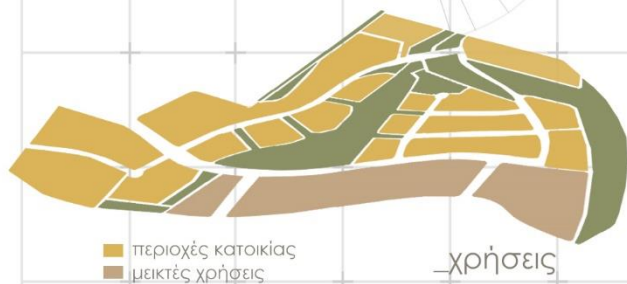
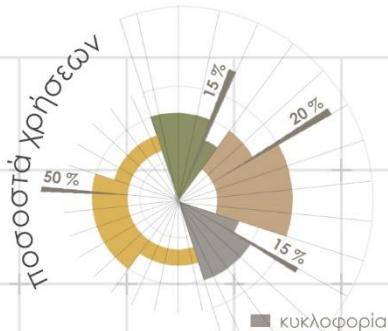
Συνοικίες (Districts)	Έκταση (m2)	Κυρίαρχη χρήση	Χαρακτηριστικά	
Park District	80.937	δημόσιοι /ημιδημόσιοι ανοιχτοί χώροι , πάρκα	Πολιτιστικό Κέντρο & Κοινοτικό Κέντρο Αναψυχής	εξωτερικά καφέ και αμφιθέατρα
Ridgetop District	41.682	στέγαση	όχληση λόγω αυτοκινητοδρόμου	εύκολη πρόσβαση και θέα προς τη συνοικία του Πάρκου
Foothills District	131.927	στέγαση	μικρή απόσταση από εμπόριο	μονάδες υποβοηθούμενης φροντίδας
Terrace District	117.763	στέγαση	πάρκα τσέπης (10.926 m2)	σπίτια σε σειρά που βλέπουν προς το πάρκο
Creekside District	131.118	μικτές χρήσεις (εμπόριο, γραφεία, στέγαση)	ανοιχτοί δημόσιοι χώροι 6.070 m2	πιθανή τοποθεσία μονάδας εκπαίδευσης
Village Walk District	78.913	κέντρο Quarry Falls μικτές χρήσεις (εμπόριο, γραφεία, στέγαση)	μικρή απόσταση από το Πάρκο δημόσιοι ανοιχτοί χώροι	πιθανή μονάδα εκπαίδευσης
Quarry District	52.204	επιχειρηματικό κέντρο campus γραφείων	επιτρέπει την κοντινή απόσταση εργασίας - κατοικίας	χρήσεις εστίασης και ανοιχτών χώρων

104. Carrier Johnson, "Quarry Falls SPECIFIC PLAN", City Council Resolution R-304293,Οκτώβριος 21, 2008

Χάρτης 30: Τοπογραφικό σχέδιο

Σχεδιασμένο από τον αρχιτέκτονα Gordon Carrier, το έργο αποτελεί μια σύγχρονη κοινότητα μεικτών χρήσεων στο κεντρικό τμήμα της πόλης, η οποία οργανώνεται γύρω από ένα δίκτυο πάρκων, ανοιχτών χώρων, μονοπατιών, δημόσιων υπηρεσιών σε μικρή απόσταση από το δίκτυο της πόλης.

Αναλυτικότερα, η κοινότητα του Quarry Falls αποτελείται από επτά διαφορετικές συνοικίες. Ενώ κάθε συνοικία έχει ξεχωριστή ταυτότητα, όλες συνδέονται με το σύστημα των ανοιχτών χώρων, που παρέχει μια μετάβαση μεταξύ των περιοχών ανάπτυξης και αποτελεί μέρος της καθημερινής ζωής των κατοίκων. Συγκεκριμένα, στο κεντρικό τμήμα της περιοχής, ο ανοικτός χώρος και τα πάρκα, υπαγορεύουν τη σύνδεση και την επικοινωνία των διαφόρων αστικών χρήσεων γης και του συστήματος κυκλοφορίας.¹⁰⁵ Οι χρήσεις της κάθε συνοικίας ποικίλουν ανάλογα με την τοποθεσία και το ρόλο που υπαγορεύει το Σχέδιο της περιοχής. Κατοικίες, εμπορικές χρήσεις, γραφεία και δημόσιες χρήσεις είναι συνδεδεμένες με το σύστημα των ανοιχτών και πράσινων χώρων μέσω δρόμων και πεζοδρόμων.

Στο έργο περιλαμβάνεται και η ανέγερση ενός σχολείου έκτασης 12.140 m², που πιθανότατα να εμπεριέχει δημοτικό, γυμνάσιο και/ ή λύκειο.

Ο κύριος ανοικτός χώρος πρασίνου θα είναι το Πάρκο εντός της συνοικίας Park, το οποίο θα διατρέχει την περιοχή εγκάρσια από το βορά προς το νότο. Το Quarry Falls έχει σχεδιαστεί έτσι ώστε να συνδέεται με το ποτάμι του Σαν Ντιέγκο και άλλες περιοχές μέσω πάρκων, ανοιχτών χώρων, μονοπατιών και πεζοδρομίων που θα διαθέτουν δεντροστοιχία για σκίαση και δημόσιο εξοπλισμό. Το Πάρκο θα διασχίζει και ένας καταρράκτης που θα είναι εμφανής από τα χαμηλότερα επίπεδα του Πάρκου. Όσον αφορά την άθληση, θα περιλαμβάνει γήπεδα μπάσκετ (Εικόνα 163) και βόλεις, όπως και στάσεις για αερόβια άσκηση. Ταυτόχρονα στο εσωτερικό του θα βρίσκονται παιδικές χαρές, χώροι στάσεις (164), ένα αμφιθέατρο (Εικόνα 167), περιοχές πικνίκ (Εικόνα

165) και κοινοτικοί κήποι που θα έχουν την δυνατότητα οι κάτοικοι του Quarry Falls και της ευρύτερης περιοχής να εκμεταλλεύονται. Ένας από τους στόχους του Ειδικού Σχεδίου ήταν η δημιουργία μιας κοινότητας που είναι φιλική προς τον πεζό, μέσω κυρίως του δικτύου και της σύνδεσης με το τοπίο. Στο εσωτερικό του Πάρκου θα τοποθετηθούν περίπου 2.414 μέτρα μονοπατιών (Εικόνα 166) πλάτους 1,2 – 2,4 μέτρων, που θα είναι φτιαγμένα από ασφαλτο και σκυρόδεμα ανάλογα με την τοποθεσία και την τοπογραφία.¹⁰⁶ Ακόμα το Πάρκο για την αποφυγή της εκχείλισης του νερού σε περίπτωση έντονης βροχής θα διαθέτει ένα σύστημα για την συγκέντρωση του νερού της βροχής από τις πλαγιές.

Εικόνα 163: Γήπεδα μπάσκετ

Εικόνα 164: Χώροι στάσης

Εικόνα 165: Χώροι πικνίκ

Εικόνα 166: Μονοπάτια εντός της περιοχής μελέτης

Εικόνα 167: Αμφιθέατρο

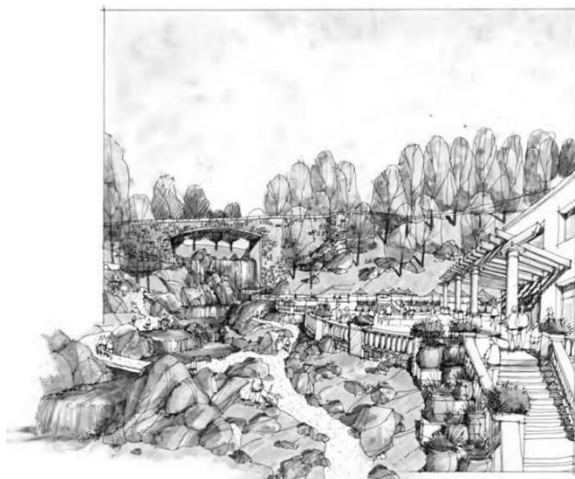
106. Carrier Johnson, "Quarry Falls SPECIFIC PLAN", City Council Resolution R-304293, Οκτώβριος 21, 2008

Πάρκα τσέπης σε συνδυασμό με τα μονοπάτια πλάτους 1,8 μέτρων, διατρέχουν την περιοχή σε κατεύθυνση ανατολής-δύσης συνδέοντας τις συνοικίες μεταξύ τους και με το Πάρκο. Σύμφωνα με το Ειδικό Σχέδιο, θα τοποθετηθούν σε στρατηγικές θέσεις ώστε να αποτελούν είτε συνδέσεις, είτε φίλτρο (buffer) μεταξύ περιοχών διαφορετικών πυκνοτήτων και χρήσεων (Εικόνα 168).

Τόσο το Πάρκο και τα πάρκα τσέπης όσο και οι δημόσιοι χώροι που θα διαμορφωθούν, θα παρέχουν ευκαιρίες για δραστηριότητες και κοινωνική αλληλεπίδραση για την κοινότητα. Συγκεκριμένα, το Quarry Falls θα περιλαμβάνει ακόμα, περιοχές που ενδείκνυται για συγκέντρωση και διοργάνωση δημόσιων εκδηλώσεων. Το Πολιτιστικό Κέντρο, που θα βρίσκεται στο νοτιότερο τμήμα της συνοικίας Park, θα διαθέτει μια πλατεία πάνω στην κυριότερη είσοδο του Πάρκου και ένα αμφιθέατρο εξωτερικού χώρου για εκδηλώσεις όπως συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις. Επιπλέον το Κοινοτικό Κέντρο Αναψυχής που θα συνδέεται με το Πολιτιστικό Κέντρο στην νοτιότερη πλευρά του Πάρκου, θα διαθέτει δημοτικά κτίρια, γήπεδα τένις και μια πλατεία που προσφέρει θέα στους καταρράκτες (Εικόνα 169) και τους χώρους του Πάρκου.¹⁰⁷ Το νότιο τμήμα της πλατείας θα είναι δημόσιο (Εικόνα 170) και θα εξυπηρετεί τις ανάγκες της κοινότητας για εκδηλώσεις, ενώ το βόρειο θα είναι ιδιωτικό και θα διαθέτει πισίνα, χώρο εστίασης και κάποιες πλατφόρμες με χώρους στάσης για θέαση.

Εικόνα 168: Σκίτσο χώρων “φίλτρων” μεταξύ διαφορετικών χρήσεων

Εικόνα 169: Σκίτσο χώρων στάσης με θέα στους καταρράκτες

Εικόνα 170: Σκίτσο δημόσιων χώρων

107. Carrier Johnson, “Quarry Falls Specific plan”, City Council Resolution R-304293, Οκτώβριος 21, 2008

Βασική στρατηγική του σχεδιασμού, υπήρξε η ιδέα της διάχυσης των δικτύων της κοινότητας για την καλύτερη εξυπηρέτηση των κατοίκων και των επισκεπτών και την ελάττωση της χρήσης του αυτοκινήτου. Τα μέσα μαζικής μεταφοράς που εξυπηρετούν την περιοχή είναι το λεωφορείο και το τρόλεϊ και βρίσκονται σε μικρότερη απόσταση από 600 μέτρα από την κοινότητα. Παράλληλα σε σχέση με το υπάρχον οδικό δίκτυο, το Quarry Falls αποτελεί περιοχή εξαιρετικής προσβασιμότητας, καθώς βρίσκεται μεταξύ τεσσάρων αυτοκινητοδρόμων. Το εσωτερικό οδικό δίκτυο έχει βασιστεί σε επτά κύριους οδικούς άξονες, ενώ θα προστεθούν ήπιας κυκλοφορίας οδοί για την πρόσβαση στην κάθε συνοικία.

Επιπρόσθετα της χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς και του αυτοκινήτου η κοινότητα θα περιλαμβάνει ένα εκτεταμένο δίκτυο πεζοδρόμων (Εικόνα 171), μονοπατιών και ποδηλατοδρόμων (Εικόνα 172). Οι κεντρικοί οδικοί άξονες (Εικόνα 173) στο σύνολο τους διαθέτουν πεζοδρόμια για την ασφαλή κίνηση των πεζών, ενώ στο εσωτερικό της περιοχής θα υπάρχει το δίκτυο πεζοδρόμων που εκτείνεται σε όλη την έκταση της περιοχής για την μεταφορά των κατοίκων μεταξύ των συνοικιών και μονοπατιών, για την κίνηση εντός των πάρκων και των πράσινων χώρων. Ένα τρίτο σύστημα που δομεί τη κοινότητα είναι αυτό των ποδηλατοδρόμων, που χωρίζεται σε τρεις βασικές κατηγορίες. Την πρώτη που αποτελεί ένα δίκτυο εντός της κοινότητας για την αποκλειστική χρήση ποδηλάτου. Την δεύτερη αποκλειστικά για ποδήλατο, που βρίσκεται εντός οδικού δικτύου αλλά διαφοροποιείται με συγκεκριμένη σήμανση και την τρίτη που βρίσκεται εντός οδικού δικτύου και μοιράζεται τον χώρο με τους πεζούς και τα αυτοκίνητα.¹⁰⁸

Εικόνα 171: Πεζόδρομοι εντός της περιοχής μελέτης

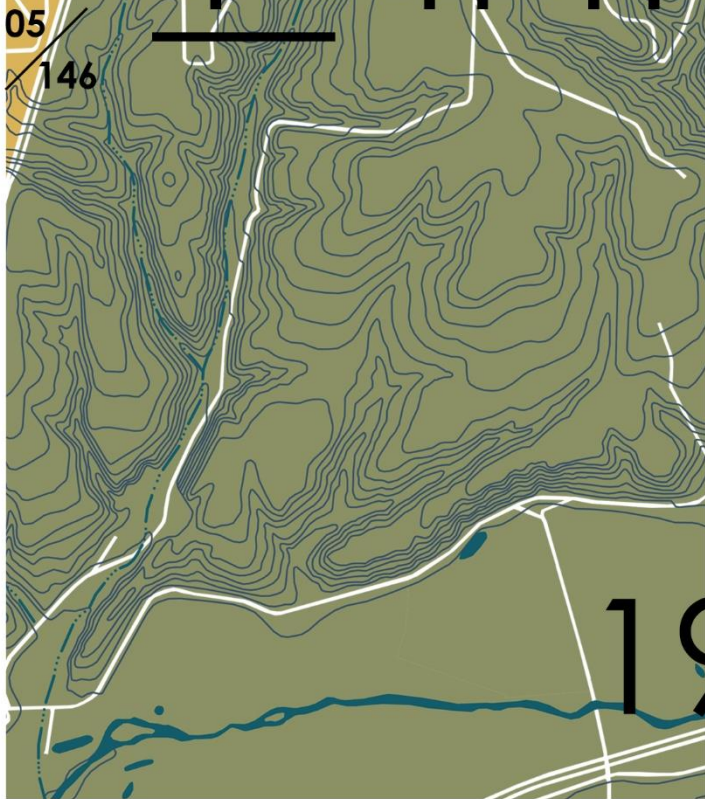
Εικόνα 172: Ποδηλατόδρομοι εντός της περιοχής μελέτης

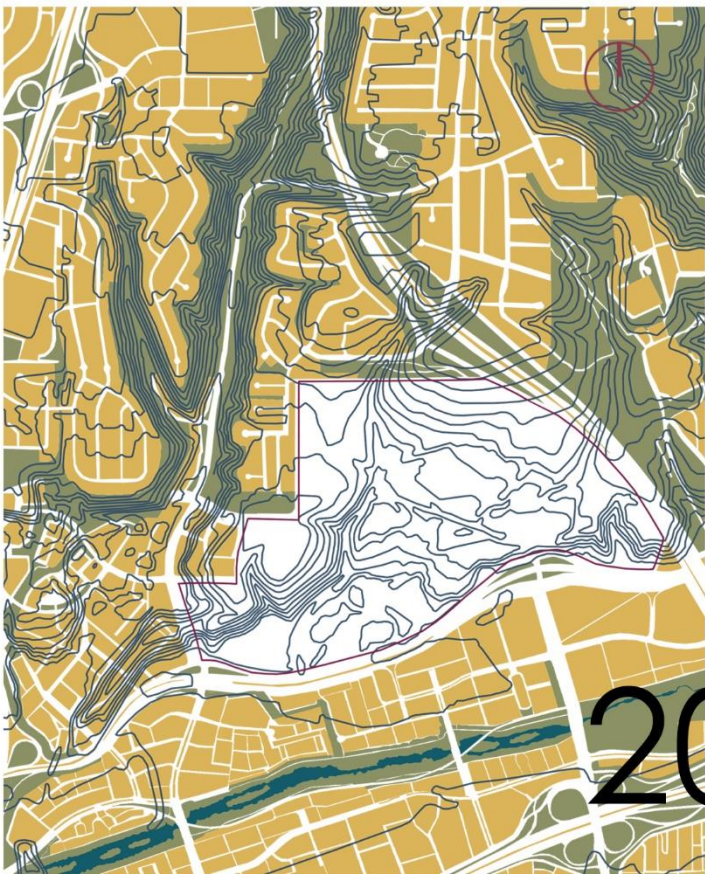
Εικόνα 173: Κεντρικοί οδικοί άξονες | πεζοδρόμιο

108. Carrier Johnson, "Quarry Falls SPECIFIC PLAN", City Council Resolution R-304293, Οκτώβριος 21, 2008

προσαρμογή στο τοπίο

1943

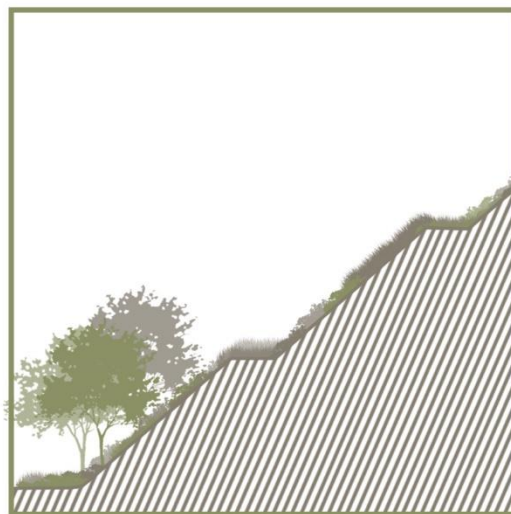
2019

Η περιοχή μελέτης διαθέτει χώρους που έχουν οριστεί ως προστατευόμενοι από την αρμόδια αρχή.¹⁰⁹ Συγκεκριμένα μια έκταση 728 m² υγροτόπων και βιοτόπων θεωρείται ευαίσθητη περιβαλλοντική περιοχή, ενώ το σχέδιο του Quarry Falls θα επέμβει σε 65 m² απότομων πλαγιών. Απότομες πλαγιές ύψους μέχρι και 60 μέτρων που διατηρούνται ως τεκμήρια των εξορυκτικών δραστηριοτήτων, περιβάλλουν την περιοχή μελέτης στην δύση, τον βορά και την ανατολή. Οι πλαγιές αυτές είναι ορατές από δυο αυτοκινητοδρόμους και κάποιες περιοχές στο νότο. Επομένως ειδική διαχείριση απαιτείται κατά μήκος των οδών υψηλής ορατότητας, κατά μήκος των συνοικιών και των εξορυγμένων πλαγιών. Όπως περιγράφεται παρακάτω, αυτές οι ειδικής διαχείρισης πλαγιές, αποτελούν βασικό στοιχείο που παισιώνει την περιοχή ανάπτυξης, ενισχύουν την εμπειρία του πεζού και προωθούν τα αισθητικά χαρακτηριστικά του έργου.

Το Πάρκο του Quarry Falls, που συμπεριλαμβάνεται στην κατηγορία των ανοιχτών χώρων υπό κλίση, θα είναι ένας συνδυασμός φυσικών πλευρικών πρανών και περιοχών γκαζόν. Τα πλευρικά πρανή που διαφέρουν σε ύψος και κλίση θα φυτευθούν με θάμνους και αειθαλή δέντρα που θα προσφέρουν σκίαση και δεν θα έχουν μεγάλες απαιτήσεις σε νερό.¹¹⁰

Διαχείριση πλαγιών με προσθήκη μονοπατιού

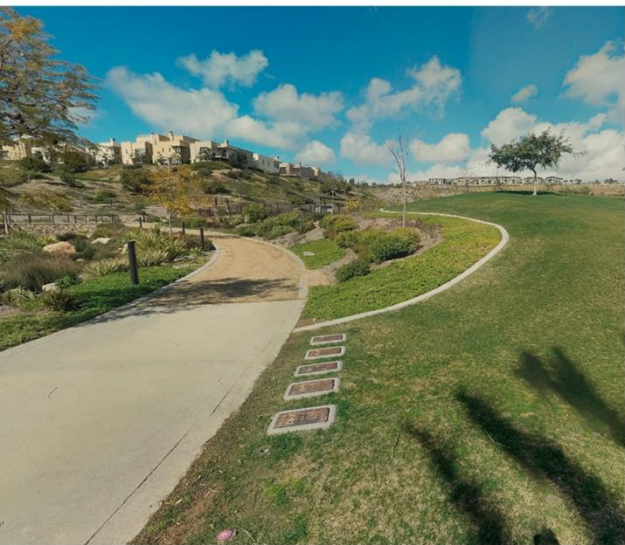
Διαχείριση πλαγιών που έχουν υποστεί εξόρυξη

109. Environmentally Sensitive Lands (ESL) (LDC Section 143.0100)

110. Carrier Johnson, "Quarry Falls Specific plan", City Council Resolution R-304293, Οκτώβριος 21, 2008

Εικόνες 174, 175 : Αποκατάσταση του αναγλύφου μέσω φύτευσης

Εικόνα 176: Αποκατάσταση αναγλύφου

Η συγκεκριμένη διαμόρφωση, σύμφωνα με το Ειδικό Σχέδιο θα εξασφαλίσει την ελαχιστοποίηση της διάβρωσης, θα συντηρήσει τα φυτά με την ελάχιστη δυνατή κατανάλωση νερού και θα δημιουργήσει ένα οπτικό φίλτρο μεταξύ του Πάρκου και τον γύρω χρήσεων.

Η κεντρική ραχοκοκαλιά του Πάρκου θα είναι διαμορφωμένη με γκαζόν για να φιλοξενήσει χρήσεις αθλητισμού και ψυχαγωγίας. Περιοχές με λουλουδία θα πλαισιώσουν τις περιοχές στάσεις και επίπεδα θέασης θα δημιουργηθούν με την εκμετάλλευση των κλίσεων του εδάφους (Εικόνα 174) Παράλληλα, δέντρα που θα προσφέρουν σκίαση θα φυτευθούν όπου κρίνεται απαραίτητο ενώ θάμνοι (Εικόνα 175) θα χρησιμοποιηθούν για να επισημάνουν τα μονοπάτια και τις βάσεις των πλευρικών πρανών¹¹¹ (Εικόνα 176). Οι παραπάνω κατευθύνσεις θα ισχύσουν και στα πάρκα τσέπης με διαφορά την τοποθέτηση μεγάλων δένδρων περιμετρικά, χωρίς να εμποδίζεται η θέαση προς το νότο.

Γενικότερα, τα μικρής κλίσης πρανή θα φυτευθούν με γρασίδι για να επιτρέψουν την άθληση και τη ψυχαγωγία ενώ οι απότομες πλαγιές θα φυτευθούν με θάμνους και δέντρα.

111. Carrier Johnson, "Quarry Falls Specific plan", City Council Resolution R-304293, Οκτώβριος 21, 2008

Η αποκατάσταση του Quarry Falls, στην οποία ακολουθήθηκε η αστική προσέγγιση, δεν καθιστά δυνατή την ανάδειξη των βιομηχανικών καταλοίπων του πρώην λατομείου που βρισκόταν σε αυτό το χώρο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η ένταξη κτιριακών επεμβάσεων στο ανάγλυφο (Εικόνες 177, 178) και η δημιουργία οδικού δικτύου, όχι μόνο αλλοιώνουν τη προϋπάρχουσα μορφολογία του εδάφους, αλλά παράλληλα οι περισσότερες υποπεριοχές μετατρέπονται σε ιδιωτικούς χώρους μη προσβάσιμους για τους επισκέπτες (Εικόνα 179), καθιστώντας αδύνατη τη προσέγγιση αυτών, με στόχο την ανάδειξη ενός πρώην εξορυκτικού χώρου. Στόχος των αρχιτεκτόνων ήταν η φύτευση των βράχων (Εικόνα 180), απομακρύνοντας κάθε αποτύπωμα της προηγούμενης λατομικής δραστηριότητας. Επομένως, μια τέτοια αποκατάσταση, αστικής προσέγγισης, η οποία βρίσκεται εντός του αστικού ιστού, είναι δύσκολο να προβάλλει και να συνδυάσει τα βιομηχανικά κατάλοιπα της προηγούμενης χρήσης του ως λατομείο, όταν επιδιώκει, κυρίως την οικοδόμηση μεγάλων κτιριακών εγκαταστάσεων.

Εικόνα 177: Γενική άποψη περιοχής

Εικόνα 178: Κτιριακές επεμβάσεις

Εικόνα 179: Κτιριακές επεμβάσεις

Εικόνα 180: Κτιριακές επεμβάσεις

_οικονομικά οφέλη

Οι εργασίες ξεκίνησαν το 2010 και αναμένεται να ολοκληρωθούν το 2025. Η έγκριση αυτού του σχεδίου καθόρισε την επίσημη αναπτυξιακή πολιτική της πόλης. Ενώ τα οφέλη του Quarry Falls δεν είναι μετρήσιμα αυτή τη στιγμή, προβλέπεται ότι μόλις ολοκληρωθεί το έργο η περιοχή θα μετατραπεί σε ένα ακμάζον κέντρο οικιστικού, εμπορικού και επιχειρηματικού χώρου. Το έργο αυτό θα συμβάλει μελλοντικά στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην τόνωση τόσο της τοπικής οικονομίας, όσο και την οικονομία της ευρύτερης περιοχής καθώς ο χώρος θα προσελκύσει το ενδιαφέρον και θα αποτελέσει υπερτοπικό κέντρο.

_κοινωνικά οφέλη

Η ανάπτυξη μιας κοινότητας μικτών χρήσεων σε συνδυασμό με την δημιουργία ενός δικτύου πρασίνου, επιτρέπει την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων μέσω ενός περιβάλλοντος ελκυστικού και οργανωμένου. Παράλληλα, η ανέγερση οικιστικών μονάδων διαφορετικών τυπολογιών προς ενοικίαση και πώληση σε ένα ευρύ φάσμα εισοδημάτων επιτρέπει σε όλους ανεξαρτήτως τους κατοίκους να αποτελέσουν μέρος της κοινότητας. Επιπλέον, οι υπηρεσίες (σχολεία, κέντρο πολιτισμού κλπ.), που σύμφωνα με το Σχέδιο θα ενσωματωθούν στην περιοχή θα εξυπηρετούν τις ανάγκες τόσο των κατοίκων της, όσο και της ευρύτερης περιοχής. Η κοινότητα από μια τρύπα στον αστικό ιστό θα αποτελέσει την σύνδεση και πιθανότατα τον ελκυστή μεταξύ του οροπεδίου της κοινότητας Serra Mesa στο βορά και τις αστικές περιοχές της πεδιάδας της Mission Valley στο νότο.

Αντιθέτως, το κόστος του έργου είναι πολύ υψηλό καθώς ανέρχεται στα 1,5 δισεκατομμύρια δολάρια και αποτελεί μια μακροπρόθεσμη προσπάθεια που μπορεί να προκαλέσει δυσφορία και άλλες δυσάρεστες συνέπειες για τους κατοίκους της περιοχής μέχρι την ολοκλήρωσή του, όπως η ηχορύπανση λόγω των οικοδομικών εργασιών.

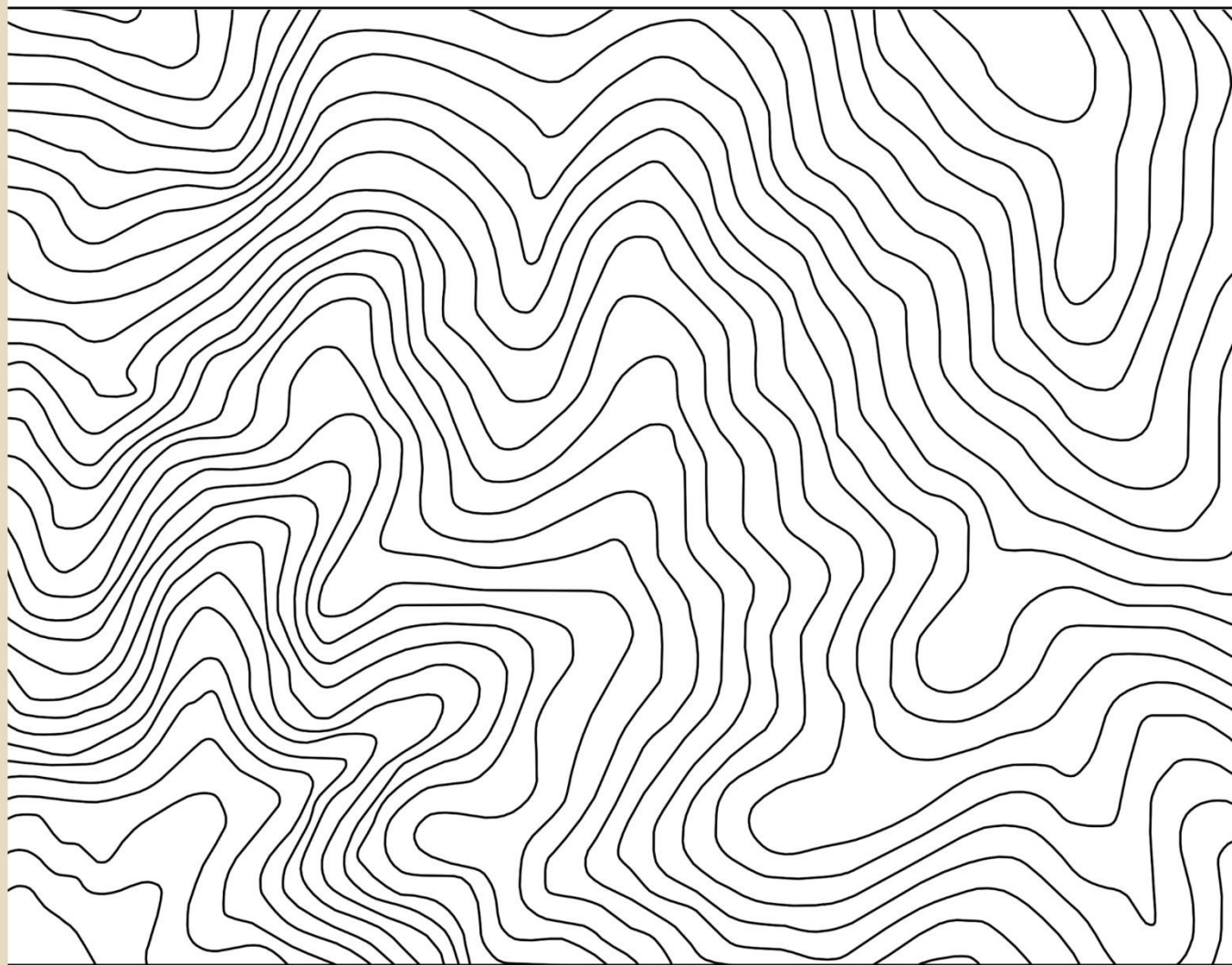
_περιβαλλοντικά οφέλη

Η κοινότητα του Quarry Falls έχει σχεδιαστεί σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας και της βιωσιμότητας που επιβάλλει η σύγχρονη εποχή. Το κύριο περιβαλλοντικό όφελος που προσφέρει το έργο είναι η αποκατάσταση ενός διαβρωμένου τοπίου που αποτελούσε κενό στην περιοχή της Mission Valley και μετά το πέρας των εργασιών θα αποτελεί έναν πυρήνα πρασίνου. Όσον αφορά την προώθηση της «πράσινης» ανάπτυξης και τη μείωση των ενεργειακών αναγκών, σύμφωνα με το Ειδικό Σχέδιο, θα επιχειρηθεί προσεκτική κατανάλωση του νερού. Επιπλέον, η ενσωμάτωση κοινοτικών κήπων δίνει την δυνατότητα στους κατοίκους να έρχονται σε επαφή με τη φύση μέσω της καλλιέργειας. Τέλος η ύπαρξη δημόσιων ανοιχτών χώρων και πάρκων θα οδηγήσει στην βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της κοινότητας, ενώ ταυτόχρονα οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής θα αποκτήσουν ένα πνεύμονα πρασίνου και χώρους εκτόνωσης.

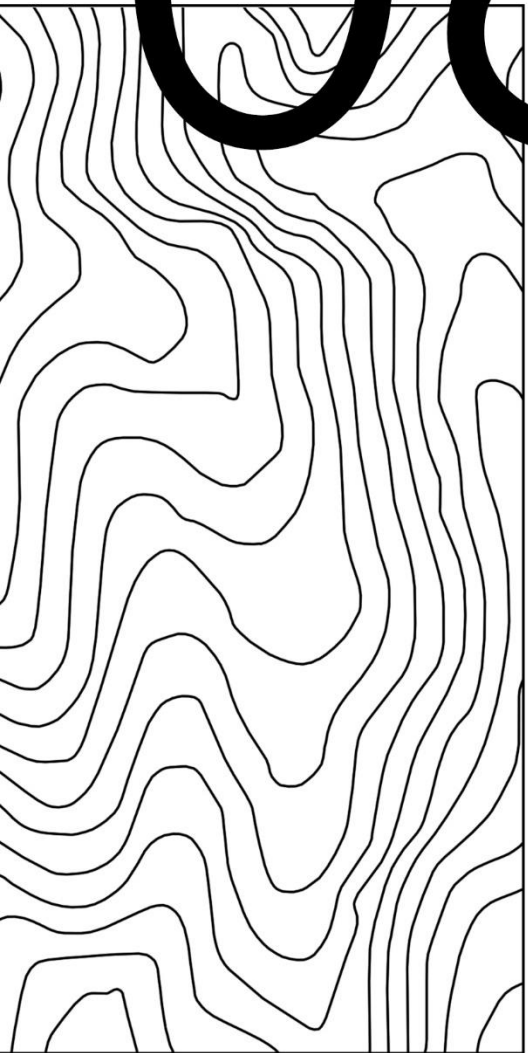
quarry falls

Εικόνα 181: Γενική άποψη της περιοχής μελέτης

06

συμπεράσματα

ΑΣΤΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΤΟΠΙΟ

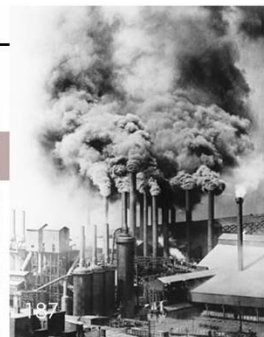
ΛΑΤΟΜΕΙΑ

ΑΝΑΓΛΥΦΟ

ΚΕΝΑ

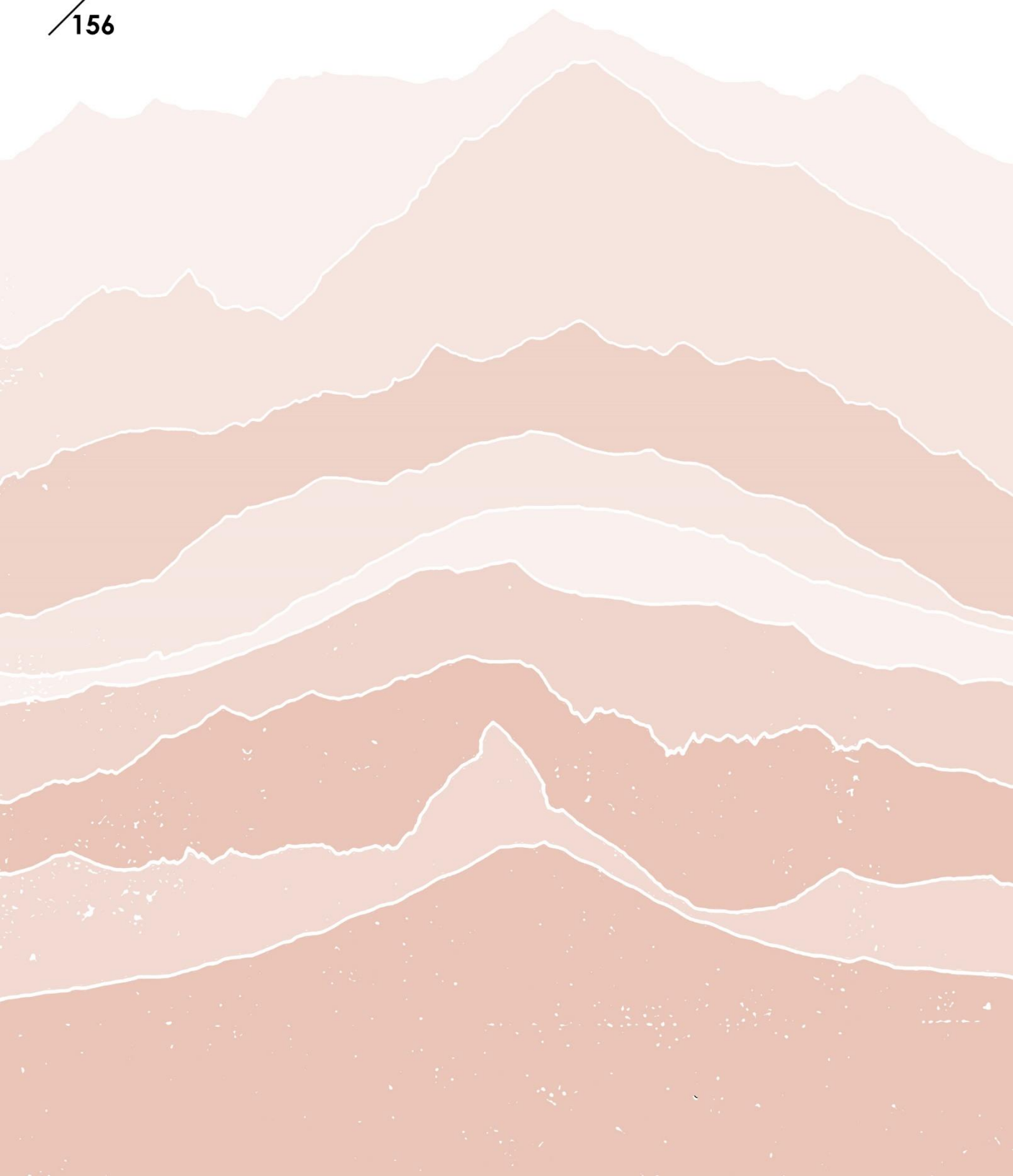
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ - ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Στην εργασία αυτή, αναπτύχθηκε ο προβληματισμός για την ανάγκη αποκατάστασης εγκαταλελειμμένων ανενεργών λατομείων. Λόγω της απουσίας κοινωνικής, πολιτιστικής και τοπιακής προσέγγισης του δημόσιου χώρου, γίνεται διερεύνηση πρακτικών, με στόχο την ένταξη και απόδοσή του στην πόλη, σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο. Με αυτό τον τρόπο, αναγνωρίστηκε η ανάγκη αξιοποίησης ερημωμένων εκτάσεων, είτε μικρής είτε μεγάλης κλίμακας, που χωροθετούνται στον αστικό και περιαστικό ιστό και μπορούν να λειτουργήσουν ως πυρήνες ενδιαφέροντος για την πόλη.

Στην παρούσα εργασία, λοιπόν με την αναφορά της ιστορικής αναδρομής της εξέλιξης των πόλεων και κατ' επέκταση των μετασχηματισμών τους, που οδήγησαν στην εγκατάλειψη των βιομηχανικών εγκαταστάσεων και στη δημιουργία κενών στον αστικό ιστό, δόθηκε έμφαση στις πρακτικές επανάχρησης των ανενεργών λατομικών χώρων. Οι επιτυχείς αποκαταστάσεις, μπορούν να συμβάλουν όχι μόνο στην αναβάθμιση της πόλης, αλλά και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, μέσω της ενσωμάτωσης νέων χρήσεων που εκλείπουν από τον ευρύτερο πολεοδομικό ιστό. Μέσα από επιλεγμένη βιβλιογραφία, η οποία θεωρήθηκε ως πιο αντιπροσωπευτική, παρουσιάστηκαν παραδείγματα ελληνικού και διεθνούς ενδιαφέροντος με στόχο την προβολή της ανάγκης αξιοποίησης ανενεργών βιομηχανικών χώρων και συγκεκριμένα την καταλληλότερη προσέγγιση διαχείρισης των εγκαταλελειμμένων λατομείων.

Σημαντική παράμετρος της αξιολόγησης των ευρημάτων της ερευνητικής εργασίας για τον επανασχεδιασμό ενός πρώην λατομικού χώρου, αποτέλεσε η ενσωμάτωση, κατανόηση και ανάδειξη της βιομηχανικής μνήμης και κληρονομιάς, οι οποίες ζητούμενο είναι να προβάλουν τα χαρακτηριστικά τους στην προσπάθεια αποκατάστασης του τοπίου. Πιο συγκεκριμένα, φέρουν ίχνη, ορατά και αόρατα, που εμπλουτίζουν την ιστορία του τόπου και ενδυναμώνουν την ταυτότητα της πόλης. Αν και δεν αποτελούσαν, την εποχή εκμετάλλευσής τους, σημαντικούς χώρους ιστορικής σημασίας, υπήρξαν μέρος της καθημερινότητας του πληθυσμού. Μέσα από το πέρασμα των χρόνων, αυτοί οι ξεχασμένοι τόποι, σήμερα δίνουν την δυνατότητα της εξιστόρησης μιας παλιάς πραγματικότητας. Μέσω αυτών των «καθημερινών» χώρων εκείνης της περιόδου, προσφέρεται στη σύγχρονη κοινωνία, μια ματιά στις συνθήκες της εποχής και της εικόνας της πόλης.

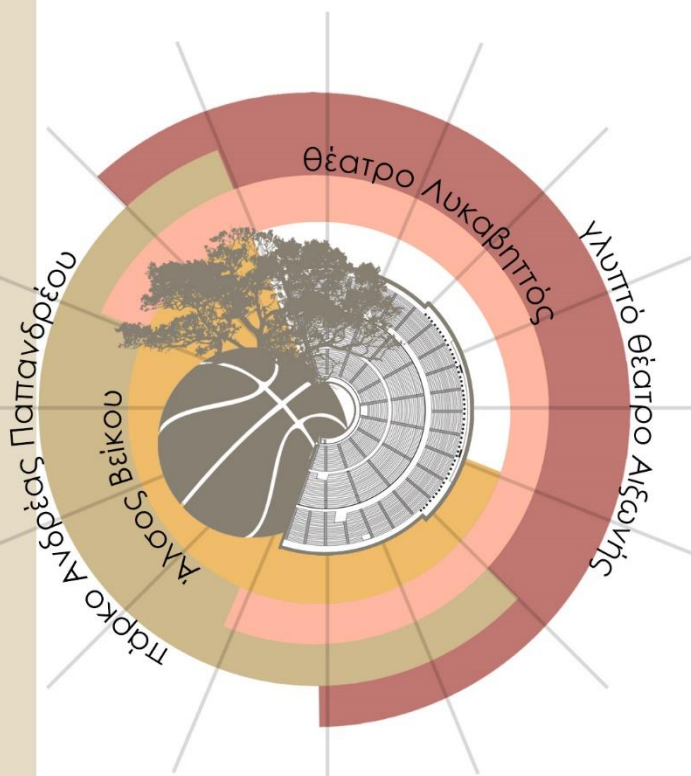
Παράλληλα, στην προσπάθεια προσέγγισης μιας επιτυχούς αποκατάστασης, ένα επιπλέον κριτήριο αξιολόγησης, είναι η «τοπιακή ευαισθησία» ως προς το χώρο μελέτης. Αναλυτικότερα, οι πρακτικές εξυγίανσης με στόχο την αποκατάσταση του τοπίου, οφείλουν να τηρούν βασικές προδιαγραφές, ως προς το σεβασμό του υπάρχοντος περιβάλλοντος. Στον βωμό της δημιουργίας ενός πόλου έλξης, με αποδέκτη την πόλη, απαραίτητο είναι να μην «θυσιαστεί» ο χαρακτήρας ενός πρώην χώρου εξόρυξης με εντατικές, μη αναστρέψιμες επεμβάσεις. Η τοπιακή αντιμετώπιση κάθε λατομικού χώρου, που χρήζει αποκατάστασης, θα πρέπει να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την μορφολογία του εκάστοτε τοπίου. Η προσαρμογή της σχεδιαστικής επέμβασης, πρέπει να είναι ομαλή και να μην αποκρύπτει την μορφή του αναγλύφου, που έχει προκύψει από εξορυκτικές διαδικασίες, αντιθέτως να εντάσσεται, να εναρμονίζεται και να αναδεικνύει την μοναδικότητά του.

ΤΟΠΙΟ ΠΟΛΙ ΤΙΣΜΟΣ

ΑΣΤΙΚΟΣ ΙΣΤΟΣ

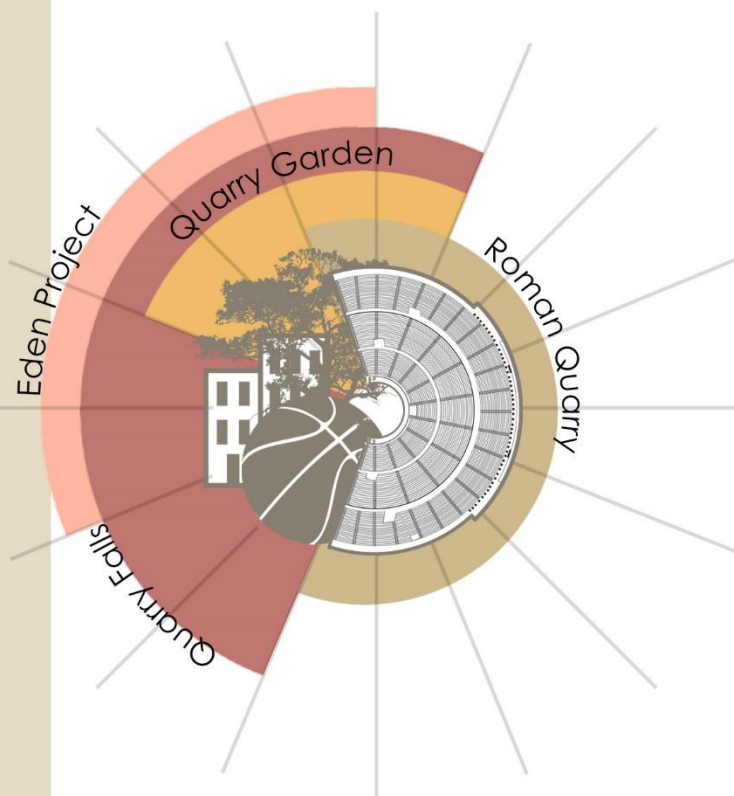
Σε αυτό το σημείο, σημαντικό είναι να επισημανθεί ότι οι μελέτες περίπτωσης που έχουν ήδη αναλυθεί, τόσο στον ελλαδικό, όσο και στο διεθνή χώρο, επιλέχθηκαν με βάση την τοπική, πολιτιστική και την αστική προσέγγιση. Αρχικά, γίνεται σύγκριση μεταξύ των διαφορετικών προσεγγίσεων αποκατάστασης ανενεργών λατομείων στον ελλαδικό χώρο. Παρόμοια διαδικασία θα ακολουθηθεί και για τα παραδείγματα της διεθνούς εμπειρίας. Τέλος, θα επιχειρηθεί η σύγκριση μεταξύ των ελληνικών και διεθνών πρακτικών, που αποσκοπεί στην υπόδειξη των καταλληλότερων εφαρμογών σχεδιασμού.

Στον ελλαδικό χώρο, οι αλλαγές των κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών συνθηκών, με το πέρασμα των χρόνων, επέφεραν την έλλειψη ενδιαφέροντος εξυγίανσης των ανενεργών εκτάσεων εξόρυξης. Όσον αφορά την περίπτωση των ήδη αποκατεστημένων πρώην λατομικών χώρων, οδηγήθηκαν στην ερήμωση και στην περαιτέρω εγκατάλειψη. Πιο συγκεκριμένα, η έλλειψη χρηματοδότησης, αφενός δεν καθιστά δυνατό τον σχεδιασμό νέων έργων αποκατάστασης και αφετέρου δεν επιτρέπει εργασίες συντήρησης και βελτίωσης των ήδη διαμορφωμένων χώρων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του φαινομένου, που έχουν αναλυθεί εκτενώς, αποτελούν το γλυπτό θέατρο της Αιζωνής και το Θέατρο στο λόφο του Λυκαβηττού. Η απουσία συντήρησης των υποδομών των θεάτρων, τα καθιστά ακατάλληλα ως προς την επισκεψιμότητα και τη λειτουργία τους, με συνέπεια την εγκατάλειψή τους. Από την άλλη πλευρά, στα παραδείγματα του Πάρκου Ανδρέας Παπανδρέου και του Άλσους Βείκου, ο συνδυασμός των πάρκων αναψυχής, των χώρων πρασίνου και των μικρής κλίμακας πολιτιστικών εγκαταστάσεων, συνεχίζει να προσελκύει το ενδιαφέρον των κατοίκων και των επισκεπτών ευρύτερων περιοχών, όλη τη διάρκεια του χρόνου. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ύπαρξη υπαίθριων και κλειστών αθλητικών εγκαταστάσεων, χώρων πρασίνου και εστίασης, που λειτουργούν και τη χειμερινή περίοδο. Συνάμα, παράγοντες όπως η υλικότητα, η κλίμακα και η επιλογή της χρήσης, διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη συντήρησή τους, σε βάθος χρόνου. Εκτιμάται, ότι η παραπάνω διαπίστωση, βοηθάει στην κατανόηση των λόγων εγκατάλειψής, χρήσεων που αφορούν αποκλειστικά υπαίθριες πολιτιστικές υποδομές, μεγάλης κλίμακας, όπως είναι το γλυπτό θέατρο της Αιζωνής και το Θέατρο του Λυκαβηττού. Επομένως, στην Ελλάδα, παρατηρείται ότι η επιλογή αποκατάστασης των ανενεργών λατομείων ως πάρκα αναψυχής και πρασίνου, θεωρείται καταλληλότερη δεδομένου των συνθηκών που επικρατούν.

Διάγραμμα χρήσεων των αποκαταστάσεων των ελληνικών ανενεργών λατομείων

Περνώντας στον διεθνή χώρο, τίθεται ως προτεραιότητα η ανάδειξη και η αποκατάσταση χώρων που έχουν υποστεί εξορυκτικές δραστηριότητες και αποτελούν τόπους σημαντικής βιομηχανικής σημασίας. Παράλληλα, εργασίες συντήρησης των ήδη αποκαταστημένων πρώην ανενεργών λατομείων, συνεχίζουν να εφαρμόζονται και μετά το πέρας πολλών χρόνων ανεξαρτήτως των υλικών κατασκευής και της κλίμακας των έργων, τόσο από δημόσιους, όσο και από ιδιωτικούς φορείς. Τα παραδείγματα της διεθνούς εμπειρίας που έχουν μελετηθεί, ανεξαρτήτως της προσέγγισης που ακολουθήθηκε, σύμφωνα με τα τοπικά, πολιτιστικά και αστικά χαρακτηριστικά τους, μπορούν να θεωρηθούν κατάλληλες λύσεις, ως προς το περιβάλλον προσαρμογής τους. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με την τοπική προσέγγιση, στην οποία συμπεριλαμβάνονται τα παραδείγματα EdenProject και Quarry Garden, επιχειρείται η προστασία της χλωρίδας σε ειδικά σχεδιασμένες εγκαταστάσεις και η ανάδειξη του βιομηχανικού τοπίου αντίστοιχα. Το παράδειγμα που εντάσσεται στην πολιτιστική προσέγγιση, είναι το Roman Quarry, στο οποίο γίνεται προσπάθεια ανάδειξης του βιομηχανικού τοπίου, μέσω της υποστήριξης πολιτιστικών χρήσεων, όπως είναι η ένταξη της θεατρικής σκηνής. Όσον αφορά το έργο Quarry Falls, αποτελεί αντιπροσωπευτικό παράδειγμα της αστικής προσέγγισης, καθώς αποτελεί μεγάλης κλίμακας κενή έκταση εντός του αστικού ιστού της πόλης και η αποκατάσταση του συνδυάζει μεικτές χρήσεις. Επομένως στο διεθνή χώρο, εντοπίζεται ποικιλομορφία στις χρήσεις που παρουσιάζουν τα αποκαταστημένα πρώην λατομεία, γεγονός που προκύπτει από το ενδιαφέρον των επισκεπτών, ανεξαρτήτως της προσέγγισης που έχει επιλεχθεί.

Διάγραμμα χρήσεων των αποκαταστάσεων των ξένων ανενεργών λατομείων

6.3

— σύγκριση πρακτικών αποκατάστασης μεταξύ του ελληνικού χώρου και της διεθνούς εμπειρίας

06
/ 161

Λαμβάνοντας υπόψιν τις παραμέτρους που αφορούν την ανάδειξη της βιομηχανικής μνήμης και την «τοπιακή ευαισθησία», ως προς τους πρώην ανενεργούς λατομικούς χώρους, θα πραγματοποιηθεί σύγκριση των ελληνικών έναντι των διεθνών πρακτικών αποκατάστασης. Σημαντικό είναι να αναφερθεί, πως η σύγκριση των παραδειγμάτων που ακολουθεί, γίνεται με κοινό χαρακτηριστικό την προσέγγιση στην οποία ανήκουν(τοπιακή, πολιτιστική, αστική).

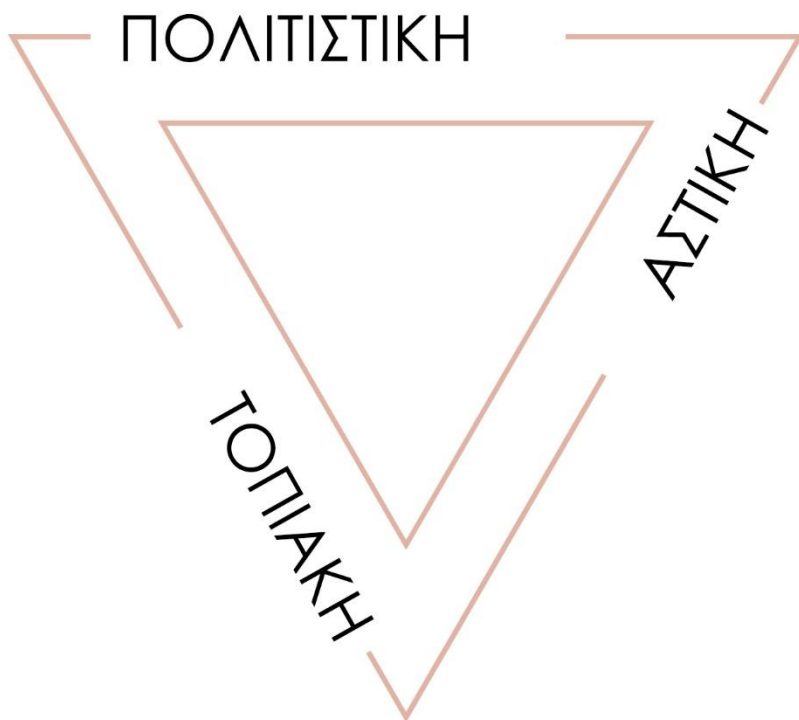
Αρχικά, όσον αφορά την τοπιακή προσέγγιση, οι πρακτικές που θα σχολιασθούν είναι το Quarry Garden και Eden Project, έναντι του Πάρκου Ανδρέας Παπανδρέου και του Άλσους Βέικου. Στις περιπτώσεις του διεθνούς χώρου οι επεμβάσεις πραγματοποιήθηκαν με στόχο την ανάδειξη του τοπίου ως κατάλοιπο των εξορυκτικών δραστηριοτήτων. Το γεγονός αυτό επιτυγχάνεται, μέσω διαφορετικών σχεδιαστικών επιλογών. Η επαφή με το τοπίο εξόρυξης, στην περίπτωση του Quarry Garden γίνεται άμεσα μέσω της δημιουργίας ειδικά σχεδιασμένων πορειών, ενώ στην περίπτωση του Eden Project γίνεται έμμεσα μόνο εφόσον ο επισκέπτης δραστηριοποιηθεί εντός των εγκαταστάσεων. Επιπρόσθετα, και στις δυο περιπτώσεις, οι αποκαταστάσεις πραγματοποιήθηκαν με σεβασμό στο τοπίο εφαρμογής τους, καθώς οι επεμβάσεις, δεν επιβλήθηκαν στο ανάγλυφο, αλλά προσπάθησαν να προσαρμοστούν σε αυτό. Από την άλλη πλευρά, οι πρακτικές του ελλαδικού χώρου, ενώ δείχνουν σεβασμό στο τοπίο με σχετικά ήπιες επεμβάσεις, δεν έθεσαν ως βασικό στόχο την ανάδειξη των εξορυκτικών αποτυπωμάτων των προηγούμενων χρήσεων.

Στη συνέχεια, στην πολιτιστική προσέγγιση, εντάσσονται τα παραδείγματα του Roman Quarry σε διεθνές επίπεδο και του θεάτρου της Αιζωνής και του Λυκαβηττού στον ελλαδικό χώρο. Η περίπτωση του Roman Quarry, μπορεί να θεωρηθεί μια αποκατάσταση με βασικό σκοπό τόσο την ανάδειξη, όσο και τον σεβασμό στο τοπίο. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της κατασκευής θεατρικών σκηνών, σε συνδυασμό με την προσθήκη πορειών, με σκοπό την ενατένιση του αναγλύφου. Με παρόμοιο τρόπο, πραγματοποιείται η επέμβαση στο θέατρο της Αιζωνής. Η κατασκευή και η ένταξη ενός γλυπτού θεάτρου, που θυμίζει λόγω του σχεδίου και της υλικότητας του, τις εξορυκτικές διαδικασίες του παρελθόντος, αναδεικνύει την προέλευση του χώρου, με την απαραίτητη «τοπιακή ευαισθησία». Αντιθέτως, η αποκατάσταση στο θέατρο του Λυκαβηττού, που γίνεται με την προσθήκη μιας θεατρικής σκηνής, ενώ σέβεται την μορφολογία του εδάφους, δεν αποσκοπεί στην προβολή της βιομηχανικής μνήμης που είναι αποτυπωμένη στο ανάγλυφο.

Η μελέτη της αστικής προσέγγισης διεξάγεται μόνο μέσω της ανάλυσης διεθνούς παραδείγματος, καθώς στην Ελλάδα δεν υπάρχουν αντίστοιχες επεμβάσεις. Μια τέτοιας μορφής αποκατάσταση, απαιτεί κενούς χώρους μεγάλης έκτασης εντός του αστικού ιστού της πόλης, όπως το παράδειγμα Quarry Falls. Τέτοιες ανεκμετάλλετες εκτάσεις, όχι μόνο είναι δύσκολο να βρεθούν εντός του αστικού ιστού των πόλεων της Ελλάδος, αλλά και η αξιοποίησή τους θα ήταν ανέφικτη λόγω των υπάρχοντων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών.

Συμπερασματικά, από την παραπάνω διαδικασία αξιολόγησης, που είχε ως στόχο την απάντηση του ερωτήματος περί κατάλληλων πρακτικών αποκατάστασης πρώην λατομικών χώρων στην Ελλάδα, υπάρχει δυνατότητα χρήσης σχεδιαστικών αρχών και στοιχείων, που πεδίο εφαρμογής έχουν τον διεθνή χώρο. Ο επανασχεδιασμός των χώρων προς αποκατάσταση, μπορεί να επιτευχθεί με την υιοθέτηση σύγχρονων σχεδιαστικών βημάτων, όπως των πρακτικών του εξωτερικού που έχουν αναλυθεί, αντικατοπτρίζοντας τις τάσεις της ελληνι-

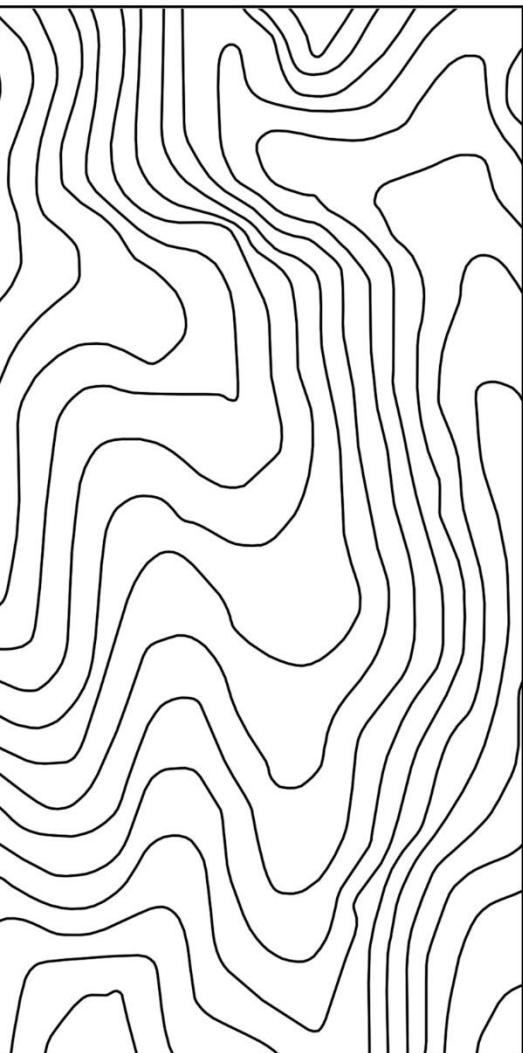
κής κοινωνίας. Ο συνδυασμός των προσεγγίσεων, δηλαδή της πολυλειτουργικότητας των χώρων, προσφέρει μια ολοκληρωμένη βιωματική εμπειρία στον επισκέπτη, τόσο σωματική, όσο και πνευματική. Η διαχείριση λοιπόν, των πρώην λατομικών χώρων, σε τοπιακό, πολιτιστικό και αστικό επίπεδο, μπορεί να ενισχύσει την ταυτότητα και τον χαρακτήρα της πόλης, μέσω της ανάδειξης και άλλων στοιχείων της πολιτισμικής κληρονομιάς της Ελλάδας, με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες κάθε τοπίου.

07

βιβλιογραφία &
πηγές εικόνων

1. Knox, Paul. Pinch, Steven. *Κοινωνική γεωγραφία των πόλεων*. Αθήνα: Σαββάλας, 2009.
2. Pellegrino, Pierre. *Το Νόημα του Χώρου Η Εποχή και ο Τόπος*. Αθήνα: Γιώργος Δαδρανός, 2006.
3. Simmel, Georg. Ritter, Joachim. Gombich, H. Ernst. *Το Τοπίο*. Αθήνα: Ποταμός, 2004.
4. Ανδρικοπούλου, Ελένη. Γιανάκου, Αθηνά. Καυκάλας, Γρηγόρης. Πιτσιάβα-Λατινοπούλου, Μάγδα. *Πόλη και πολεοδομικές πρακτικές για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική, 2014.
5. Αραβαντινός, Ι. Αθανάσιος. *Πολεοδομικός σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*. Αθήνα: Συμμετρία, 2007.
6. Γοσποδίνη, Άσπα, Μπεριάτος, Ηλίας. *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*. Αθήνα: Κριτική, 2006.
7. Καυκάλας, Γρηγόρης. *Ζητήματα χωρικής ανάπτυξης θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές*. Αθήνα: Κριτική, 2004.
8. Μανωλίδης, Κώστας. *ωραίο, φριχτό κι απέριπτο τοπίον!*. Θεσσαλονίκη: Νησίδες, 2003.
9. Μπελαβίλας, Νίκος. Παπαστεφανάκη, Λήδα. *Ορυχεία στο αιγαίο βιομηχανική αρχαιολογία στην Ελλάδα*. Αθήνα: Μέλλισσα, 2009.
10. Μωραΐτης, Κώστας. *Το τοπίο, πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου*. Αθήνα: Σιδέρης Ι., 2015.
11. Τερκενλή, Θεανώ. *Το πολιτισμικό τοπίο: γεωγραφικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Παπαζήση, 1996.

_άρθρα_περιοδικά

1. Carrier, Johnson. "Quarry Falls Specific Plan." City Council Resolution R-304293, Οκτώβριος 21, 2008.
2. Πολυχρονόπουλος, Δημήτρης. "Αστικά Κενά." αρχιτέκτονες, Φεβρουάριος, 2016.

_ερευνητικές εργασίες

1. Xiao, Yang. "Materialscape: The transformation and revitalization of an abandoned limestone quarry into an educational and recreational public park.» Μεταπτυχιακή εργασία, Ball State University, 2016.

2. Γαλανή, Μαρία. "Το λατομείο στη σύγχρονη πόλη: Διερεύνηση των δυνατοτήτων παρέμβασης στους υπολειμματικούς χώρους των λατομείων της Αττικής." Ερευνητική εργασία, Πανεπιστήμιο Πατρών, 2014.
3. Ζωνζήλου, Γαρυφαλλία. "Η διερεύνηση του χαρακτήρα, των χρήσεων και της κάλυψης των σύγχρονων αναγκών των επισκεπτών των χώρων πρασίνου του Άλσους Βεΐκου, του Πάρκου Φλοίσβου και του Κτήματος Συγγρού." Μεταπτυχιακή διατριβή, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2010.
4. Καραγιαννάκη, Βασιλική. "Αειφόρος αξιοποίηση των ανενεργών λατομείων του λεκανοπεδίου Αθηνών και ορθολογική ένταξή τους στο αστικό περιβάλλον." Διπλωματική Εργασία, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ, Σεπτέμβριος, 2014.
5. Κοσμά, Ελένη. "Δημιουργία πάρκου επιστημών με θέμα τις φυσικές επιστήμες στο κτήμα Βεΐκου." Πτυχιακή εργασία, Τ.Ε.Ι. Πειραιά, Σεπτέμβριος, 2013.
6. Κραμποκούκη, Χριστίνα. Λιαποπούλου, Άννα. Σπυροπούλου, Γιούλη. "Fo(u)r Climbing, 4 γραμμικές πορείες στο φυσικό τοπίο του Λυκαβηττού." Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2016.
7. Κρητικού, Σοφία. "Πολεοδομικοί μετασχηματισμοί ενός οικισμού στις παρυφές του περιαστικού χώρου." Διπλωματική εργασία, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Νοέμβριος, 2008.
8. Λιονάκη, Μαριλένα. "Το ζήτημα της αξιοποίησης εγκαταλελειμμένων αεροδρομίων εμπειρία και πρακτικές στην Ελλάδα." Ερευνητική εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Μάιος, 2016.
9. Μαντζιώρη, Κωνσταντίνα. Παπανδρέου, Κωνσταντίνος, "Διαμορφώσεις Θεάτρων στα λατομεία του λεκανοπεδίου της Αθήνας.-Πρόταση." Πτυχιακή Εργασία, Τεχνολογικό Ίδρυμα Πειραιά, 1994.
10. Πίττα, Βάλια. "Οίκο-Πόλη στα Τουρκοβούνια." Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2015.
11. Χρονοπούλου, Δήμητρα "Αστικοί αγροί. Επανάχρηση ανενεργού λατομείου στα Τουρκοβούνια." Πτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2011.

1. Archisearch. "ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΛΥΚΑΒΗΤΤΟΣ: ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΑΣΟΥΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ." Πρόσβαση Δεκέμβριος 1, 2018.
<https://www.archisearch.gr/press/lykabettus-hill-athens-press-conference/>
2. ΑΘΗΝΟΔΡΟΜΙΟ. "Λυκαβηττός: η πράσινη τούρτα της Αθήνας." Πρόσβαση Νοέμβριος 28, 2018.
<http://athinodromio.gr>
3. Athens in a poem. "Urban frame no 9: Αιξωνή: η ουτοπία του Δημήτρη Πικιώνη." Πρόσβαση Νοέμβριος 4, 2018.
<http://athensinapoem.com/2016/07/01/urban-frame-no-9->
4. LAND8. "Quarry Garden | Shanghai, China." Τελευταία τροποποίηση Μάιος, 2013.
<https://land8.com/quarry-garden-%E7%9F%BF%E5%9D%91%E8%8A%B1%E5%9B%AD-shanghai-china/>
5. GENERAL DESIGN 2012 ASLA PROFESSIONAL AWARDS. "Quarry Garden in Shanghai Botanical Garden." Πρόσβαση Ιανουάριος, 2019.
<https://www.asla.org/2012awards/139.html>
6. The [Advanced] Landscape. "Quarry Garden in Botanical Garden, Shanghai, China, 2010." Πρόσβαση Ιανουάριος, 2019.
<https://thelandscape.org/2014/08/29/quarry-garden-in-botanical-garden-shanghai-china-2010-4/>
7. Cornwall in focus. "The Eden Project." Πρόσβαση Αύγουστος 14, 2018.
<http://www.cornwallinfofocus.co.uk/leisure/eden.php>
8. Wikipedia. "The Eden Project." Τελευταία τροποποίηση Φεβρουάριος 8, 2019.
https://en.wikipedia.org/wiki/Eden_Project
9. Eden Project. "Architecture at Eden." Πρόσβαση Ιούλιος 10, 2018.
<https://www.edenproject.com/eden-story/behind-the-scenes/architecture-at-eden>
10. The Eden Project. "Sustainable construction at Eden." Πρόσβαση Αύγουστος 22, 2018.
<https://www.edenproject.com/eden-story/behind-the-scenes/sustainable-construction-at-eden>
11. The World of the Habsburgs. "The Ringstrasse era, 1857–1914." Πρόσβαση Οκτωβρίου 17, 2018.
<http://www.habsburger.net/en/events/ringstrasse-era-1857-1914>
12. Wikipedia. "Πεδιάδα της Παννονίας." Πρόσβαση Οκτώβριος 17, 2018.
<https://el.wikipedia.org/wiki/>

13. Divisare. "ALLESWIRDGUT ARCHITEKTURREDESIGN OF THE ROMAN QUARRY DISPOSED OPERA FESTIVALS." Πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018.
<https://divisare.com/projects/165621-alleswirdgut-architekt-ur-hertha-hurnaus-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>
14. Landezine. "Roman Quarry Redesign AllesWirdGut." Πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018.
<http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>
15. Archello. "ROM – Redesign of the Roman Quarry disposed Opera Festivals." Πρόσβαση Οκτώβριος 16, 2018.
<https://archello.com/project/rom-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>
17. ΑΤΤΙΚΟ ΠΡΑΣΙΝΟ. "Άλσος Βεΐκου – Προσβάσεις." Πρόσβαση 27 Δεκεμβρίου, 2018.
<http://www.attiko-prasino.gr/Default.aspx?tabid=142&language=el-GR>
18. ΑΤΤΙΚΟ ΜΕΤΡΟ Α. Ε. "Γενική περιγραφή της Γραμμής 4." Πρόσβαση Δεκέμβριος 27, 2018.
https://www.ametro.gr/?page_id=8444
19. Περιβαλλοντικός Σύνδεσμος Δήμου Αθήνας – Πειραιά. "Πάρκο Ανδρέα Παπανδρέου." Πρόσβαση Νοέμβριος, 2018.
<https://www.pesydap.gr/>
20. Ιστοσελίδα Δήμου Κερατσινίου Δραπετσώνας. "Πάρκο Σελεπίτσαρη: Ένα ξέφωτο πρασίνου και πολιτισμού." Πρόσβαση Νοέμβριος 20, 2018.
<http://keratsini-drapetsona.gr/index.php/el/keratsini-drapetsona-news-gr/keratsini-drapetsona-announcements-gr/item/5666-parko-selepitsari-ena-xefwto-prasinou-kai-politismou>

Εικόνα 1: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104264377/>

Εικόνα 2: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104264375/>

Εικόνα 3: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104264378/>

Εικόνα 4: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104264384/>

Εικόνα 5: <https://www.vanalen.org/projects/urban-voids-grounds-for-change/>

Εικόνα 6: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104560232/>

Εικόνα 7: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104609705/>

Εικόνα 8: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104560223/>

Εικόνα 9: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104560442/>

Εικόνα 10: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104264417/>

Εικόνα 11: <https://www.oitylo.com.gr/collections/olympian-zeus>

Εικόνα 12: Ν. ΜΠΕΛΑΒΙΛΑΣ, Λ. ΠΑΠΑΣΤΕΦΑΝΑΚΗ "Όρυχεία στο Αιγαίο Βιομηχανική Αρχαιολογία στην Ελλάδα", (Αθήνα:ΚΡΙΤΙΚΗ, 2004), 32.

Εικόνα 13: ο.π

Εικόνα 14: ο.π

Εικόνα 15: <http://www.iranon.gr/PENTELI/PENTELI6eaddendum.htm>

Εικόνα 16: ο.π

Εικόνα 17: ο.π

Εικόνα 18: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104264436/>

Εικόνα 19: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104264553/>

Εικόνα 20: <https://www.fosonline.gr>

Εικόνα 21: <http://www.attiko-prasino.gr/Default.aspx?tabid=313&language=el-GR>

Εικόνα 22: <https://www.asla.org/2012awards/139.html>

Εικόνα 23: <http://www.platform-ad.com/rom/>

Εικόνα 24: <http://www.veikoutrail.gr/index.php/park-veikou>

Εικόνα 25: <https://www.google.gr/maps/place/Civita+Park/>

Εικόνα 26: <http://www.art22.gr/>

Εικόνα 27: <https://www.google.gr/search?q=eden+project&source>

Εικόνα 28: Google earth

Εικόνα 29: Τσουκαλά Αικατερίνη, Δίκτυο κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων στο λόφο Σελεπίτσαρ των δήμων Κερατσινίου και Νίκαιας, Διπλωματική εργασία, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ, 13.

Εικόνα 30: Google earth

Εικόνα 31: <https://mapio.net/pic/p-52373701/>

Εικόνα 32: <https://www.google.gr/maps>

Εικόνα 33: ο.π

Εικόνα 34: <https://tr.foursquare.com>

Εικόνα 35: <https://www.google.gr>

Εικόνα 36: <https://www.google.gr/maps>

Εικόνα 37: ο.π

Εικόνα 38: <https://www.tripadvisor.com.gr>
Εικόνα 39: <http://attiko-prasino.gr>
Εικόνα 41: <https://www.google.gr/maps/>
Εικόνα 42: ο.π
Εικόνα 43: <https://mapio.net/pic/p-52373701/>
Εικόνα 44: <http://6gym-galats.att.sch.gr/wp-content/uploads/2012/02/%CE%94%CE%99%CE%91%CE%94%CE%A1%CE%9F%CE%9C%CE%95%CE%A3-%CE%A3%CE%A4%CE%9F-%CE%93%CE%91%CE%9B%CE%91%CE%A4%CE%A3%CE%99-3.pdf>
Εικόνα 45: <https://sites.google.com/site/galatsigames/class-schedule/-/2/99-1>
Εικόνα 46: ο.π
Εικόνα 47: <https://www.flickr.com/photos/7364400@N04/10572191533>
Εικόνα 48: <http://www.veikoutrail.gr/index.php/park-veikou>
Εικόνα 49: <https://www.attiko-prasino.gr/Default.aspx?tabid=143&language=el-GR>
Εικόνα 50: ο.π
Εικόνα 51: <http://www.veikoutrail.gr/index.php/park-veikou>
Εικόνα 52: <http://www.thespot.gr/skate/news/skatejam-galatsi-diy-skatepark-1804>
Εικόνα 53: <https://www.google.gr/maps/>
Εικόνα 54: ο.π
Εικόνα 55: ο.π
Εικόνα 56: Google earth
Εικόνα 57: ο.π
Εικόνα 58: <https://foursquare.com>
Εικόνα 59: <http://www.attiko-prasino.gr/Default.aspx?tabid=138&language=el-GR>
Εικόνα 60: <https://foursquare.com>
Εικόνα 61: Google earth
Εικόνα 62: <https://aasarchitecture.com/2013/02/quarry-garden-by-thupdi-tsinghua-university.html>
Εικόνα 63: <https://www.asla.org/sustainablelandscapes/quarry.html>
Εικόνα 64: ο.π
Εικόνα 65: <http://www.landezine.com/index.php/2015/02/chenshan-botanic-garden-shanghai-valentien-landscape-architects/>
Εικόνα 66: <https://aasarchitecture.com/2013/02/quarry-garden-by-thupdi-tsinghua-university.html>
Εικόνα 67: <https://stonenews.eu/shanghai-quarry-wins-landscaping-award/>
Εικόνα 68: http://www.chinadaily.com.cn/a/201811/27/WS5bfce7bea310eff30328b500_5.html
Εικόνα 69: <https://land8.com/quarry-garden-%E7%9F%BF%E5%9D%91%E8%8A%B1%E5%9B%AD-shanghai-china/>
Εικόνα 70: http://www.chinadaily.com.cn/a/201811/27/WS5bfce7bea310eff30328b500_7.html
Εικόνα 71: <https://land8.com/the-award-winning-quarry-garden-breathes-life-back-into-abandoned-site/>
Εικόνα 72: ο.π
Εικόνα 73: ο.π
Εικόνα 74: ο.π
Εικόνα 75: ο.π

- Εικόνα 76: <https://land8.com/quarry-garden-%E7%9F%BF%E5%9D%91%E8%8A%B1%E5%9B%AD-shanghai-china/>
- Εικόνα 77: <http://www.landezine.com/index.php/2013/02/quarry-garden-in-shanghai-botanical-garden/>
- Εικόνα 78: ο.π
- Εικόνα 79: http://www.chinadaily.com.cn/a/201811/27/WS5bfce7bea310eff30328b500_8.html
- Εικόνα 80: <https://land8.com/quarry-garden-%E7%9F%BF%E5%9D%91%E8%8A%B1%E5%9B%AD-shanghai-china/>
- Εικόνα 81: <https://thelandscape.org/2014/08/29/quarry-garden-in-botanical-garden-shanghai-china-2010-4/>
- Εικόνα 82: <https://www.edenproject.com/>
- Εικόνα 83: <http://crjennings.com/Railway%20Structures%20London/Waterloo/Waterloo%20Index.html>
- Εικόνα 84: <https://www.trenythorpe.co.uk/eden-project/>
- Εικόνα 85: <https://www.edenproject.com/>
- Εικόνα 86: <http://www.pukkaherbs.de/dein-wohlbefinden/stories/people/partners/eden-regeneration-and-the-art-of-the-possible/>
- Εικόνα 87: <https://www.edenproject.com/eden-story/behind-the-scenes/how-we-built-the-core>
- Εικόνα 88: <https://www.designboom.com/architecture/eden-project-vid-eo-grimshaw-worlds-biggest-green-house-12-15-2016/>
- Εικόνα 89: <http://www.designcurial.com/news/blueprint-2020-grimshaws-eden-project-4527766/>
- Εικόνα 90: <https://www.edenproject.com/>
- Εικόνα 91: <http://glyfadacityguide.gr/top5/culture/el/>
- Εικόνα 92: https://www.benaki.gr/index.php?option=com_collectionitems&view=collection-item&id=159709&Itemid=&lang=el
- Εικόνα 93: <https://www.sculpture.org/documents/parksdir/p&g/aixonii/aixonii5.shtml>
- Εικόνα 94: ο.π
- Εικόνα 95: ο.π
- Εικόνα 96: ο.π
- Εικόνα 97: <https://oval-studio.com/sites/default/files/2018-07/ΓΛΥΠΤΟ%20ΘΕΑΤΡΟ%20ΑΙΕΩΝΗΣ.pdf>
- Εικόνα 98: https://tro-ma-ktiko.blogspot.com/2011/02/blog-post_4363.html
- Εικόνα 99: <https://oval-studio.com/sites/default/files/2018-07/ΓΛΥΠΤΟ%20ΘΕΑΤΡΟ%20ΑΙΕΩΝΗΣ.pdf>
- Εικόνα 100: ο.π
- Εικόνα 101: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 102: <https://www.archisearch.gr/landscape/land-shapers-3-interview-nella-golanda/>
- Εικόνα 103: <https://www.nou-pou.gr/stories/patridognwsia/8eatro-ai3wnhs/>
- Εικόνα 104: <https://www.sculpture.org/documents/parksdir/p&g/aixonii/aixonii5.shtml>
- Εικόνα 105: ο.π
- Εικόνα 106: <https://www.sculpture.org/documents/parksdir/p&g/aixonii/aixonii5.shtml>
- Εικόνα 107: ο.π
- Εικόνα 108: ο.π
- Εικόνα 109: https://tro-ma-ktiko.blogspot.com/2011/02/blog-post_4363.html
- Εικόνα 110: Google Earth
- Εικόνα 111: <https://dasarxeio.com/2014/05/17/13516/>
- Εικόνα 112: ο.π

- Εικόνα 113: <https://dasarxeio.com/2014/05/17/13516/>
- Εικόνα 114: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lycabettus_seen_from_the_Acropolis,_2016.jpg
- Εικόνα 115: <https://www.pemptousia.gr/2018/11/agios-georgios-likavittou-vizantina-aristourgimata-tis-athinas/>
- Εικόνα 116: <https://www.elculture.gr/blog/article>
- Εικόνα 117: <https://altusmaps.com/>
- Εικόνα 118: <https://www.lifo.gr/now/culture/216125/to-theatro-toy-lykavit toy-tha-anoiksei-pali-to-ftthinopo>
- Εικόνα 119: <https://dimartblog.com/2014/05/17/fix/comment-page-1/>
- Εικόνα 120: <https://traveldailynews.gr/news/article/68665>
- Εικόνα 121: http://www.culture2000.tee.gr/ATHENS/GREEK/BUILDINGS/BUILD_TEXTS/B54_t.html
- Εικόνα 122: <https://www.athensguide.com/lykavittos/>
- Εικόνα 123: <https://www.mytraveler.gr/place/λόγος-λυκαβηττός>
- Εικόνα 124: http://lycabettous.blogspot.com/2012/07/blog-post_24.html
- Εικόνα 125: <https://www.lifo.gr/now/culture/216125/to-theatro-toy-lykavit toy-tha-anoiksei-pali-to-ftthinopo-ro-toy-2019>
- Εικόνα 126: <https://news.travelling.gr/2018/11/θέατρο-λυκαβηττού-δρομολογήθηκε-η-απ/>
- Εικόνα 127: <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/2302956/to-theatro-li-kavittou-apo-to-louke-to-stin-polisi>
- Εικόνα 128: <https://tourlab6023.wordpress.com/2015/05/26/o-λόφος-του-λυκαβηττού/>
- Εικόνα 129: <https://enleko.fm/to-theatro-lykavittoy-xanaleitoyrgei-o-lofos-toy-lykavittoy-xanazontaneyei/>
- Εικόνα 130: <http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>
- Εικόνα 131: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 132: <http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>
- Εικόνα 133: ο.π
- Εικόνα 134: <https://www.archdaily.com/>
- Εικόνα 135: <https://architizer.com/projects/rom-redesign-of-the-roman-quarry/>
- Εικόνα 136: ο.π
- Εικόνα 137: <http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>
- Εικόνα 138: ο.π
- Εικόνα 139: ο.π
- Εικόνα 140: <https://www.archdaily.com/>
- Εικόνα 141: <https://archello.com/project/rom-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>
- Εικόνα 142: <https://www.archdaily.com/>
- Εικόνα 143: ο.π
- Εικόνα 144: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 145: ο.π
- Εικόνα 146: ο.π
- Εικόνα 147: <https://archello.com/project/rom-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>
- Εικόνα 148: ο.π
- Εικόνα 149: <https://architizer.com/projects/rom-redesign-of-the-roman-quarry/>
- Εικόνα 150: <https://archello.com/project/rom-redesign-of-the-roman-quarry-disposed-opera-festivals>

- Εικόνα 151: <http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>
- Εικόνα 152: <https://www.archdaily.com/>
- Εικόνα 153: <https://www.austria.info/us/basic-facts/our-recommendations/st-margarethen-opera-festival>
- Εικόνα 154: <https://esterhazy.at/en/margarethenquarry/678059/Quarry-in-St-Margarethen>
- Εικόνα 155: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 156: <http://www.platform-ad.com/rom/>
- Εικόνα 157: <https://urbannext.net/roman-quarry-redesign/>
- Εικόνα 158: <http://www.landezine.com/index.php/2009/11/roman-quarry-redesign/>
- Εικόνα 159: <http://o.pi>
- Εικόνα 160: <http://www.platform-ad.com/rom/>
- Εικόνα 161: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 162: Google earth
- Εικόνα 163: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 164: o.pi
- Εικόνα 165: o.pi
- Εικόνα 166: o.pi
- Εικόνα 167: o.pi
- Εικόνα 168: Carrirer, Johnson. Quarry Falls Specific Plan, City Council Resolution, Οκτώβριος 21, 2008, 32.
- Εικόνα 169: o.pi, 48.
- Εικόνα 170: o.pi, 50.
- Εικόνα 171: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 172: o.pi
- Εικόνα 173: Google earth
- Εικόνα 174: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 175: o.pi
- Εικόνα 176: Google earth
- Εικόνα 177: <https://www.sudprop.com/civita-mixed-use>
- Εικόνα 178: o.pi
- Εικόνα 179: o.pi
- Εικόνα 180: o.pi
- Εικόνα 181: <https://www.google.gr/maps/>
- Εικόνα 182: <https://www.2steps.gr/index.asp?xkey=2489>
- Εικόνα 183: <http://www.hellasweather.gr/hellasweather/viewtopic.php?f=12&t=1086>
- Εικόνα 184: <https://snoopit24.com/2017/10/25/latomeia-marmarou-apo-pshla/>
- Εικόνα 185: o.pi
- Εικόνα 186: <https://www.technologyreview.com/s/426386/ghosts-in-the-machines/>
- Εικόνα 187: <https://gr.pinterest.com/pin/518406607104264373/>

Τα διαγράμματα των σελίδων 2, 4, 10, 14, 24, 33, 36, 44, 45, 50, 51, 53, 56, 57, 63, 64, 66, 70, 71, 78, 82, 83, 88, 89, 90, 91, 96, 97, 103, 104, 105, 108, 109, 115, 117, 118, 120, 124, 125, 131, 132, 138, 139, 142, 146, 147, 154, 155, 156, 159, 160, 162, 163 αποτελούν φημιουργία των φοιτητών.

Το διάγραμμα της σελίδας 18 βασίστηκε σε στοιχεία που αντλήθηκαν από την παρουσίαση "Sustainability Analysis of Romanian Shrinking Cities", από τους Marius Stelian Gaman, Smaranda Bica, Stefana Badescu, Ana-Maria Branea, κατά τη διάρκεια του συνεδρίου "International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts" στη Βουλγαρία.

Τα στοιχεία του πίνακα της σελίδας 140 αντλήθηκαν από την παρουσίαση του ειδικού σχεδίου Quarry Falls. (Carrirer, Johnson. Quarry Falls Specific Plan, City Counsil Resolution, Οκτώβριος 21, 2008.)

Τα masterplan στις σελίδες 49, 61, 75, 85, 99, 113, 127, 141 και οι αντίστοιχες διαφάνειες αποτελούν δημιούργημα των φοιτητών.

Οι κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές ζυμώσεις των περασμένων αιώνων, επέφεραν εντατικούς μετασχηματισμούς στην πόλη. Απόρροια του φαινομένου, αποτέλεσε μεταξύ άλλων, η δημιουργία δικτύου που αποτελείται από τα αστικά και εδαφικά κενά. Τέτοιοι χώροι εντοπίζονται τόσο στο εσωτερικό, όσο και στα όρια της πόλης. Οι ασαφείς και ασχεδίαστοι αδόμητοι χώροι, παράδειγμα των οποίων αποτελούν τα ανενεργά λατομεία, αντιμετωπίζονται ως ασυνέχειες του πολεοδομικού ιστού και ενώ προκαλούν αμηχανία, αποτελούν πρόσφορους τόπους για τοπιακή, πολιτιστική και αστική διαμόρφωση.

Στην παρούσα εργασία αρχικά μελετάται, μέσω ιστορικής αναδρομής, η δημιουργία των κενών και η συμβολή τους σε αντιληπτικό και χωρικό επίπεδο και διερευνώνται οι προοπτικές ανάπτυξης και επανένταξης τους σε ένα ενοποιημένο αστικό τόπο. Η έρευνα εστιάζει στην αξιοποίηση και αποκατάσταση εγκαταλελειμμένων ανενεργών λατομείων. Μέσω της ερευνητικής διαδικασίας, μελετώνται χαρακτηριστικά παραδείγματα αποκατάστασης ανενεργών λατομείων, από τον ελλαδικό και το διεθνή χώρο. Σε τελικό στάδιο, επιχειρείται η αξιολόγηση των αναπλάσεων και η προσπάθεια καθορισμού των βέλτιστων πρακτικών.
